THE BOOK WAS DRENCHED

UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204256
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82/SS45K Accession No. T179

Author Seetaram Shastry. B.

Title Krishna Kumari

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

శ్రీమన్నెబ్బిలి పుర వాసియగు
అష్టావధాని, బులుసు - సీతారామశాస్త్రిచే
విరచితము.

చెన్నపురి:
వావిళ్ల-రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సు వారిచేఁ
బ్రకటితము.

Price As. 0 10] 1913. [All Rights Reserved

THE PROGRESSIVE PRESS,—MADRAS.

పీఠిక.

చదువరులారా! ఈకృష్ణాకుమారినాటకము (James Todd) దొరగారిచే నాంగ్లేయభాషలో వ్రాయఁబడిన రాజస్థానకథావళిలోని చరిత్రము నాధారముగాఁ జేసికొని వ్రాయఁబడినది. ఇందలి కథానాయికయగు కృష్ణాకుమారి. పందొమ్మిదవశతాబ్ది పూర్వార్థములో మీవారుదేశమునకు రాణా (రాజు) యగుభీమసింగుని కుమారిత. ఈమె యుత్తరహిందూస్థానములోని రాజపుత్రికులమునకు వన్నెదెచ్చిన "అహల్యాబాయి, తారాబాయి, లక్ష్మీబాయి" మున్నగువారిలో మిన్నయనుట కావంతయైనను సందియంబడ నవసర ముండఁబోదు.

చరిత్రలోనికథాసంగ్రహము.

పందొమ్మిదవశతాబ్ధియారంభములో ఢిల్లీచక్రవర్తియగు నౌరంగజేబు మృతి నొందుటయు; నాయనకుమాళ్ళు:—

"శా. హుక్కాత్రాగుచు రాత్రియుంబవలు రాజ్యోద్యోగముల్ మానికై
పెక్కింపందగువస్తువుల్ మెసవుచున్ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ సక్కనితక్కులాఁడులకునై యర్పించి తా మెవ్వరో
లెక్కింపన్ మతిలేనియావనవిభుల్ సేవింపఁగా యోగ్యులే!"

(పండితరాజనాటకము)

అనుపద్యమునకు లక్ష్యముగా మద్యపానాదివ్యసనపరంపరకు లోనయి రాజ్యపాలనముసంగతియే మఱచిరి. వారియశక్తతచే రాజ్యమంతయు నంతదశకు వచ్చినది. అక్కాలమున స్వదేశరాజులకైకమత్యము లేమింజేసి యన్యోన్యమును బోరాటములు సంభవించుచు, నవి దేశక్షోభమునకుఁ గారణమయినవి. అట్టిసమయమున మహా

రాష్ట్రీలు ప్రబలి వీలయినంతవఱకు దేశముల నాక్రమింపసాగిరి. అప్పుడు మనకథానాయికకు జనకుఁడగు రాణా భీమసింగు రాజపుత్రస్థానములోఁ జేరినమీవారు రాజ్యము నేలుచుండెను. ఆయన బాల్యమునుండియు దుర్వ్యసనపరాయణుఁడు. భోగలంపటుఁడు. అసమర్థులలో మొదటివాఁడు. కావుననే రాజ్యపరిపాలనకుఁ దగినశక్తి లేని తనకుమారునకు రాజ్య మీయక రాణాతల్లి తానే యేలుచుఁ దనమంత్రికుటుంబముల కన్యోన్యమును గయ్యము గలిగించి తన్మూలమున దేశమునకు మఱింతసంక్షోభమును గలిగించినది. అమాయికుఁ డగుభీమసింగు తుదకెట్లనో రాజ్యమునొంది ప్రకృతసంక్షోభమును నివారింపఁజాలక తుట్టతుదకు మహారాష్ట్రీల సాయముగోరి తన్మూలమున రాజ్యమునంతయు దీనావస్థపాలు చేసెను.

ఈవిధముగా దేశము మహారాష్ట్రీ లాక్రమించుకొనియుండఁగా నంతట హోల్కారు, సింధ్యాయుఁ బోరాడి జయ మలవడు నతఁడు మీవారు రాజ్యమును స్వతంత్రరాజ్యముగా నెంచి కప్పముఁ బుచ్చుకొనుచుండెను. ఒకప్పుడు రాజ్యము హోల్కారునకును, మఱొకప్పుడు సింధ్యాకును నధీనము కావలసివచ్చుచుండెను. ఇట్లగుటచే వీరిరువురకును గట్టుకప్పములచేఁ గోశాగారము శుద్ధశూన్యదశకువచ్చినది. పయిని రాజ్యము ఋణగ్రస్తమాయెను. తుట్టతుదకు వీరిరువురిలో సింధ్యా విజయలక్ష్మిని గొనుటచే మీవారు రాజ్య మతనియధీనములోనే యుండెను.

ఇది యిట్లుండఁగా మహారాష్ట్రప్రభువగు దౌలతరావు సింధ్యా మనకథానాయిక యగు కృష్ణాకుమారియొక్క సౌందర్యాదులను విని తన కాసుందరిని పెండ్లిచేసికొనుట కిమ్మని కోరి యామె తండ్రి యగుభీమసింగుచే నిరాకరింపఁబడి యప్పుడు జాడ్పూరు రాజధానిగాఁగలమారువారు దేశమునకు రాణా యగుమానసింగుతో నెయ్యమున కియ్యకొని, యతనియభీష్టమును నెఱవేర్పఁదలంచి

" నాకియ్యకపోయినను మానసింగునకైనను గృష్ణాకుమారి నిచ్చి పెండ్లి చేయవలసిన"దని మరల నామెతండ్రిని గోరియుండియు నిరాకృతుఁడై, యంతట జయపూరు రాజధానిగాఁ గలయంబరు దేశమున కధిపతి యగు జగత్సింగు రాణాకుఁ గృష్ణనిచ్చి వివాహము సేయుటకు వాగ్దాన మగుటయు విని యమితముగఁ గోపించెను.

అట్లు కోపపిశాచికావిష్టహృదయుఁడయి మిత్రులతోడను, సైన్యముతోడను వచ్చి యుదయపురపుఁగోటను ముట్టడివైచి శిరంగులఁ ద్రేలింప మొదలిడెను.

అంత భీరు వగు భీమసింగు మిక్కిలి భయావిష్టహృదయుఁడయి కింకర్తవ్యతావిమూఢుఁడై తాను జేసిన వాగ్దానమును దప్పి రాజ్యము కాపాడుకొనుటకై మానసింగునకే తన బాలిక నియ్య నియ్యకొనెను.

ఆసంగతియంతయు విని కలుషితస్వాంతుఁడై జగత్సింగు మానసింగున కొక దాయాదుఁ డుంటను దెలిసికొని వానిని బ్రోత్సాహపఱిచెను. అట్లు పురికొలుపఁబడిన దాయాదునికి మానసింగుయొక్క సైన్యములోనుండి సగముసైన్యము సాయపడినది. అంతట జగత్సింగుగూడఁ దనసైన్యముతోఁ దోడువచ్చి మానసింగుపై దాడి వెడలించెను. అంతట నుభయులకును ఘోరయుద్ధము జరిగినది. ఆయుద్ధములో మానసింగు సైన్యసమేతముగా నోటువొంది పాటియాయవమానమును సహింపఁజాలక, పొడిచికొని చచ్చుటకు సన్నద్ధుఁడయ్యు; నతనిమిత్రునిచే నోదార్పఁబడి యెట్టకేలకుఁ గోటకుఁ జేరి మరలఁ దనసైన్యమును బలపఱుచుకొన మొదలిడెను.

అంతట నుపేక్షావశంవదుఁడై యున్న జగత్సింగు జాగరూకుఁడై మానసింగుకోటను ముట్టడింప నారంభించెను. కాని తన సైన్యమున కాహారోపయోగ మగుపదార్థములు చాలమిచేతను,

మఱికొన్ని కారణములచేతను మానసింగునిదాయాదునకును దన కును నంతఃకలహములు పుట్టఁగా; నాదాయాదునిసైన్యము జగత్సిం గుసైన్యమును హైన్యము నొందించినది.

అపుడు జగత్సింగు చేయునదిలేక దాయాదునిసేనాధిపతు లకు వలసినట్లు లంచము లిచ్చికొని తుదకుఁ దానెక్కివచ్చిన పట్టపు టేనుఁగు మొదలగుయుద్ధోపకరణములను గూడ రణభూమిలో విడి చి ప్రాణములు పిడికిడిలో నుంచికొని యెట్లో కోటకుఁ జేరెను.

అట్టిసమయమున మానసింగు కొంచెము నెమ్మదిపడి మరల సైన్యమును గూర్చికొని సింధ్యాసేనాధిపతి యగునమీరుఖానుని వలనఁ గొన్ని కపటోపాయములు పన్నించి తనదాయాదుని జంపించి నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలుకొనుచు, నీయమీరుఖానునే కృష్ణా కుమారీపరిణయమునకు రాయబారినిగా నామె తండ్రియగు భీమ సింగునొద్దకుఁ బంపెను.

అట్లు రాయబార మంపఁబడిన ఖానుఁ డుదయపురము ప్రవే శించి"తనప్రభు వగుసింధ్యాకుఁ గుమారి నీయకపోయెనే"యనుకోప మున నామెను జంపింప నెంచి, భీమసింగునకు సమ్మికమంత్రి యగు నజితసింగునకు లంచ మిచ్చి యతనిని బ్రోత్సాహపఱచెను.

అంత భీమసింగు కుటిలుఁ డగుమంత్రియొక్క యాలోచ నము విని వానియనుమతి నంగీకరించి కూఁతుం జంపుట కెన్నని ప్రయత్నము లాచరించెను. అట్టియెడఁ గృష్ణాకుమారి యించుకేని యుఁ జలింపక తనదేశమునకు రాజ్యమునకును దటస్థించిన దుస్థితి కెంతయు వగచి తదుద్ధరణతత్పరయై తనమరణమువకై వగచుతల్లి దండ్రుల కనేకవిధములుగ నీతులు గఱపి వారినోదార్చి తనధైర్య మును విడవక ప్రజలందఱును సుఖముగ నుందురుగాక యని వా రిచ్చినవిషముం గ్రోలి రాజకులమున కేవిధమయిన యాటంకమును

లేకుండునటులు చేసి, నశ్వర మగుభౌతికశరీరమును విడిచి శాశ్వత మగుకీర్తిశరీరమును గైకొన్న దని చదువరులహృదయములు నీరగు లాగున నీచరిత్రములో ముగింపఁబడినది.

అట్టి వీరవనితచరిత్ర ప్రతిమనుజునకును బఠింపఁదగినది యను నభిప్రాయముచే నాటకరూపముగా వ్రాయఁబూనిననేను కథానాయిక మృతినొందె నని వ్రాయుట యమంగళముగా నెంచి యట్లువ్రాయక, యామె సాహసాదిధైర్యగుణంబుల కొక్కింతయు లోటురాకుండునటులను, మఱియు నామె విషముద్రావి మృతినొందె నని వ్రాసిన చరిత్ర లేఖకులమాట యసత్యముగాకుండునటులను, దోషరహిత మగునట్లు, మనకథానాయికతండ్రి యగుభీమసింగుని మేనల్లుఁడేఁ"యామె విషముఁద్రావి మృతిం జెందె"నని ప్రతీతి వ్యాపింపఁజేసి తాను బెండ్లియాడినట్లును మార్చి చదువరులహృదయములకెంతయు సంతత మగు నని వ్రాసితిని.

ఈనాటకమునం దచ్చటచ్చటను బాత్రోచితమగు భాష వాడఁబడినది. అదియుఁ జదువరులహృదయముల కానందము గల్గించు నని నమ్ముచున్నాఁడను. నాటకోచితముగఁ గొన్ని బాత్రములును నామములును గల్పితము లని యెఱుఁగందగును.

ఈనాటకమునఁ బ్రథమాంకములో నాకాలపుదేశస్థితియు, భీమసింగుని యమాయికతయు, నతనిమేనల్లుని ధైర్యసాహసాదులు, గురుభక్తియు, సౌమ్యసింగునిసౌమ్యతయుఁ దెలుపఁబడినవి.

రెండవయంకమున సింధియాప్రాబల్యము, జాడ్పూరురాణా యగుమానసింగునకు సింధియాకును గలిగిన సఖ్యాదులు, కృష్ణాకుమారిచిత్రపటమును జూచి సింధ్యావలచుటయు మొదలగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి.

మూఁడవయంకములో భీమసింగువిలాపము, సింధ్యాకును భీమసింగునకును జరిగిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములును, యథోచితముగ వర్ణింపఁబడినవి.

నాలవయంకమున లంచముగొని భీమసింగునిమంత్రి కృష్ణాకుమారిని జంపి రాజ్యము నుద్ధరించుకొనుటయె ముఖ్యకర్తవ్య మని భీమసింగునకు హితము నుపదేశించి యెట్లో యొప్పించుట. మహా దుఃఖము!

పంచమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారిం జంపుటకై పోయిన భైరవసింగు తనసవతి యన్నయగుభీమసింగునికూఁతు రగుకృష్ణాకుమారియొక్క గుణసంపత్తికొంతయు నలరి తావచ్చిన పని సేయ నోపక పరవశుఁడై కత్తిఁగూడ నచటనే పాఱవైచి సాష్టాంగ మర్పించి వైటికిఁ బోవుటయుఁ, గృష్ణాకుమారికిని జెలులకును భైరవసింగున కును జరిగినసంభాషణాదికము చదువరులకు హృదయంగమ మగు నట్లు వ్రాయఁబడినది.

షష్ఠాంకమున విషమును ద్రావించి కృష్ణాకుమారిని విధిలేక చంపించుటకు సిద్ధపడిన తలిదండ్రులకును, గృష్ణకును, యామెచెలి కత్తెలకును జరిగిన యన్యోన్యప్రీతిసూచక మయినసంభాషణయు, విషాదోద్రేక మగుసంభాషణయు, మంత్రియొక్కకాపట్యము, ప్రభాసింగునిబలగర్వము, కృష్ణాకుమారి "విషముద్రావి మృతి నొందిన" దని ప్రతీతిని బుట్టించి యామెమేనత్తకొడుకుఁ దాను దీసి కొనిపోవుట, తాను జేసినఘోరకృత్యమునకు వెంటనే తగినఫల మును మంత్రి పొందుట మొదలగునంశములు యథోచితముగా నుదాహృతము లయినవి.

సప్తమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారివివాహము, ప్రభాసింగున కును, గృష్ణాకుమారికిని గలయన్యోన్యానురాగము మొదలగు వానితో నాతిశృంగారముగా నాటకము ముగింపఁబడినది.

విజ్ఞాపనము:—

నా కిదియే ప్రథమప్రయత్న మగుటచే నిందెన్నేని లోపము లుండకపోవు. అయినను బ్రకృతకాలపువారు వ్రాయునాటకములకు వలెనే దీనికిని గథానాయిక యొక్క గుణాదులచే నయినను గౌరవము గలుగకపోదని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్టి నానాటకమును సావధానముగా విని నూఁటపదియాఱురూప్యములుఁ గూడఁ బారితోషికముగా దయచేయుటయే కాక యచిరకాలముననే ముద్రింపించి, నా కుచితముగ దయచేసిన బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

కాని మహాశయులారా!

సీ. బొబ్బిలినుండి గొ♦బ్బునఁ జెన్నపురికి రప్పించి నాఁ డలర మె♦ప్పించినాఁడు
రప్పించియుం దన♦గొప్పతనం బెల్లఁ, జూపినాఁ డనురక్తి ♦ నూపినాఁడు
మామకకృష్ణాకు♦మారిని ముద్రించి, యిచ్చినాఁ డుచితార్థ ♦ మిచ్చినాఁడు
అలహరిశ్చంద్రు నా♦యా వేదముల మించి, యాడినాఁ డింక మా♦రాడినాఁడు
గీ. కాఁడు; వావిళ్ల సత్కుల♦కలశవారి, రాశిరాకాసుధాకర♦రమ్యమూర్తి
వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, వి♦వేకధాత్రి, చెలఁగుచుండుతఁ బుడమి జే♦జేలువొగడ.

మఱియు నీనాటకము ముద్రించునపుడు నా కనేకవిధములుగాఁ దోడ్పడినవారును, కలకత్తా రాజకీయసంస్కృతవిద్యాలయాధ్యక్షులచేఁ గావ్యతీర్థ - పురాణతీర్థాదిబిరుదముల నందినవారును నగు బ్రహ్మశ్రీ శతావధాని పురాణం-సూర్యనారాయణ తీర్థులవారికి నా కృతజ్ఞతాసూచకవందనము లర్పించుచు వారు నా నాటకమును గూర్చి యిచ్చిన యభిప్రాయమును నీక్రింద బొందుపఱచి యింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త,
బులుసు-సీతారామశాస్త్రి,
బొబ్బిలి.

2-7-13
మద్రాసు

బ్రహ్మశ్రీ బులుసు - సీతారామశాస్త్రి కవిగారిసన్నిధికి:—

అయ్యా! మీచే రచింపఁబడిన "కృష్ణాకుమారి"నాటకమును జదివితిని. మీరు పీఠికలో వ్రాసినప్రకారముగా దేశచరిత్రను దెలుపుకథ యగుటం జేసి పాఠకులకు హృదయరంజకముగా నుండు ననుటకు సందియములేదు. మఱియుఁ జరిత్రలోని యమంగళసూచక మగుకథను మీరు చక్కఁగా మార్చితిరి. మీరు పీఠికలో "నాకిదియే ప్రథమప్రయత్నము" అని వ్రాసితిరి. అది యెంతవఱకు సత్యమో? మీహృదయమునకే తెలియవలయును, కాని,మీరీనాటకమునం దుపయోగించిన కవితాశైలినిబట్టి మీకిది ప్రథమప్రయత్నమని నేను నమ్మఁజాలను అట్లేని నానాఁటికి మీకవితాసుందరి మఱింత సర్వాంగసుందరియై యందఱ హృదయముల నింక నలరింపఁగలదు.

ఇట్లు విధేయుఁడు,
పురాణం - సూర్యనారాయణతీర్థులు.

☞ ఈ నాటకము వలయువారు బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల-రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారికి వ్రాసియైనను, లేక తెన్నేటి సూర్యనారాయణపంతులు, హైస్కూలు రైటర్, బొబ్బిలి, విశాఖపట్నంజిల్లా, అని వ్రాసియైనను బడయఁగలరు.

ఈనాటకమునందలిపాత్రలు.

ప్రథమాంకము.

1. భీమసింగు—కృష్ణాకుమారితండ్రి
2. సౌమ్యసింగు—భీమసింగుబావ
3. ప్రతీహారి—ద్వారపాలకుఁడు.
4. ప్రభాసింగు—రాజు మేనల్లుఁడు.

(సరదార్లు దొంగలు మొదలగువారు)

ద్వితీయాంకము.

1. సింధ్యా—మహారాష్ట్రప్రభువు.
2. మంత్రి.
3. ప్రతీహారి.
4. కలాచలభట్టు—జాడుప్పూరుపండితుఁడు
5. దీర్ఘజంఘు—ఉదయపురపుభటుఁడు.

తృతీయాంకము.

1. భీమసింగు.
2. అజితసింగు—మంత్రి.
3. సౌమ్యసింగు.
4. భటుఁడు—సింధ్యాప్రేషితుఁడు.
5. ప్రతీహారి.
6. భూసుఁడు—జాడుప్పూరు రాయబారి.

చతుర్థాంకము.

1. వీరన్న } మివారుదేశీయులు
2. జాంబవన్నావధాని }
3. భీమసింగు.
4. అజితసింగు.

పంచమాంకము.

1. భైరవసింగు—రాజుసవతితమ్ముఁడు.
2. కృష్ణకుమారి—కథానాయిక.
3. భాసురాంగి } చెలికత్తెలు
4. కనకాంగి }

షష్ఠాంకము.

1. కృష్ణకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
4. ప్రభాదేవి—కృష్ణతల్లి.
5. భీమసింగు.
6. అజితసింగు.
7. కుటిలక—అంతఃపురపరిచారిక.
8. ప్రభాసింగు.
9. సౌమ్యసింగు.

సప్తమాంకము.

1. కృష్ణకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
5. ప్రభాసింగు.

మ. స్థిరమై సుస్థిరమై సమస్తనిగమాఁచింత్యంబునై చిత్సుఖా
కరమై సంకరమై గుణత్రయగతాఁకారోచితోద్యోగమై
చరమై గోచరమై బుధావళికిఁ సంస్తూయమానంబునై
పరమైయొప్పి వెలుంగునాహరిహరఁబ్రహ్మంబు నేఁగొల్చెదన్

శ్రీరస్తు

ఓం.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

నాంది.

శా. శ్రీకృష్ణుండు సుధాకరాయతముఖీ చిత్తానుసారంబుగా
నాకాలంబున జూద మాడుతఱిఁ గృష్ణా! కావవే? ప్రోవవే?
యాకంసాంతక! యంచుఁ గూయిడఁగ నోహో! యక్షయంబంచుఁ
దా, నాకాతీతఫలం బొసంగునలకృష్ణాపాలుఁ డేలుత మిమున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి, తెరవంక జూచి)

సూ—అలంకరించుకొనుట యైనచో నటి! ఇట కొకసారి రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రా! నమస్కారము.—

సూ—సౌభాగ్యవతీ భవ.

నటి—నాథా! నాచేయుపను లుండెనేని నాజ్ఞ యొసంగుదరుగాక.

సూ—ఆర్యా! సకలకలాకోవిదులును, దిగంతవిశ్రాంతయశస్కులును, అశేషభాషాభూషితహృదయులును, నవరసభరితాంతరంగులును, నాగరికాగ్రేసరులును, నగునీసభాజను లత్యుత్తముగ లభ్యు లయిరి గావున; వీరలకడ నెద్దియేని రూపకం బొకండు ప్రదర్శింప నుత్సాహింపనై పిలిచినాఁడను. కావున వీరల హృదయముల రజింప నెట్లు తోడ్పడెదో గదా!

నటి—ఆర్యపుత్రా! మింటికి నిచ్చెన దార్చులాగున మీ కేల యీపిచ్చితనము? ఈ బుధజనాగ్రగణ్యులహృదయము లెచ్చట? మనము రంజింపఁజేయు టెచ్చట? అట్టిరూపకముగూడ నున్నట్లు గాన్పింపదే?

సూ—అయ్యో! వెంగలీ! జగజ్జేగీయమానప్రతాపులై, బ్రహ్మాండకటాహాతిక్రాంత సాహసయశస్కులై, మానాభిమానముల విషయమై యొగులు దమ్ము బ్రాంతి

గఁ జెప్పుకొనులాగునఁ బెక్కుసంగరములఁ బగఱమద మణంచి, ప్రజాపాలనైకధురీణులై జగంబంతయు యశస్సాంద్రంబుగఁ జేసి, యాయుర్నైకజీవను లగుటను దుచ్ఛకళేబరములపై నాసలం గోసి, కోటిజన్మములకైన నార్జింప నలవి కానియశోధను లగుటచే వీరస్వర్గములఁ జూఱఁగొని, కీర్తిశేషులై యలరు నాయుధపురరాజుల నెఱుఁగకుంటివా?

నటి—అట్టిజగద్విఖ్యాతుల నెఱుఁగనివార లుందురా? ఔ; నెఱుఁగుదు; నైనను?

సూ—అట్టికులమునకు వన్నె దెచ్చినకన్నె కృష్ణాకుమారి. తత్కులాలంకారభూతయైనయామె సాహసధైర్యాదు లనుమేయము లగుటయు నెవ్వరెఱుంగనివి? ఆనాటక మాడిన నేరిమానసంబుల కానందము గాకుండు?

న—అవును; బాగుగనే యున్నది; గాని యానాటక మాడ మనశక్తిఁ జూచికొన వలదా?

సూ—ఆర్యా! అట్టివీరవనితాగ్రణియొక్క నాటక మాడఁదగునము; నదివ్రాయు నా కవియు "జనానందము గాకుండునా" యని జంక నేలా?

గీ. శారదామలచంద్రికాశ్రీచంద్రుకతన
యామినియుఁ, గుముదినియుఁ జాశ్రమ్మతిశయిల్లుఁ
గాని, భూమిని నానిశాశ్రీకాంతునకును
గాంతి నివి, చేయు ననుమాటశ్రీ కలదె చెప్పుము?

ఆరీతి సామాన్యవతీమణియొక్క చరితమే సభానురంజకమును, ఘనప్రయోగ విజ్ఞానవిజ్ఞాపకమును, కవిచాతుర్యాతిశయవిస్తారయిత్రకమునుగూడ నయ్యెడిని; సంకోచింప నేలా?

న—ఆర్యపుత్రా! అటులే; కాని నా కేమియు సెల వొసంగరేలా?

సూ—సుందరీ! సభాసదుల నానందపఱుచుటకంటె సెలవున కేమున్నది?

న—అట్లైన నెద్దానిఁగుఱించి గానము సేయుదు?

సూ—అచిరప్రవృత్తమై సకలజనానందకరమై యలరువసంతముకన్న నేమున్నది?

న—చిత్త మటులే. (అని గానము సేయును.)

కవిరాజవిరాజితము.—

తఱుచగుపూవులతావులు గల్గిలతావలయమ్ములు సాంద్రావృతభం
భరనినదమ్ములపారము కాఁగ, సపాకమహీరుహభాసురప

ఙ్కీరుతము లొప్పఁగఁ గీర్ణమరాళసఖీవలయమ్ములొగింగలుగన్
సరసరసాలవిశాలకిసాలరసాదరకోకిల సంకులమై.

మత్తకోకిల. పల్లవాంగుళులం జెలింపుచుఁ బాదపద్మము లూఁపుచున్
మల్లికారదనాభదీపితమందహాసము లొల్క సం
ఫుల్లపుష్పవిభూషణాళివిభూషితుం డయి వింతగాఁ
జల్లగాలులరూపుఁ దాల్చి వసంతుఁ డంతట గంతెజెన్.

సూ—సెబాస్! చెలీ! నీగానప్రభావమున సభాసదులు బొమ్మలవలె నిశ్చేష్టులైరి; గావున మనము ప్రదర్శింపఁబోవు నాటక మేదిగో మొదట నొడివి కృతయత్నులగుదము.

న—“ఆశ్చర్యచూడామణి”యని “యగుకృష్ణానమాచంత మాడుడ”యని మొదటనే నుడివియుంటిరే యిట్లనెద రేలా?

సూ—వా! చెలీ! బాగుగ జ్ఞప్తి కొల్పితివి; నీగానమేకదా నన్నుఁగూడ నిట్లు విస్మృతునిఁగఁ జేసినది?

న—కాని; నాథా! ఈకృతికర్త యెవఁడైయుండునో తెలిసినదికాదు.

సూ—అహో! ఆయన నీ కెఱుకపడలేదా? వినుము వినఁదగినదే యడిగితివి.

ఉ. ఎవ్వరు యోగజాలము లనేకము లీభువిలోన నింపిరో
యెవ్వరు వేదబోద్ధ లయి యేపును గాంచె విరించిరీతి, నిం
కెవ్వరు కర్మరాశి వెలయించిరో శాస్త్రముఁ జూపి, జన్మ మిం
కెవ్వరు లేక చేయుటకు నెవ్వరుఁ గాలరొ; యాకులీనుఁడే.

న—ఆర్యపుత్త్రా! అట్టిపవిత్ర మగువంశ మెయ్యదియై యుండనోపు? వినఁ గుతూహలము సెచ్చగుచున్నయది.

సూ—అట్టిలోకైకవిఖ్యాతి గలకులము ‘బులుసు’ కుల, మని చెప్ప నేలా? ఈయనపేరు సీతారామకవి యనియెదరు. మఱియు నిక్కవిని మిక్కిలి గారవించి, యీ నాటకమును ముద్రించినమహనీయుఁ డైన నెఱుఁగుదువా!

న—ఎవఁ డామహితగుణసాంద్రుఁడు? నే వినలేదే?

సూ—ఆలైన వినుము.

సీ. భాషాసతికిఁ బెంపు ♦ పరఁగించె నెవ్వాఁడు
ధనముచే గ్రంథశో ♦ ధనముచేతఁ
జిరకీర్తికామినిం ♦ జేపట్టె నెవ్వాఁడు
వరతచే సత్సుధీ ♦ వరతచేతఁ
బటుదానధీమదా ♦ర్భటిఁ జెందె నెవ్వాఁడు
తెంపుచేతను దెగు ♦ దెంపుచేత
సకలరాణ్మండలీ ♦ సమ్మాన్యుఁ డెవ్వాఁడు
కలితసుధీకలా ♦ కలదచేత

గీ. వాఁడు వావిళ్లలసదన్వ ♦ వాయతోయ
నిధిసుధాకరుఁ డాశాంత ♦ నీతకీర్తి
విద్రుమోష్ఠీమనోధీశ ♦ వేంకటేశ్వ
రాభిధుం డెన్న సాధార ♦ ణాభిధుండె ?

న—ఆర్యపుత్రా ! ఈమహనీయుఁడు రాజరాజ్యాంగాదిచిహ్నములు బిరుదములు మున్నగునవి లేకయే యంతగొనియాడఁబడుచున్నాఁడు ?.

సూ—ప్రేయసీ !

గీ. అగసముత్తుంగశృంగసిం ♦ హాసనంబు
నందు నిండోలగం బుండు ♦ నంత, నింక
భీమసింగంబు నాఁ బేరు ♦ పెట్టుకొనినఁ
దాదృశుం డెట్లు ? చకితమృ ♦ గీదృగాఢ్య !

మన కిఁకఁ డవేలా ? అదె యుదపురాధీశ్వరుఁ డగుభీమసింగు నిండోలగం బుండి, భటుని బిలువ నటు మోము సారించుచున్నవాఁడు. కావున మన మిఁకఁ బోవుదము రమ్ము.

ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ప్రథమాంకము.

---

౧ రంగము. ఉదయపురములో దర్బారు.

[రాణాభీమసింగు ప్రవేశించును.]

భీ—ఎవఁడురా! అచ్చట.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! ఏమి సెలవు?

భీ—మాబావ యగుసౌమ్యసింగును దీసికొనిరమ్ము.

ప్ర—చిత్తము; దేవా! (అని వెడలి దృష్టి నిగుడించి) అదిగో నాయన యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు; పాప! మీయనయు, నేనును, కాలము గడపినవారలము గావున; నే నింటికడను, ఈయన రాజుకడను, లేనిపోని గాథలన్నియుఁ జెప్పి వాపోయుచుందుము. అవియన్నియుఁ జెప్పటివానికుండు శంఖములవలెఁ గాక; నిసర్గశాస్త్రప్రకర్షవిహీనులకును, నిగూఢస్వభావులకును, నెందు నైనఁ దెలియ నగునా? (స్మృతి నభినయించి) ఆఁ! మున్నటిసంగతి యీ మహనీయున కెఱుకపఱతుఁగాక. అని దరి చేరి.

అయ్యా! నమస్కారము.

(అంత సౌమ్యసింగు ప్రవేశించి) ఇదిగో! లక్ష్మోజీ! ప్రభు వేమైనఁ జెప్పి పంచె నా యేమి? ఏమి చేయుచున్నారు?

ప్ర—అయ్యా! ఇప్పుడే భోజనము చేసి కూరుచుండి యున్నారు; ఇంక మీరాకకై వేఁచి యున్నారు. కాని బాబూ! మహారాష్ట్రులు దుర్మార్గులై పెచ్చురేఁగుట మీ రెఱిఁగినదే కదా!

సౌ—అయ్యో! ఆదుర్మార్గులు పోఁగ రక్కుట లవ్వారలుంగనిపి?

ప్ర—అయ్యా! నిన్నటిరేయి మాయింటిపొరుగున నున్నవర్తకునియింటికిఁ నేఁబది మందిమహారాష్ట్రాధములు కరములఁ గరవాలమ్ములం బట్టి, యమదూతలవలె ఘోరాకారులై దోఁపిడికై వచ్చిరి. మ్లేచ్ఛాధములుగూడ నీవితమున నే ద్రిమ్మరుచుండిరకుఁడీ!

సౌ౦—ఈసంగతికూడ జనసామాన్యముగ నేయున్నది. పైసంగతి యేనికడ నే నడుగు వాఁడ; గావునఁ బోదము రమ్ము. (ఇరువురును రాజుకడకుఁ బోవుదురు.)

భీ—(సౌమ్యసింగుఁజూచి) బావా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు; ఇంతజాగు చేసితి రేలా?

సౌ—(ఆసనముపైఁ గూర్చుండి తనలో) ఈరాజున కేమిచేతకా కున్నను; గూర్చుండు టనుట,తినుమనుటమాత్రము తెలియంబడె (ప్రకాశముగా) బావా! రాజ్య మెటఁజూచినను మహాసంక్షోభముతోఁ గూడుకొని యున్నది, ఆస్థితి వర్ణింప నా కింతయు శక్యంబు కాదు.

భీ—బావా! ఉపద్రవము లెవ్వియేనిఁ బొటిల్లెనా యేమి?

సౌ—క్రొత్తగా జరిగిన వేవియు లేవు, అయినను వానిలో నిది క్రొత్త; అనఁగా వానియొక్క పరిణామరూపమే.

భీ—బావా! ఏమియో కదా! విన మనము తత్తరింపుచున్నది.

సౌ—"ఏమియో,, యన నేల? ఆమహారాష్ట్రీనములు, మ్లేచ్ఛులుఁగూడ రేయింబవళ్లు దేశములం బరిభ్రమింపుచు, నూళ్లను, బల్లెలను, గొల్ల వెట్టుచుఁ జిత్రవధలు గావింపుచుండిరి.

భీ—మన కవ్వియు సంప్రాప్తములు కాలేదుకదా?

సౌ—ఈచెప్పిన వన్నియు మనకే, మనపట్టనముననే.

భీ—ఏమాయుపద్రవము?

సౌ—ఓయీ! లక్ష్మోజీ! మున్నటిరేయి నాదోఁపిడికాండ్రు వైశ్యోత్తమునియిలు సొచ్చిన పై వృత్తాంతము నీ కెఱుక వడెనేనిఁ జెప్పుము.

ప్ర—బాబూ! దురాత్ము లట్లా వైశ్యునియిలు సొచ్చి, యాదంపతులను లేపి, యలుఁ గెత్తినఁ గుఠారంబులఁ గంఠవిలుంఠనము సేయువారల మని యదల్చి, నీయాస్తి నూ సెదవా? నిర్మూలింతుమా? యని యడిగిరి.

సౌ—ఔను; ద్రవ్యప్రధానుల కాతనితో నిమిత్తమే ముండు? ఇట్లన నాపిటికిబం టేమి చేసినాఁడు?

ప్ర—"నేఁ గేకలువేయ, నాయాస్తి నంతయుఁ గొనుండు చంపకుఁడు" అని బీగములు పాఱవై చినాఁడు.

సౌ—ఆహా! కాఁపాడు వాఁడు లేకయే కదా! ప్రజలు పలుబాముల కాస్పద మగు చుండిరి? పిమ్మట?

ప్ర—అట నామ్రుచ్చులు బంగారు, వెండి, నాణెము లాదిగాఁ గలసర్వస్వ మపహరించి, "ఆయనప్రాణములు దక్కినఁజాలు" నని బీగములఁదడాలునఁబాఱవైచుటంబట్టి, "నిర్లక్ష్యముగా బీగములు పాఱవైచినాఁ,, డనియు, దీనిచే నెచటనో యింకను ద్రవ్యము నిక్షేపించినాఁ" డనియు, దురభిప్రాయులై "యింక నీయాస్తి నెచట నిక్షేపించితివో చెప్పెదవా? ఇదె నీకూఁతుల లాగున నీకుత్తుకఁ గూడ నిర్మూలింతుమా?" యని తీక్ష్ణము ఖంచములైఁ బందుకొని యుండుపసికూనలకుత్తుకలు దంపతులు పాదములపైఁ బడినను జరాలున నాకఱకుఁగరవాలమునఁ గండమ్ముల నుఱుమాడిరి.

సౌ—హా! మహారాష్ట్రాధములారా! హా! మ్లేచ్ఛాధములారా! ఎంతపాప మొడిఁగట్టుకొంటిరిరా! తరువాత నేమి జరిగినది?

ప్ర—పిమ్మట నేలం బొఱలునావైశ్యదంపతుల నాదురాత్ములు తమకఱకుఁబాదములం దన్ని "ఓరీ! వైశ్యాధమా! చెప్పవుగా! చెప్పవుగా!" యంచుఁబల్కి యాయనభార్యకడ నున్నచంటికూనను బలిమిని లాగికొని వారలకుఁ జూపుచుఁ గట్టెదుట గచ్చుపై గభాలునఁ గొట్టి కాలితో నలిపివైచిరి. మఱియు,

సౌ—(అనునంతఁ జెవులుమూసికొని) చాలును, మఱి చెప్పకలుము, వినఁదరము కాకున్నది. ఛీ! భ్రూణహత్యాపరాయణులారా! ఛీ! హతాశులారా! మీకేమికూడినదోరీ! స్త్రీహత్య యనక, శిశుహత్య, యనక బ్రహ్మహత్యను స్మరింపక, ఆస్తుల నొప్పగించి మేఁకలవలె నున్నను గాఠిన్య మొందద నవి హృదయములా? పాషాణములా? హా! ఏక్లేశ్వరా! ఏనాఁడైన మేవాడరాణావారు నీయెడఁ గృతఘ్నులైరా? తాము ప్రజాసౌఖ్యకరము లగుకార్యముల నాచరింపుచు, నీరాజ్యభారమంతయు నీయందె యుంచి, తావకపదకమలానుసంధానితమనస్కులై యుండ, నట్టివారికి నసమర్థతఁ గూర్చి, సకలజనపీడాకారణుఁడవై యుంట ధర్మమా? (అని నిట్టూర్పు నిగుడించి,) ఓయీ! ఇట్లు ప్రతిదినమ్మును వారు పెచ్చురేఁగుట వింటయే కాని, యీరీతిఘోరకృత్యముల నాచరించుట వినలేదుసుమా! ఎంతఘోర! మెంతఘోరము! ఇఁకఁ బొమ్ము. నీపనిఁ జూచుకొమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించును)

భీ—బావా! ఈదౌర్జన్య మణఁగి స్వాస్థ్య మెట్లబ్బు?

సౌ—బావా! కర్మపరిపాకము గాక నీబాము లెట్లు పోవు?

భీ—బావా! నీవలన సమస్తధర్మములు విని, బాల్యమున నభ్యసింపఁబడినదుర్వ్యసనముల నన్నింటినిఁ బరిత్యజించుట మీ రెఱుంగనిది కాదుగదా? నే బాల్యమున నుంట మాతల్లిగారీరాజ్యమునంతయు నిట్లు దుస్థితులపాలు సేయుటయుఁ జెప్పనేలా? కావున మన మీయెడఁ జేయందగుకృత్యమును, ప్రస్తుతప్రదేశ సమాచారమును దేటపఱిచెదరుగాక

సా—బావా! మీతల్లిగారివలననే మనరాజ్యమున కింతచేటుమూడె ననుటకు సందియములేదు. ఏలయన.

ఉ. చావనుమాట నెంచక విశాలబలంబునఁ బోరుచుండుచుం
దావతులన్, యశమ్మునఁగసదమతుల్యులఁ జేయనెంచి, "సూ
క్తావతు" లెంతయున్ రణమదమ్మున ము న్నిపులన్ జయింపరే?
యేవము! వారలిద్దఱకునీయమ యూల మదేల కొల్పెనే?

కాన నారీతి రణరంగవీరులై ప్రఖ్యాతి గనినకుటుంబము గావునఁ జందావతుమంత్రికుటుంబమువారు పరాక్రమలవదుర్విదగ్ధులైన నాదురుగాక, అట్టియెడ నాయమకు స్వాభ్యుచ్ఛ్రియకాంక్షయే యున్నయెడల వారలపూర్వపురుషులకు గాణావిషయమై గలభక్తివిశ్వాసములతోఁ గూడినచరితములఁ జెప్పియో, యొండెడ మఱికొన్ని హితవులఁ గఱపియో, యేలాగునవైన మంచిత్రోవ ద్రొక్కునటులఁ జేయవలయును గాని, యిట్లామంత్రికుటుంబములవారికి నంతఃకలహములఁ బెంచుట పాడియా? దానిచేత నేకదా! మనకోట కింతచేటు మూడినది. ఏరాజ్యమునందైన మంత్రులు కలహించుకొని యితరేతరసంవర్ధితక్రోధాగ్నిప్రచండులై యసిధారల రక్తధార లొలుకనాధిపత్యమును వీ గంత మొండ వారు, వా రంత మొండ వీరును, గొనుట గంటివా? ఎందైనను వింటివా? పిత్తమదచిత్తులు గాక యీమాత్రమైనను జూచికొనవలదా?

భీ—బావా! ఆయమయట్లు తగులఁబెట్టినది. నే నేమి సేయుదును?

సా—కాని బావా!

ఉ. ఆయమ కేమి యాఁడుది, సమంచితశక్తిని శత్రుకోటిపై
డాయరె సింగులెల్ల? రకటా! యిఁక వారలశక్తిఁ గాంచి నీ
వే యవనీశ! పోరఁ దగవే? మగవాఁడవు గావె? యింతకున్
బోయినసద్యశోరమను బొందొడఁ గూర్పఁగ శక్య మేరికిన్?

భీ—బావా! సుగుణప్రభావ! ప్రజలెల్లరకు శత్రుసంకట మధిక మౌటచే స్వామిభక్తి యేరియందును నంకురింపదాయె. నే నేమి చేయుదు?

శా—రాజా! ప్రజలకు శత్రుసంకట మనుకొంటివా యేమి? అది య ట్లుండనిమ్ము, ఆసంకటముల మించినసంకటము మనలవలననే కలుగుచున్నది. ఎట్లన:—

చ. ఇరువురుమంత్రు లిప్డు పొగరెక్కి జయమ్మునుబొందువారుసం
బరమున "మాదిరాజ్యమునుకైమా"యని పట్టి పలాక్రి యెల్లరకా
గరువము దాల్చి, దండన రకమ్ముగఁ జేయుచు నంతకాదికిం
కరు లయి లేనిపోని వనఘా! గనఁగాఁ గొనరే? కరమ్ములన్.

ఈవిధమునఁ గప్పములఁ గొనుచు, సమస్తరాజ్యసత్కృత్యములఁ జల్పునీమంత్రులకంటె శత్రులు వేఱె యుందురే?

ఉ. మత్తగజద్వయం బిల సమానముగా బవరం బొనర్చి మేల్
బిత్తరి లేడిపిండును జలింపక చంపెడురీతి నిప్పుడే
మంత్రులు పోరు పోరియు సమాయికులై యలరారుచుండు నీ
పత్తనరాష్ట్రవాసులను బాధలపాలుగఁ జేయుచుండరే?

భీ—బావా! అట్టికార్యము గలవా కాటనే కదా! యే మనుటకును భీతియగుచున్నది.

గీ. చండతరకోపవేగవేదండయుగము
పోరుచుండంగ దండకుఁ బోదుమేని,
గండు మీఱినబలితంపుఁ దుండమునకుఁ
జిక్కఁజేసియు నేలకుఁ ద్రొక్కకున్నె?

శా—ఓయీ! బావా! భీరుస్వభావా!

ఉ. ఇంతటిమేటివై యలరు టెంతయు నే నిఁ కెఱుంగువాఁడ ర
వ్వంతయు శక్తి యున్న నిటులందువె? "నీయెడ లేదు తప్పు, గా
కెంతయు శత్రురాడ్బలదురీత్యులు నీప్రపితామహుల్, యశో
దంతురితప్రభావులు, సుదారులు నై యలరార నంటిఁ గా,

కాని, ఓయీ! బావా!

చ. చిమిడిన దంత ముప్పు; డిఁకఁ జేసెడి దేమియు లేదు, నీమరా
జ్యమునకు సౌఖ్య మీపయిని నైనను గల్గఁబోదు సుమ్ము;నీ
కమలుఁ డొకండు లేఁడు, గను నంతటిశక్తియు లేదు నీయెడన్;
భ్రమలిఁక మాను,మంత్రులిటు పట్టము నేలుటయున్న చెప్పుమా?

భీ—ఔ, నంతయు నిజంబు. నే నేమి చేయుదు? సాధ్యమైనంతవఱకు యత్నించెద.

సౌ.—రాజా! మనరాజ్యమునఁ బ్రతిదినమును జరుగుచున్నక్రమములన్నియు వినియేయుంటివికదా! ఆప్రజలబాము లాయీశ్వరుఁ డెఱుంగుఁ గాని చెప్ప నేరికిఁ దరమౌను? ఇంక మనదేశపుస్థితి వినుము.

భీ—ఔను; మనవారలయంతఃకలహములనుండియే కదా యింత యనాడికి వచ్చుచున్నది. సెలవిండు.

సౌ—ఔరంగజేబు చచ్చుట వానికొమరు లగుమ్లేచ్ఛులు రాజ్యముఁ జెంది, మద్యపానాయత్తచిత్తులై తమకును రాజ్యమునకును నాశముఁ దెచ్చుకొనుచుండిరి. వారలదురవస్థలకుఁగూడ రాజ్యము మంత్రులయధీన మౌటయే ముఖ్యహేతువుగ నెఱుంగుము.

భీ—మనకుఁ బ్రత్యక్షమే. పైని?

సౌ-శా. నష్టప్రజ్ఞుల వారిఁ గాంచి మది నానందంబుతోడన్ మహా
రాష్ట్రుల్ వీరముతోడఁ బోరుమ,సహాయారంబొ మదోద్రేకసం
తుష్టిన్ దేశము పంచికొంచు, మదిలో దుర్దర్పముం జెందుచున్
గష్టావిష్టను జేయుచుండిరి భువిన్ గామప్రకర్షాత్ములై.

భీ—ఆమ్లేచ్ఛులకుఁ గావలసినదే! పిమ్మట?

సౌ-సీ. తల లెత్తి సిక్కు లుద్ధతశక్తి రాజ్యంబు
గొంచె మందంద స్థాపించలేదె?
నొకమూల నాంగ్లేయు లొకటను బ్రాన్సువా
ర్మెలపుతోడుత నాక్రమించలేదె?
దక్షిణాశాగతోద్దండమహారాష్ట్రు
లవలంగఁజించి చెండాడలేదె?

ఐకమత్యవిహీనులై రాజు లంతటఁ
బాడిగా దనకఁ బోరాడలేదె?

గీ. కార్యకారణములు నుంత గానకుండి
కయ్యమే యంచు నెప్పుడుఁ గాలు ద్రవ్వి
యెంతయును భూమి రక్తభూయిష్ఠఁ జేయ
నింకను గనఁ దేటపడును గాటకము మాఱు.

భీ— ఆహా!! దేశమంతయు నెంతటిదుర్దవస్థ యబ్బినది?

సౌ—ఇట్లు మితిలేనిసంగరములు జరుగుచుండ దేశదేశమునకు క్షణక్షణమున కొక్కొక్క ఱేఁడౌటయు, నీక్రొత్తఱేండ్లవలనఁ గలుగుప్రజాసౌఖ్యములును, జెప్పనేలా? దీనికిఁ దోడు వినుఁడు.

భీ—వినుచునే యుంటి సెలవిండు.

సౌ-సీ. కాబూలుపారసీకములమ్లేచ్ఛులు దాము
దండు వెడలి భూమి నిండుకొనుట
పచ్చిమాంసము కల్లు విచ్చలవిడిఁ గ్రోలి
చెఱఁ బట్టియును స్త్రీల నుఱుకుచుంట
మత్తులై కుత్తుకల్ దుత్తునియలఁ జేసి
మెల్లమెల్లన నూళ్లఁ గొల్లఁగొనుట
దేవళంబులఁ గడతేర్చి యందుల నుండు
విత్తంబుఁ గొని విఱ్ఱవీఁగుచుంట

గీ. దేశమంతయు నాశనదేవతకును
బట్టమునుఁ గట్టుటయు నూఁగొట్టునేల?
యందఱకు మిక్కుటంబుగా ననుభవించు
చుంటిమే గద! నే నింక ననంట యేల?

భీ—నిజమే మనము, ప్రజలు, ననుభవించుచునే యుంటిమి.

సౌ—బావా! ఇట్లు దుర్వారవైరవారపరివేష్టితులై,

చ. మెలకువ లేక యిండ్లను నిమీలితలోచనులై పరుండఁగా
నలుదెసలందు బీగము లనంతముగా బిగియించి చిచ్చిడన్

మలమలమాఁడురీతి రిపుకోమండలదావపరీతులై మహా
కులతను బొందుచుండి రనుకో! మనభారతవాసులెల్లరున్.

భీ—అట్లనుటకు నిస్సంశయము. పాప! మట్లనే మాఁడుచుండిరి.

సౌ—బావా! ఈకష్టములన్నియు మనవి సగము, మిగిలిన లోకమంతటిది సగముగ నెఱుంగుము. ఏలయన; నీరాజ్యము నుద్ధరింతురేమో యని యామరాటుల సాహాయ్యముఁ గోరితివి; అదియే కొఱవితోఁ దల గోకికొన్నట్లైనది. ఆహా! పూర్వ మెవ్వరైన మనచిత్తూరుఁ దేఱిచూడఁ గలిగిరే? ఉదయపురమును స్వతంత్రముగ స్వీకరించి, కప్పములఁ గట్టించుకొనిరె? నేఁటికిఁ గదా యానరాధముల నీవు సాహాయ్యముఁ గోరుట నవి యున్నియుఁ దటస్థమైనవి.

భీ—బావా! వీ రేమియో యుద్ధరింతు రనియే కోరితిఁగాని, యీరీతి ద్రోహులౌదు రని కలఁగంటినా?

సౌ—బావా! దానికేమి; నిన్నుఁ బోడగాంచిన విచార మగుచున్న యది ఏలయన:--

ఉ. దేశ మ దిట్టు లుండెఁ గడు దీనులు తాకరాష్ట్రవాసులుల్;
గోశములోన ద్రవ్య మొకఁడుగూర్పుట లే; దలకాలపాశసం
కాశులు నీదుమంత్రులు; లవకాశము లే దిఁక నెందునైన; స
ర్వేశుఁడు నీపయిం గృప నిఁకకెట్టులఁబూనెనొ? చెప్ప లేముగా.

కానరాజా! నిన్నును, నీప్రజల నెట్లు గాఁపాడు కొనెదవో కదా?

(తెరలోఁ గలకలము)

భీ—(విని) ప్రతీహారీ! అదేమిగదో? తెలిసికొని రమ్ము.

ప్ర—చిత్తము, దేవా! (అని నిష్క్రమించి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరమేన యల్లుఁడు ప్రభాసింగుగారు దేశములఁ గొల్లపెట్టుచున్న లగు మ్లేచ్ఛాదులఁ జిచ్చఱపిడుగై చించిచెండాడి హతశేషు లగువారలఁ బట్టి బంధించి, పురజనులు వెంబడింపఁ దా దేవరసన్నిధానమునకు వచ్చుచున్నారు.

భీ—(తత్తరపాటుతో) సగదారు లెవ్వరైనఁ బోడైరా? అట్టుఁ సౌక్యుఁడేనా?

ప్ర—ఆయసహాయశూరునకు సరదారులు తోడౌటనే మఱింత విజయి యైనాఁడు.

భీ—బావా! వింటివా? ఒకచెంపఁ బాలును, వేఱొకచెంప నీగను, గలయా

యన నెవ్వరైన నియమించిరా యేమి ? చదువు మాని యిట్టిసాహసమునకు దిగుటా ?

ఉ. ఒక్కటె చెల్లె, లామె కితఁ డెన్నఁ డు నక్కఱ కెక్కఁ డేకుఱ్ఱఁడు; తండ్రియావిధిగ్ బెక్కుగఁ బ్రముచ్చులందునిమి పేర్వడిచచ్చెఁ; దదూర్ధ్వభాగముగ్ ద్రొక్కఁగ సాగెనీతఁ; డల దోర్బల మబ్బునె? యబ్బఁగాక; యీ చక్కటి చూచితే, నయవిశారద ! కుఱ్ఱలచేటు కే గదా ?

సా—ఓయీ ! బావా ! ఇట్లనెద వేలా? నీమనంబున నిట్లుండఁగాదు. ఏలయన,

చ. మును మనసింగు లెల్లరు సమున్నతవిక్రములై పరాక్రమిం చిన తెఱఁ గీ వెఱుంగవె ? విచిత్రముగా మనరాజకాంత లిం కిను బవరం బొనర్చి మును గాంచరె సద్యశ ? మట్టిమేటులౌ గొనబుకులానఁ బుట్టువుల కుఱ్ఱ మఱి విక్రమ మీడఁ బోవునే?

అయిన నిప్పటిమనస్థితినిబట్టి యిఁ దగినదే ? పూర్వమేయైన.—

క. పిన్నతనంబున నిట్టుల
నెన్నం డగుపనుల నెవ్వఁ డియు సలుపఁడ్
గ్రిన్నన రుదదంబుల నిడి
పన్నుగ నగ్రాసనాధిపత్యం బీ దే ?

(అంత యాథోక్తముగఁ బ్రభాసింగు ప్రవేశించును)

సా—బావా ! చూచితివా నీయల్లుని ? (అని సంతోసముతో)

ఉ. అల్లదె! చూచితే కొలముకీనందుఁ బుసర్భవుఁ డైన "బాప్పరా వ" ల్లిటు శక్తిచేతఁ బరిపంథివిమర్దన మెంత చేసి, తా నెల్లర కాదరాస్పద మగునదే ! యటు గాసఁగవచ్చు,నీదు మే నల్లుఁడు చూడు మీయెడ, నరాధిప ! యాతనిదైన వేసమున్.

సీ. జిలుగుమోమునఁ బఱ్ఱిచెమ్మటల్ గ్రమ్మి, వి
జయలక్ష్మిగుట్టు తా బయలుపఱుపఁ
బరిపంథిజనభయంకరుఁడు తానై యొప్పఁ
గేల వాలు మఱింత డీలుపఱుప

డాకాల గండపెంపఁడరము లేకయె మత్త
కరియాన మొక్కటెఁ మురువు నూపఁ
బైనున్న హారంబట్టుఁవలెవాటు చిఱునవ్వు
తతవిశృంఖలవిచిత్రతను దెలుపఁ
గీ. జేతు లెత్తుచు జనులు జేఁ జే లొనర్పఁ
దేటగా నూఁగుమీసముఁ గీటుకొనుచు
వచ్చె నదె! చూడు పెద్దలఁవంటివాఁడు
విద్దెలకు ఱేఁడు చూపఱఁ ముద్దులాఁడు.

(అంతఁ ప్రభాసింగు మొదలగువారు రాజునకు నమస్కరింతురు)

భీ—(ప్రభాసింగును గౌఁగిలించుకొని) బాబూ! ఎందు కిట్లేఁగితివోయీ! మనసరదారులనైన సరకుగొనక, కటికవృత్తిని జీవించు నీ మ్లేచ్ఛాధములను, మహారాష్ట్రాధములను నీ వెఱుఁగకుంటివా? నీ కాయుద్ధప్రసంగము లేమైనఁ దెలియునా? చదువు మాని సాహసమునకు దిగుట మంచి యానటరా! తండ్రీ! నీతండ్రిగారు కూడ నీవిధముననే మ్లేచ్ఛుల హాస్యముచేసి హతముచేసి, తుదకు వారిచేతనే హతులౌట యెఱుఁగకుంటివోయీ! ఎంతపని చేసితివి? నిన్నెవరైన నిర్బంధపెట్టిరా యేమి?

ప్ర—(తనలో) ఏ మిదీ! ఈయన కంత ఏటికిదయ్యా మావేశ మైనది? (ప్రకాశము) మామయ్యా! ఇట్లనుచుండిరేలా? హానీ వచ్చు ననియే కదా?

ఉ. పుట్టినవార లేరు తలఁపోయఁగ శాశ్వతులై ధరాతలిన్
గిట్టక యుందు? రెద్ది పరికించిన వెంటనె రాఁ దొడంగు? మీ
మ ట్టదిచూడఁగానను పమాన మొ? తుచ్ఛమొ? యెవ్వరేనియుం
బుట్టెనయింటిపౌరుషపుఁబోఁడిమిఁ గూడఁగఁ జేయఁ; జెప్పరే?

భీ—అగ్రాహ్యా! వెంగలీ! "పుట్టినవారు గిట్టక తప్ప"రని కోరియగ్నిఁ జొరబడియు కొందురా?

ప్రభా—అట్లైన మామయ్యా!

చ. అనుభవయోగ్య మైనసుఖ మందఁగ శక్తుఁడె? కష్ట మట్లనే
కొనఁగ నశక్తుఁ డయ్యా! తనకున్ మఱి యొరికైన భూమిలోఁ

బానిసరూపకాని దంచుఁ దలఁపోసియు మిన్నకయుంట పాడియే?
కనుక మహానుభావ! ఘనకార్యముపట్లను జింత లేటికిన్.

ఇంతియ కాక, మామయ్యా! మీకుఁ దెలిసినను బెద్దలమాట గావున నుడువుచుంటిని గాన క్షమించి యాలింపుఁడు.

ఉ. పౌరుష మన్నిటం గనుశుభం బని పల్కుదు రద్ది లేక కా
పూరుషహీన మొందుటను బూజ్యుఁడె? యెందుల నైననింక నా
పౌరుషశాలివై యలరుపావనిఁ జచ్చిన జీవి యందు రా
పౌరుషహీను నాదురు "శవం" బని చచ్చిన జీవముండినన్.

భీ—అయ్యో! పిచ్చివాఁడా! విను మాసంగతి విశదపఱిచెద.

చ. వినయము పెద్దలందును, వివేచన శాస్త్రిముపట్ల, భక్తి యా
యనుపమశక్తిభాసురునియంద, సమత్వము ప్రాణికోటిపైఁ,
దనరి, సమస్తకార్యములఁ దాల్మిని జూచుచుఁ గీర్తిదంబులౌ
ఘనవనసత్రిసన్మతి నికాయ మొనర్చిన జీవి చచ్చినన్.

ఇదియ పౌరుషము. ఇంతియకాక, మున్ను మున్నుఁ గానక, స్వబలపరబల న్యూనాధికభావముల నెఱుంగక, మానాభిమానహీను లగు మేచ్ఛాధమాదులపైకిఁ బరువు లిడి, చదువు సంధ్యల నీటఁ గలపినంతనె పౌరుష మనుకొంటివా యేమి? ఇట్టితుచ్ఛులఁ జైకొన నేయెప్పు డొరోయింపుము?

ప్ర—(తనలో) అన్నా! ఈయనతో శుష్కవాదము నిష్ఫల మైనదే! పెద్ద లగుట నే మనుటకుఁ జంకగుచున్నది కావున నెట్టులైనఁ బెద్దమాటలుమాని, ప్రస్తుతోచితముగ నే యుందము.

సా—(తనలో) ఏమీ! ఈయనయవివేకము? తా సంతసించిన సంతసించుఁ గాక, లేకున్న మానుఁగాక. అంతియ కాని యిట్లుతూలనాడు టేమిపాడిగనున్నది? (అని నుడువంబోయి సంశయముతో) మన కెందులకు? ఆయనయే చెప్పఁగలఁడు.

(సరదారు లొండొరులం గూర్చి రహస్యముగా)

మొ. వాఁడు—ఓయీ! ఈయన మనము చచ్చిన సరే యని పురిగొల్పుచుఁ, దనవారేనైనఁ దోడు గాకుండ నెట్లు బోధించుచున్నాఁడో!

రెం. డు—అందులకే! కోట యింత వృద్ధిలో నున్నది.

మూ. దు—ఏమిదీ యీయన యవివేకము? ఇచటనే యనవలెనా? మన కెంత సంతసము? ఆయన కెంత యానందము.

నా. దు—ఈయనమాటలకుఁ జిన్న పోయి యీపిల్లసిరిగ మేమినో యను నట్లున్నది; వినుండు. ఈతనిస్వభావ మెఱుఁగమా యేమి?

ప్రభా—మామయ్యా! మీరు సెలవిచ్చినషుననవన స్త్రీసన్మతాదా నొనరించుట యెందులకు? కీర్తి సంపాదించుటకేగదా?

భీ—అందులకే యని నెదువలేదా? కా కేమి?

ప్రభా—అవి యొనర్చినఁ గీర్తవంతు లెట్లయ్యెదరు ? అవి జనోపయోగము లౌటనేకదా?

భీ—కాక; స్వోపయోగార్థ మౌటనే యంటినా యేమి?

ప్రభా—పౌరుష మనఁ బురుషకారమా? పే ళొక టేగదా?

భీ—ఔఁగాక, ఏ మనియెదవు ?

ప్రభా—జనోపయోగము లగుకార్యములఁ జేయఁ గీర్తివిశిష్ట మౌట కేయాటంకమును లేదుకదా ?

భీ—తనతలకుఁ దగినజనోపయోగము లగుకార్యముల నొనర్చిన నెట్టుల నాటంకముండు ?

ప్రభా—మామయ్యా ! బాగుగ నుడివితిరికాని,

ఉ. ఏ నిది సేతు నీపగిది కే నిప్పు డటం చెద నిశ్చయించి తాఁ
బూనినఁ బూనుఁ గాక విధికిపూనిక లేక పొనర్చు టెట్లు? దాఁ
బూనిక గల్గి యున్న విధికిపూనికతోడన సేయ నేర్చెడి
గాన నొనర్పఁ బూన విధి కి కల్గిన నయ్యెడు, నుండె మా నెదున్

అంతియకాని "తనతలకుఁ దగనిదిరా" యని మిన్నకుండఁగలమా ? కాని యీ దీను లగుప్రజలబాధలఁ గన్నులారఁ గాంచుచు, నేకతినాత్మఁడు మిన్నకుండఁ గలఁడు ? ఇంక వారిబాముల వాకొనఁ గూఁకొనఁ గూడ సమర్థులు లేరన నెవ్వ రంగీకరింపరు?

చ. "కనులకు నిద్ర రాదు ; కడకిఁగండ్లను గాంచఁగ జేఁదు లేఁదు; చే కొనిమముఁగాఁచు వారెవరొ కో!" యని యేడ్చుచునుండుఁదిండిమూ

తనువున నీరుగాఁ బరిణతం బగు"నంచును నెంచుచుండు ; వా
కొన నీకుఁ జాల 'శత్రుఘ్నులకొత్తలివే"యని రాజచంద్రమా.

స్వా—(తనలో) వా! కేసరికిశోరకమా! వా! వీరాగ్రేసరా! ఏమియుక్తిగ భాషించితివి. సెభాస్ చాలునురా; తండ్రీ చాలునురా?

భీ—(విసుగుతో) అబ్బా! ఇప్పటికుఱ్ఱలతోనైన మాటలాడ లేమండీ!

స్వా—(మందహాసము సేయును)

ప్రభా—నే నిట్లెఱిఁగియు రెండుకారణముల వలనఁ బోవక తప్పినదికాదు.

స్వా—ఏ వానిర్బంధములు?

ప్రభా—ఒకటి మాగురువులవలనను, రెండవది కృష్ణాకుమారివలనను.

భీ—వారివలన నీ కేల కలుగవలె? వారా నీకు నియామకులు?

ప్రభా—వారు నిమిత్తమాత్రులు గాని, మాగురువుగారీ దురాత్ములవలనఁ బడినబాములే నియోగించినవి.

భీ—ఆయనను గూడ బాధించిరా యేమి?

ప్రభా—మనగురువు లని యూరకుండువా రనుకొంటిరా యేమి?

భీ—అన్నా! ఆయనను గూడ బాధించిరా?

ప్రభా—మిక్కుటముగ ననుభవించినవారియం దాయనయే మొదటివాఁడు.

భీ—బాబూ! ఈదురాత్ము లాయన నేమిచేసిరి!

ప్రభా—మామయ్యా! చెప్పనాతరము కాదు, వినుటకును జాలెడువా రుందు రన గాదు. (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో! నాయన యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు, పాప! మాయనయాత్రముఁ జూచితిరా? అదె చూడుఁడు.

ఉ. జందెము జాఱుచోఁ దనభుజంబెగఁ జిమ్ముచు, బొజ్జ నూఁపుచుం
జిందఱవందలై చెమట చిమ్ముచుఁ బాఱఁగ నొక్కపక్కనం
వింద మటంచు రా వెనుకఁ బిందెయు జాఱఁగ, వచ్చుచుండియే
తొందరతోడఁ గేల నెగఁద్రోయుచు నూర్పులు పుచ్చివచ్చెడిన్.

చూచితిరా? ఆయన యెల్లరకు మిక్కుటముగాఁ గీడ్పడె ననుట కాతొందరయే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

(అంత యథోక్తముగ గురువు ప్రవేశించును)

(ఎల్లరు లేచి నమస్కరింతురు)

గు—రాజేంద్రా! ఈక్రుమ్ముచ్చులను బంధించినమేటి నాశిష్యుఁడేనా?

భీ—చిత్తము, తనతలకుఁ దగినపని యని యాలోచించినవాఁడు కాఁడు.

గు—(రాజువైపునుండి దృష్టినిమరలించి) నాయనా! కుమారా! ఇటురమ్ము.

(అంతఁ బ్రభాసింగు దరి చేరఁ గౌఁగిలించి)

చ. గురునకు బాధ సేసి రవికూళలపైకి నొకింతయేని సం
గర మనుభీతి నీమదిని గాంచకపోతివె? నీకు నిట్టియూ
దర మది గాంచ నెవ్వరి కకృతంబునఁ గల్గెనె? నీరి నెట్టులో
క్రూరుఁడవు గండడంచితివి? కాయము కోమల మయ్యు బాలకా?

ప్రభా—గురువరా!

ఉ. ప్రాణము పోవనీ గురుపరాభవ మెవ్వఁడు చూడనోపు? నే
కోణములోన సన్మతిని గూర్చెడువారలు? మీవచఃపరి
త్రాణుఁడ నయ్యు నే రిపుమదం బణఁగించితి; నొక్కరుండనై;
ద్రోణుని బోలుమీకతనఁ గ్రుంచుటలక్ష్యమె? యీదు రాత్ములన్.

కాని, గురూత్తమా? పరాభవప్రతీకారములెన్ని చేసినను, పరాభవ మొందు
గల్గించితిమి కదా యను పరితాపమావరించి దేహమంతయుఁగాల్చుచున్నయది.

గు—కుమారా! నీ విందుల కెంతమాత్రమును జింతింపకుము.

ఉ. ఎంతటివారికైన బలుకెందలఁ గావఁగఁ జుట్టుముట్టినన్
వంత విధాత యొంచిన లకవంబును గాచుట సున్న నా కిదే
సంతస మీకులోన్నతయశంబును నిల్పితి వింక నన్యమౌ
చింతన; మానుమా? సుఖముఁ జెందుమ! దీవనఁ గోడ బాలకా.

ప్రభా—గురువరా! అనుగ్రహింపఁబడితిని, మీవాక్యము లమోఘములు కదా!

సా—ఆచార్యా! మీ కేయ గ్గొనర్చి రీదురాత్ములు?

గు—అయ్యా! ఆబాధలన్నియుఁ దలఁచుకొనిన నాగుండె యిప్పటికిని నవియు
చున్నది.

సా—అన్నియుని సంక్షేపముగ సెలవిండు.

గు—అయ్యా మొన్నటిరేయి రెండుయామములు గడచినతరువాత నీదుష్టులెల్ల
రేకమయి నాయిలు సొచ్చిరి; చొచ్చి మంచముపైఁ బండుకొనియుండు నా

వీఁపుపై నెవఁడో గభాలున నొక గ్రుద్దు గ్రుద్దినాఁడు, నే నంత భయంపడి "మ్లేచ్ఛాధములు! మ్లేచ్ఛాధములు! చచ్చితిఁ జచ్చితి!" యని కేక వేయ నుంకించితిని గాని, యానరాధములు దౌడలు బిగియ నొక్కుటచే నిష్ప్రయోజనమైనది.

సా—హా! ఏమీ! వీరలస్వాతంత్ర్యము! పైని—

గు—అంత నొకఁడు నాశిఖ చేఁబూని, కూర్చుండఁబెట్టి, కత్తి ఝుళిపించుచుఁ దల నొకమూల వెండ్రుక లెక్కివచ్చులాగున గుంజించి యూఁపియూఁపి, "కేక వేయుదువు గా, కేక వేయుదువు గా?" యంచు గ్రుడ్లెక్కవెట్టి చూచుచు, గోడకుఁ దాఁకి తలవిచ్చునటుల మూఁతిపైఁ దన్నినాఁడు.

సా—ఛీ! ఎంతపని చేసితిరోరీ!

గు—పైని వినుండు, అంత నాచెంత నుండుబీగములు లాగికొని, యిలుసొచ్చి, యాస్తినంతయుఁ గొల్లగొని యంకొకఁడు నాజుట్టు చేఁబట్టి రోమకూపముల వెంబడి రక్తము ప్రవించులాగున నూఁచి యూఁపి, నట్టింటఁ గూర్చుండఁ బెట్టె.

ప్రభ- (కనులు జేవురించి తత్తరముతో) ఛీ! హతాశులారా! ఛీ! బ్రాహ్మణద్రోహులారా! ఇదె మిమ్ములఁ గూడఁ గండకండలుగఁ జెండి కాకులకు గ్రద్దలకు బలి యిచ్చువాఁడ. ఇదె గురుప్రీతి సేయువాఁడ. (అని కత్తిఝుళిపించుచుఁ బోఁబోవ)

సా—(నడుము గట్టిగఁ బట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టకుము, అందులకుఁ దగినవార లుండనే యుండిరి, చెండినట్లు చెండనే చెండితిని. చాలదా? (అని తనలో) ఆహా! ఏమీ! యీగురుభక్తి! ఏమీ యీరోషము! చాలునురా బాబూ! చాలునురా! (ప్రకాశముగా) బాబూ! గురువులమాట జవదాఁటకుము, పొమ్ము! కూర్చుండుము! (గురువుఁ గాంచి) ఆచార్యా! అంతతోనైన మిన్నకుండిరా? లేదా?

గు—చంపక మిన్నకుండిరి, కాని బాబూ! పైని వినుండు, నన్నట్లులాగికొనిపోవ "నిర్దోషుల బాధింపకుఁడు, నా మొర నాలింపుఁడు, పాపమునకు వెఱవుఁడు." అని పాదములపైఁ బడి యంత పొరలినను దయావిహీనులై నాచుట్టును మూఁగి యందొకఁడు

శా. "ఓరీ! ప్రేలరే! నీతులా? యిఁకను నీకవొప్పింపవా యాస్తి? యం
చేరీ పిల్లలు? చూపుమీ! చనుము, నీకయిల్లాలదేది? యిదే

నోరుఁ విప్పుమిఁక కూతు నంచు మఱియొకన్నోఁ గెంటులం గెంటిన
న్నారీతి న్నడియింటఁ గొట్టెను బ్రకోపాపూరితస్వాంతుఁడై.

మఱియుఁ దదితరు లగుదుర్మార్గులెల్లరును నాచుట్టుముట్టి యొక్కొక్కఁ డొక్కొక్కవిధమున బాధించె; నదియుఁ గొంచెము వినుండు.

సీ. పొట్టపైఁ జేతితోఁ బొడిచి కుక్షింభరా!
యంచు భూమిని బొరలించె నొకఁడు
కన్ను గానక నాదుజన్నిదంబుల వేడ్కఁ
దీసి వేఱొకనికి వేసె నొకఁడు
గడ్డంబుగాఁ బెల్కఁ గట్టిన నీతండు
సాయుబే యని కేలఁ జఱచె నొకఁడు
మాంసం బెఱుంగకే మత్తుఁ డిట్టుల నుండె
నదియున్నఁ జెప్ప లే మనియె నొకఁడు
గీ. కుందవలె నుండెరా! యంచు గ్రుద్దె నొకఁడు
కండమెం దని నిండుగాఁ గఱచె నొకఁడు
త్రోసి పీఁపున నాట్యంబు చేసె నొకఁడు
గడ్డమును గీటి మిడిగ్రుడ్లఁ గాంచె నొకఁడు.

భీ—ఛీ! వీరలఁ జూడరాదు. వీరేఁకతుఱక దగియుందురో యట్లు తఱుమము కావింపుఁడు, పొండు.

సా—"ఏదిరా", యననేలా? కండకండలుగఁ జెండుటయే.

ప్రభా—(కోపావేశముతోఁ గత్తి త్రిప్పుచుఁ బోయి యవపురగడ్డములఁ బట్టి యీడ్చుచు) ఓరీ! మాంసాశనులారా! ఓరీ! కఱకుబానిసలారా!

చ. అతికరుణావిశాలు, నిగమార్థవిచక్షణు, సర్వలోకసం
మతు, నతివృద్ధు, నాగురుని మత్తత బల్ పొగరెక్కి బాధలా
వితమునఁ జేసినా, రనుభవింపఁగఁ జేసెదఁ దత్ఫలం బదే
నత మను కొంటిరోరి! కడసానమస్కృతి సేయఁబాడియా.

(అని కత్తియెత్తును)

గు—(తత్తరముతోఁ జేయి పట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీపట్లశాంతింపుము.

చ. రణమున డీకొనన్ రిపుల రాజులు త్రుంతురు కాని; యిట్లకా
రణముగఁ ద్రుంతు రయ్య! బవరంబున కిష్టము లేనివారలన్?
గణనకు వత్తురా? బలుమగండవు నీ కిఁకఁ జెప్పనేల? త
ఱుణము దురాత్ములన్ విడు, మకారణపాపము నెందనేటికిన్?

ప్రభా—గురువరా! ఇదె నమస్కారము, ఏదియునైన నీపట్ల నాయుద్యమము న కంతరాయము గావింపకుఁడు.

సౌ—నాయనా! కుమార! గురువులమాట గూడ మీఱ నెంచితివా యేమి? ఈదురాత్ముల నెట్లైన హతమార్పకఁ దప్పదుకదా? నీవే చంపవలెనా? చేఁజిక్కిన వారలఁ జంపుటా పౌరుషము? గురువులనైన సరకుగొనక; వచ్చినకోప మంతయుఁ గ్రుమ్మరింప నుంచియానా? కావున నీ వింకతో విరమింపుము.

ప్రభా—(వారలగష్టములు విడచి తనలో)

అన్నా! ఈయిరువురు దండాంకుశములవలెఁ దటస్థమైరే! పితృసమానులగు వీరలమాట నే నెట్లు జవదాఁటుదు? (ప్రకాశముగా) బాబయ్యా! నిజముగ గురువులయెడ నపరాధినే యగుదును, కాని మీవాక్యములచేఁ గృతార్థుఁడ నైతి. (అని కేల్మోడ్చి).

చ. గురునకు బాధ చేసి రను కోపము దేహ మదెల్ల నిండి దు
ర్భర మయి యుంట నిప్డు గురుభావము, పెద్దల టన్నబత్తి, నే
నరయకయుంట, నిట్లవినయంబునకుం గుఱియైతిఁ గాన సా
దరమునఁ గాంచి నాయెడను దప్పుల మన్నన చేసి పుచ్చరే?

సౌ—కుమారా! నీతుందుడుకింత మఱల్ప నట్లంటిఁగాని, గురుప్రీతికై ప్రజాసౌఖ్యార్థమై ప్రాణముల నాసింపక విజయివై యలరునీయెడ దోష మెందుండునా? అయినను గురువాక్యజనితామర్షావేశంబున క్షాత్రధర్మేతరముగ వీరల వధించి యపాప మందుదేమో యనుభయమున నట్లనవలసె, నీకుమాత్రము చెప్పవలెనా? ఇంతకు నీవు చెప్పిన ట్లాకోపావేశ మిట్లు ప్రేరణ చేసినది.

గు—కుమారా! నిన్నేవ రిట్లు పురికొల్పిరి? నేఁ జెప్పుట లేదే?

ప్రభ——గురూత్తమా! మొన్నటిదినము నామేడపైఁ బాఠములఁ జదువుకొనుచుండఁ గృష్ణాకుమారి తనచెలి యగుభాసురాంగిచే నీపత్రముగ వ్రాసి లేఖ నంపినది చూచుకొనుఁడు (అనిగురువున కందిచ్చును)

గు——అయ్యా! చదువుఁడు (అనిసౌమ్యసింగున కిచ్చును)

సౌ——(లేఖ విప్పి చదువుట నభినయించును)

శా. బావా! శాత్రవరాజదుర్గహనదావా! మ్లేచ్ఛు లిప్పట్ల నే
రేవం గాంచిరో చూచితే? వెడగువారెట్లింగనే చేయఁగా
లేవా? లేన ధరాతలిం జనులఁ బాలింపంగ మార్గంబు? లే
త్రోవం బోయిన మంచిరో కనుట లేదో? చూడఁగాఁ బాడిగా

ఉ. బూటముఁ బహించి కడు ఱోతలజుట్టులఁబట్టి సూర! టొ
టోటులు మస్తకంబులను రొల్లగ నేయుచు, బల్మిఁబట్టుచుఁ
నోట ని కుమ్ముచుండిరి వినోదము లివ్వి యటంచు; నిండ్లలోఁ
బాటిలు విత్తజాతము నవార్యత ముచ్చిలి పొంగి రింగుసన్.

ఉ. హీనులు, పాపకర్ములు విహీనసదాచరణావిలాత్ములుం
గాన నొకించుకైన ననుకంపను జేకొన రందుచే సురా
పానవిమత్తచిత్తు లగుపందలతో నని సేయ నెల్లరున్
మానుదు రందుకేగద! యనాడికి వచ్చెను రాష్ట్రమంతయున్.

ఉ. ఏలవృథాగసాయపడరే యని తండ్రి ప్రమత్తులా మరా
టీలను గోరఁగావలెఁ? గడింది వెసం జనుదెంచి గుంపులై
లిలను బెచ్చుపెరిగి, రవలీలను దోఁచిరి దేశమెల్ల; నీ
లీలను జేయుచుండిరి భగీ! యిఁకవారలదోస మున్నదే?.

ఉ. ఆయము తక్కి వారల సహాయము గోరుట నాలుగైదుప
ర్యాయములేనిదోఁచుకొని రాయెను దేశము, రాజ్యమాబుణం
బాయెను, పీన్గుపెంట లయి రాయెఁ బ్రజ; ల్గనునంతశక్తి లే
దాయెను నీదుమామ, కిఁక నాయననే యన నాయ మానటే?

సీ. హైబాల్యాకరు సింధ్యాయు సల్కుతోఁ బోరాడి
  జేని సేనని చెలరేఁగి రేఁగి
విజయ మందినవాఁడు విఱ్ఱవీఁగుచు మన
  వీటిపైఁ బడి తనధాటి సూపి
కప్పంబు నిమ్మని కసరి కోటను బేఁటఁ
  గలపు సైప్పూసల నులిమి, బలిమిఁ
గొని యంతతోఁ దృప్తిఁ గొనలేక, జని దేశ
  మునఁ దమ క్రౌర్యంబు ముంప నెంచి
గీ. బాలపాపలఁ బట్టి "నా బాబు కాన!
నన్ను వీడుము, చూడు నా యన్న కాన!"
యంచుఁ దలిదండ్రులకుఁ బొంతఁ బొంచియున్నఁ
గనికరమ్మును గాంచి రే? కని కరమ్ము.

ఉ. వారలపోరులోఁ దూది నివారితుఁడై యలరారెఁ గాదె! హా
ల్యాకరు, మఱ్ఱొక్కఁడాపదవి గాంచి మతేమిటి తిన్న పెట్టె? చి
త్తూరును జెందఁడే! మనకు ధూర్తుల రాజ్యముఁ జూడఁడంచుఁ దా
వారికులస్థులం దవిలి బాములసీమలు సూపుచుండ రే?

ఉ. ఊరక యుండలేక మన యూరు స్వతంత్రపు రాజ్య మంచు న
వ్వారు తదీయ సైన్యములు వార్యత నిచ్చట నిల్పి వారి యా
హారపుఁ గచ్చు లీవిత మహా! మనవెత్తిన పుల్ల లేదె? యే
దారిని జూచికొన్నను ముదం బనుమాట యొకింత యున్నదే?

చ. మనగురు ధీరు నాయను పమానగుణోత్తరు బల్మిఁ బట్టి యే
యనువున సీనరాధము లనాదరణం బొనరించి తన్నిరో?
వినవుకదా! యిఁకేటికి వివేకము లావుచలంపుఁ బెంపు, దెం
పనయముఁ జెప్పఁగాఁ దగని యాగడముల్ పరఁగం జెలంగఁగన్.

చ. మనఘనపుణ్యకర్మల పమాత్రము చేతను గాదె యానరా
శనులకుఁ జిక్కి తక్కె? ననిశంబును గ్రుమ్మరి దేశమెల్ల నా

శనము నొసర్ప వారలపకశ మ్మయి మిన్నకయుండ, నంత నే
మనకటు మిన్నకుందురె? యకహా!నుఋమాడఁ రెయున్న వారలన్.

ఉ. కాన జనమ్ము నూపుటకుఁ గగా నని సేయుదొ? మిన్నకుంపుదో?
మానముఁ బూని కేసరిసకమానముగా నిలువెల్లఁ జీల్చి సం
మానముఁగాంచెదొ?కట!యకమాయికవృత్తిని దాల్చెదో?యిదే
గా! నవకీర్తికై తఱి జకగాన సుగానధురీణతం గనన్.

ఉ. పేరును బెంపు నొందుటకుఁ బెట్టినపేరుగదా కులంబు, నీ
కోరిక దీర యుద్ధ మిదికగోఁ గన సిద్ధము, శౌర్య మన్న నా
దారికి నాటపట్టవు గకదా? జయ మొుఁదుట సిద్ధ, మింక నీ
బీరము నూపుకొాండెఁగడు కవిక్రుతకీర్తిని జెందు టుండెఁగా.

(కృష్ణాకుమారి వాలు అని)

హా! తల్లీ! ఇట్టి శౌర్యధైర్యాదిగుణములు గలనీవైన నూకులమున మొగపురు
గవై పుట్టరాదా? అట్లైన నీప్రజ లిట్టిబాధలు పడనోపుదురా? ఈయుదయపుర
మున కిట్టిదశ లబ్బునా? కుక్కుడు నేయి యెట్లబ్బు?

గు—హా! పరమపావనీ! నీకు విద్దె గఱపుకతంబున నాజన్మము కృతార్థత
వహించె.

ప్రభా—బాబయ్యా! ఇట్టివాక్కులు వినఁ బాషాణములైనఁ బరువు లిడకుండునా?

భీ—సర్వము వారియధీనమై యుండుపట్ల నెందుల కీపాయసము?

(తెరలో వైతాళికుఁడు)

చ. అదె! రవి పశ్చిమాద్రిగహకనాంతరసీమఁ జరింపఁజొచ్చె మే
లొాదవ నతం డొనర్చుపనికయోపిక వేగమ తీర్చి యామెడఁ
సాద నెకదానిఁ బెట్టుకొనికసాక్కుచు సోలుచు నెవ్వ రుందు;రీ
పదిలమ కొల్వు మాని నరకపాలక! యాహ్నికముం బొనర్పవే.

భీ—ఆచార్యా! సాయాహ్నికకృత్యముల నిర్వర్తింపు కొందమా? (అని సరదారుల
వైపుఁ దిరిగి) ఈదురాత్ముల మంత్రికడకుఁ దీసికొనిపొండు.

(ఇల్లెల్లరు హజారము విడువ బైట)

సౌ—ఆచార్యా! అదె! అంసుమాలిమందేహాసుఃకీలితాంగుండై వారాశిం జలకంబాడఁ బోవుచటి నాదిక్సీమంతినీమణులెల్ల బద్ధానురాగలై శుకపికబాలికాబాలకాకలస్వనముల నెపంబున నుల్లసమాడుచుండెనో యనురీతి హృదయోల్లాసమునకు హేతువులై యుండి.

సీ. చరమదిక్సతి మిట్టచన్నులఁ గప్పుహా
రంగుమీఱినచీరరంగు లనఁగఁ
బచ్చవిల్తునిపైకి ఫాలాక్షుఁడిడునట్టి
మింటి నంటినమేటిమంట లనఁగ
బడబాగ్ని కడలిలోపలి నుండి పై కేఁగి
కలియుగాంతమ? యంచుఁగాంచె ననఁగ
సంజక్రొన్ననఁబోఁడి సంతసంబున నుండు
కెంపురాజిగితిన్నెగుంపు లనఁగ

గీ. ద్విజభటారావకలకలోద్వేలదృప్య
దతనువిజయోత్సవారంభమందు ముందు
పట్టుమేల్కట్టు సొంపునఁ గట్టి రనఁగ
సంజకెంజాయ లలరె దిక్చక్రమందు.

గు—కాని యిటు చూచితిరా?

గీ. తపనుఁ డనుగుండు మిక్కిలి తప్తపఱిచి
యసితమేఘాఘతూలంబునందు నుంచఁ
గ్రమమునను మండుకొనిపోవుకరణి ధరణి
సంతసం బొప్ప సంజకెంజాయ లలరె.

ప్రభా—గురువరా! ఈస్థితిని బాగుగ నాలోచింపఁ దగియున్నదిసుఁడీ? అదె!

గీ. కాల మనియెడునొక్క కంసాలివాఁడు
సంజ యనుకన్నె దరి నుండి సరకులకును
వేయుబంగారు కరఁగి తాఁ బిదప నీటి
లోనకుం దీయురీతిని భానుఁ డొప్పె.

గు—నృపతివర్యా! అనుష్ఠానమునకు సెల వొసంగెదరుగాక.

భీ—చిత్తము; మీ రేఁగవచ్చును, (అని) ప్రతీహారీ!

(అంత బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! వేచియున్నాఁడ

భీ—భోజనాగారమునకుఁ ద్రోవ చూపుము.

ప్ర—చిత్తము, దేవా! ఇటుదయ సేయుఁ డిటు.

సా—బావా! నేఁ బోయి వచ్చెద.

భీ—మంచిది, రాత్రి మరలఁ గలిసెదము గాక. (అని ప్రభాసింగు చేయి పట్టుకొని) బాబూ! భోజనమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

ద్వి తీ యాం క ము.

రంగము సింధ్యాదర్బారు.

[మంత్రిసమేతుఁడై సింధ్యా ప్రవేశించును]

సిం——(శివితో)

ఉ. మానితదుర్మదాఢ్యరిపుమండలకుంభికఠోరకుంభహం
త్రీనిశితాసివల్లి కిఁకఁ దీవ్రత కేమియు వెల్తి లేదుగా?
పూనికతోడ నింక మనప్రోలికిఁ బైఁబడి రాఁ బ్రయాణమై
రేనియుఁ దెల్పు వారల నిఁకదే! తెగఁగూర్చెద మంత్రిసత్తమా

మం——మహారాజా! అనన్యావాప్తపరాక్రమభూరాజా!

మ. పసులం బట్టి పలాగ్నురీతి నతికోపం బుప్పతిల్లంగ నా
రసపుత్రప్రకరంబు నుగ్గడఁచి, తీవ్రప్రాభవం బొప్పుహా
రసునిం జెండితి; వింక నీయెడను సంరంభంబుతోఁ బోరుమా
నిసియూ లేఁడు, గనంగ రాజ్య మనఘా నిష్కంటకం బయ్యెఁగా.

రాజోత్తమా! ఉదయపురమంతయు నిర్బాధకముగ స్వతంత్రము చేసికొని సైన్యములచేతను, మంత్రులచేతను బంధించితిమి కదా! ఇఁక మారువారుసంస్థానాధిపతి యగుమానసింగుగూడ మనల నెదిరింపఁజాలఁడు, అట్లు తలపెట్టుకొనఁడు. ఇంక నాయంబరుసంస్థానాధిపతి యగుజగత్సింగుమాత్రము మనకుఁ బ్రతికక్షులోఁ జేరినవాఁడు యోజింప నాయన పెక్కుమాయలు తంత్రములు నేర్చినకుటిలుఁడు, గాన మన కసాధ్యునివలెఁ గన్పట్టుఁ; గాని మనపై దండెత్త నతనికి నెంతమాత్రమును గా నోపదు.

సిం—అదురాత్ముఁ డేమియుఁ జేయలేనిమాట సత్యమే, యైనను వాని నెట్టులనైన నణఁగఁద్రొక్కు నుపాయములు మాత్రము చింతింపవలసియే యుండును.

మం—చిత్త, మాలాగుననే. దీని కొకలాగున నైన బాగుండు నని నాయూహ.

సిం—చెప్పు మది యెట్లు?

మం—మఱియేమియును గాదు; మానసింగునకును, మనకును, సఖ్యము పొసఁగె నేని వానిగర్వ మణఁగకమానదు.

సిం—అది యెట్లు పొసఁగును?

మం—అట్లొట కేమియు సందియము లేదు, ఏల యన, ఆయనయే యిందులకు యత్నించుచున్నవాఁ డఁట.

సిం—అట్లైన మనకుఁ గావలసిన దేమి? తప్పక సమ్మతింతము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరనుదర్శింప ద్వారమున నొకభూసురుఁడు నిరీక్షించియున్నవాఁడు.

సిం—పొమ్ము, తోడితెమ్ము.

ప్ర—చిత్తము దేవా! (అని వెడలి వానితోఁ బ్రవేశించును)(ఎల్లరునిలుచుండుదురు).

భూ—(సింధ్యానుద్దేశించి కరమెత్తి)

మ. చిరజాగ్రత్స్వసమాశ్వకౌస్తుభమణిశ్రీవత్సవిక్షిప్తయై
వఱలన్ లచ్చి, ధరిత్రి, నిలయు రహింశబార్శ్వంబులం దొప్ప నా
తురతన్ సందిటఁ జేర్చి పాల్కడలిలోఁ శదూఁగాడుచున్నట్టియా
హరి నిన్నోముత శోషితారికుల! సింధ్యామేదినీవల్లభా!

సిం—ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ఎవరురా! ఆసనము.

(ప్రతీహారి యాసన మిడ భూసురుఁడు, రాజు మొదలగువారితో నధిష్ఠించి) రాజేంద్రా! కొను మిదె దైవప్రసాదము. (అని యొకఫలమును రాజున కిచ్చును)

సిం—(కండ్ల నద్దుకొనును)

భూ—రాజేంద్రా!

ఉ. లేవుగదా యరిష్టములు? లేదు కదా యడుగంటియుంట మీ
లా? వికశత్రుఁ దోలఁగఁ గలాఁడవు గా? యితరేతరంబుమీ
లో వలనొప్పి సఖ్యము బలిలో మని యుండుదురే కదా? యి వే
లా? వశు లైనరాజులు గులాములుగాఁ జరియింతురే కదా?

సిం—అయ్యా!

మ. భవదాశీర్వచనప్రభావమున సన్మాన్యుండ నే నైతి; నా
దవురాజ్యంబునఁ గష్టము ల్గలుగ; వాయాశత్రురాట్పాళి యా
హావమునన్ భయ మొందు; మాకిఁకఁ గొఱంతా లేదు మాఁకుచ్ఛ తేఁ
కునతోఁ గోరెడుఁ జిక్కు రాజులుసుమా! గోత్రామరోత్తంసమా.

భూ—మహీపాలా! అసమానప్రజ్ఞాధురంధరు లగువారికడ వెత్తి యనుశబ్ద మెట్లుండును?

సిం—పుడమివేల్పా! మీవంటిమహనీయులయాశీఃప్రభావ మున్నచో వెత్తిమాకేల? కాని ద్విజాగ్రగణ్యా!

ఉ. ఏకడ నుండువార? లిఁక నేకడ కేఁగఁ దలంచినారలో?
మాకడ కేఁగుదేర నభిమానముఁ జెందు టదెందుకో కదా?
మీకడ సర్వశక్తులు సమీహితవృత్తిని నుంట సెప్పఁటా
లేకయె మీముఖంబిఁ కవలీలను దెల్పుఁడు భూసురోత్తమా!

భూ—రాజచంద్రమా! వినుము, నాయుదంతంబెల్ల శ్రుతపఱిచెద. నన్ను “కలాచలఘట్టు” అనియెదరు.

ఆ. మారువాడు మాది మానసిం గనుజేఁడు
మనవి సేయు మంచు మాట చెప్పె
మేటినదుల వనుల దాఁటి యిందుల కేను
చూడ నిష్ఠ వచ్చినాఁడ మిమ్ము.

సిం—(తనలో) అది యేమియో కదా? మన మనుకొనినదే కావచ్చును. ఎందుల కీసందియము? తేటపడకుండునా యేమి? (ప్రకాశము) మానసింగా? అది యెట్లు?

భూ—“సాభిప్రాయసూచకముగా విధేయుఁడవై యిట్లని చెప్పు” మనియె.

ఉ. బాయనిమైత్త్రి గల్గి నిరపాయముగా మన మింతతోఁడ నో
హో! యన మేరమీఱెడుసహోదరవృత్తినిఁ జెంద నేమియుఁ
జేయఁగ లేరు శత్రులు; నశించక మానరు వారు; మీయభి
ప్రాయమిఁకెట్టులో కదయుపాయము నారయుమయ్య! భూవరా!

సిం—వింటివా! సచివోత్తమా!

మం—ఆయన మాత్రము సామాన్యుఁడా యేమి? అదియునుంగాక దేవరతో నెయ్య
ముఁగాక కయ్యము సేయ కోర నెంతురు?

సిం—కయ్యము నూని ధనప్రాణములు కోల్పోయి దేశముల మహోత్క్షోభను నెల
కొల్పుట మాకుమాత్ర మిష్టమా?

భూ—దేవా! ముఖ్యముగ మనముఁ బాటించెదరు గాక యని యీరీతిఁ గూడ
నుడివిరి.

సిం—అదియెట్లు?

భూ—అయ్యా! వినుండు;—

ఉ. "తుందిల మైనమాబలము తోడ వెడలక రిపురాజి భీతి మా
ముందట నిల్చునే? బలసముద్ధతి సూపను దీవ్రకోపులై
క్రందు కొనంగ నెవ్వఁడు మదరాతులబారికి నిల్వ నోపు? వే
యొందుకు శత్రుపాళి మనకు మేకము గా మనమేఁక లే కదే."

మం—బాగుగనే యున్నది. దేవర యంగీకరింపవచ్చుననియే నామతమును.

భూ—రాజేంద్రా! వింటిరికదా? ఇఁక మీయభిప్రాయముఁ గూడ వేగమె తెలిపి
నచో మాఱేఁడు సంతసించును, నన్నుఁ గూడ వేగమె రమ్మని నియోగించిరి.

సిం—భూసురవర్యా! అన్యోన్యస్పర్ధల నూని ప్రజల నాశము సేయ నేమి
భాగ్యము? కావున;

గీ. "మేలు! నీబుద్ధి నీయుక్తిఁ జాల" మనుము
చాలు! నీశక్తి మాతోడఁ జాలు ననుము
తలఁచె నీతోడ మైత్రి సింధ్యానృపాలుఁ
డనుము; నీ తేఁకువకు మెచ్చె ననుము; సనుము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి)

దేవా! ఉదయపురమును జూడ నియమించిన మంత్రివరుఁ డగు దేవాజీకడ
నుండి భటుఁడెవ్వఁడో వచ్చి దేవరను దర్శింప ద్వారమున వేచియున్నవాఁడు
కార్యము నే నడుగఁ జెప్ప ననె.

సి—వేగము తీసికొని రమ్ము.

ప్ర—(చిత్తమని నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరింతురు)

సిం—(తనలో) ఓహో! ఏమిది! వీనియాకారము? మఱియేమను దొఱవక లేగాయేమి;

యీమూర్ఖు నంపినాఁడు? (ప్రకాశముగా) ప్రతిహారీ! వీనినామ మేమియో? యడుగుము.

ప్ర—ఓయీ! ఉదయపురవాసీ! నీనామ మేమియో? దేవరకు విన్నవించికొనుము.

భటు—ప్రభులోఁడం తేను నాకింత గుంతా; దండుసేత మీారే సెప్పాలి, మీాకు నే సెప్పిస్కుంతాను బాభో!

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఏమిదీ! వీని వాగ్ధోరణి ? యనుపమానముగ నున్నదే?

మం—వీరే ద్విపాదపశువులు దేవా! ఇట్టి మూర్ఖులు, గావున నే దుమ్ముల పేలఁ గష్టించుటయే కాని మాటల నెఱుఁగరు.

ప్ర—అదేమియో నాకే చెప్పుము.

భ—బాభో! నా పేరు దీరగజం ఘుంతారు, ప్రభువులోరు మాయూళ్లో నుంచి వదే వాజిమంత్రులోఁడు సంపినాఁడు బాభియ్యా!

సిం—ఏమిదీ! మంత్రి చంపుట యేమిరా? మూర్ఖా! (అలి) ప్రతీహారీ! తర్కింపుము.

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఎవరిని జంపిరి? నిజమేనా ?

దీర్ఘజంఘు—నిజమేను బాభో! సంపినాఁడు. “నిజమేనా ?„ యంతా రేటి? తండ్రీ! ఉద్దపుర మంతా గోలేనుకదండీ! మాకుమంచోఁడు దాపరగించినాఁడు; ఏటి బాభో! అంత చదు నైనోళ్లెప్పించినారు? ఎంత చదు నైనోఁడు?

సిం—సచివోత్తమా! వింటివా? దేవాజి యేరికైనఁ జంపించెనా యేమి?

మం—ఈమూర్ఖుఁడు ఆయనకడనుండియే వచ్చెనఁట. ఇఁక వీనిమాటయందుసారమును గ్రహింపుకొనుఁడు.

ప్ర—ని న్నెవ రంపిరిరా? మూర్ఖా!

దీర్ఘ—ఒక్కసిటం మాటాడించకు నాబాభియ్యో! కాఁల్లు రాలు తీకెస్తున్నాయి. నోరెండిపోనాది. సల్లంజేనా నేదు భాభో! వోరోజా? రొండ్రోజులా? వోరంరోజు లాక్కనాఁగ సావుఘయఁగుతో నొచ్చినాను తండ్రో! సూడండి నాబాభో? సెవఁ టోసిపోనాను. సిత్తగించండి! గుండెలేనాఁగ కొట్టుకొంతన్నావో?.

సిం—(నవ్వుచు) ఏమిదీ ? మంత్రివరా! ఇదియొక క్రొత్తభాషవలె నున్నదే ? ఈభాష యభ్యసించినను గూడ వలువడునా?

మం—ప్రభువరా! పండితులవాక్కులు వీరికెట్లు క్రొత్తలో, వీరిమాటలు వారికిని క్రొత్తలై యొప్పుచుండు. ఇందు సకలజనులయొక్క యా యా యవస్థ

లయం బై నమనోల్లాసనముల గ్రహింపఁ దగుప్రాజ్ఞులు, వానినెల్ల వ్యక్తీకరించుటకై తదుచితచమత్కార భావార్థగంభీరసారసాలవాలము లగుపదములఁ గల్పించుకొనిరి. కుక్షింభరు లగువీరికి వానితోఁ బ్రసక్తియే లేదు. కావున ఉదరపోషణమునకుఁగా వ్యవహరించెడు వ్యవహారమునకుఁ దగుపదములతోనే తృప్తి వడయుచు, "తదభివృద్ధివలన ననేకులహృదయధర్మములను, మర్మములను, దెలిసికొనవచ్చు" ననెడి జ్ఞానముకూడ లేదు.

ప్ర—ఓరీ! పిచ్చివాఁడా! ఏమంత యగత్యము మూడినది? ఎందుల కట్లుగావలెను? సంపుటయేమి? శీఘ్రము చెప్పుము.

దీర్ఘ—(ఉస్సురని) నూర్బ్రో తటేనా, నేదు తంద్రో నిబ్బంగ సంపినాఁడు భాభియ్యా! మీపాదాలుకోడు, "సంపినా,, డంతారేటి?

ప్ర—ఓరీ! చండాలుఁడా! ఎవరినో వినిపింపుము, బుద్ధి చెప్పవలెనా యేమి?

దీర్ఘ—"వొవు ర్నంతారేటి? సంపటం వోనాఁగా?నన్నెను భాభో! సంపినాఁడు.

(ఎల్లరు నవ్వుదురు)

సిం—మంత్రివరా! వీనిని జంపుట యేమి?

మం—నరనాథా! ఈబానిస పంపుటకే చంపెనను చున్నాఁడు. అనఁగా "ఇదిపంపుట కాదు చంపుటయే సుడీ!,, యనుట.

ప్ర—ఓరీ! వచ్చి భూతమువైతివా? యేమి? అది యేమిమో వేగము చెప్పుము. (అని జుట్టు పట్టుకొని యూఁపును)

దీర్ఘ—సచ్చినాను భాభో! పిల కొగ్గిపెట్టు నాతంద్రో! యినామిప్పించు మని నేర కడిగేను తంద్రీ. అందుకోసరమే ఆప్రభు వేటో గాని యీకాయిత మిచ్చి పొమ్మంతే, ఈనాఁగ ఒంటికేనా కూకోమంటూ దిగపడినోణ్ణి, పిల కొగ్గిపెట్టు భాభో!

ప్ర—(జుట్టు విడుచును)

సిం—ప్రతీహారీ! ఏమిగో కాకిత మట. పుచ్చుకొనుము. ఈమూర్ఖునితోఁ బ్రసంగమేలా?

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఏమియో యిటు తెమ్ము,

దీర్ఘ—(చంకనుండి గుడ్డ చుట్టియున్న కాకితమును దీసి యందిచ్చుచు) మంచియినాయి మిప్పించాలి నాభాభో!

సిం—ఓరీ! నీయినాము కాల, ప్రాణములు పుచ్చుకొంటివిరా! ప్రతీహారీ? ఏమిరో విప్పుము.

ప్ర—(విప్పి) దేవా! ఇదేదియో పటమువలెఁ గాన్పించుచున్నది (అని రాజున కందిచ్చును.

సిం—(అందుకొని) ఓహో! మంత్రివరా! చూచితివా? ఈయాకృతి విశేష మెయ్యది యై యుండనోపు? (నిలువంబడి పటముం జూచుచు)

సీ. ముక్కంటిచే స్రుక్కి పూవిల్తుఁ డొనగూర్చు
కొనుమేటిసింగిణికోల యేమొ?
ఖచరమర్త్యాంగనాగర్వనిర్వాపణా
ర్థము విధాత యొనర్చు తరుణి యేమొ?
మోహాధిగతజగన్మోహనతారుణ్యై
పంకజాక్షుఁడు భూమి వడసె నేమొ?
భారతీస్మరసతీభామామణులకాంతి
ముచ్చిలి ప్రోవిడు ముత్త మేమొ?
గీ. శ్రితమహాఘోరభైరవీమృత్యుమర్త్య
మత్తకాశిని శ్రీప్రభామహిమ మెట్లు?
తారుమారొందితా నిట్టి తరుణిఁ జేయ
ధాత యాతనితాతను దలఁచకున్నె?

సీ. క్రౌర్యలోకజిగీషుకైరవేషునియాశు
గముల కీనసఁబోఁడికనులు గనులు
తాపసేంద్రాదిహృద్గ్రంథిబీఁటలు పుచ్చుఁ
జాలు నీయింతిమేల్చనులకొనలు
స్మేరావలేపానుసారి యై కేశినిఁ
బొమవ నోపును దీనిమోముగోము
వేణీప్రసూనాస్త్రతూణీర మనునట్టు
లొప్పారు నీయింతికప్పుకొప్పు

గీ. నెలఁత కీవాట మెన్న వెన్నెలల తేట
చాలుఁ! గుందము లీపలు చాలుడాలు
నదమె నుడి యహాఁ జరశ్లోక నదము పదము
గాన నీరీతిచాన జగానఁ గాన.

మం—(చూచి) మహారాజ! ఈచిత్తరువును లిఖించినవా రెవ్వరో కాని; వారిని ముఖ్యముగఁ గొనియాడఁదగినది ఏలయన; నీలలన ధఁ౦మజాళువావలువయంచున నీమె నామధేయము నెంతయుం జక్కఁగ లిఖించినాఁడు; చూడుఁడదె! 'కృష్ణాకుమారి' యని కాన్పించుచున్నయది.

సిం—ఔ, సదె; కాంచితి; నాహా!! ఈమెయా కృష్ణాకుమారి? వినుటయే కాని, కనుట నాకే కాదు మఱియేరికిని సంప్రాప్తము గా లేదు. (అనికండ్ల నద్దికొని)

మ. అవురా! వన్నెపసిండిబొమ్మ యిది? మేలౌరా! చోకాటంపు గ్రొం
జివురా వాతెర? బెళ్కు బేడిసలురా! చింతింపఁ గందోయి? లే
నవురా! మోమున నోమియున్నది? జగన్మాన్యాకృతిం దాల్చు లే
జవరాండ్రైనను దీనిగోటిసరి రాఁ జాలంగ లేరెమ్మియున్.

భూసురుఁడు—(లేచి) మహారాజ! సెల వొసంగుఁడు పోయి వచ్చెద.

సిం—భూసురోత్తమా! మీ రేనాఁడైన నుదయపురమున కేఁగి యుంటిరా? ఏలయన; 'మీ కేయంతఃపురముల నేయాటంక ముండదు గావున నీయమ్మెలాఁడినిఁ జూచియుందు రేమో? యని యడుగుటకు.

భూ—రాజేంద్రా! వినుఁడాయుదంతంబెల్ల విస్తరించెద.

గీ. చూచినాఁడను నే నామెఁ జూచినాఁడ
నామెవిద్యాప్రభావంబు నామెసొబగు
నడుగ నేటికిఁ? జెప్పెద నహహా! రాజ!
యుదయపురమునఁ దొల్లి నే నుదయ మైతి.

సిం—తొల్లి మీది యుదయపురమా? అది యెట్లు?

భూ—గీ. నాదుతండ్రులుఁ దాతల సాదరమునఁ
జూచుచుండెడు నచ్చటి రాచవార;

లంతకంతకు వారలు హైన్య మొంద
మారువారుకుఁ గోతి నుదాగచరిత!

సిం—అట్లైనఁ దప్పక చూచియే యుందురు. ఈతలోదరి పటమునం దున్నయట్టు లనే యుండునా? చిత్రకారుల ప్రజ్ఞావిశేషమా?

భూ—మహీపాలా! ఏ దాచిత్తగువు? (అని పుచ్చుకొని చూచి మరలరాజున కిచ్చి) ఇది వ్రాసినవా రెవ్వరో కాని యంత శ్లాఘనీయులు కారు; ఏమన.— ఆలలన చెల్వము గోరంతయైన వ్రాయుట లేదు.

సిం—అట్లైన నింత కెక్కుడుగ నుండునా?

భూ—అట్లన నేలా? ఆమెను నిర్వచింప నేరికి శక్యమౌను? అయిన నానేర్చిన వట్టు వక్కాణించెద; వినుండు.

సిం—సెలవిండు. సావధానుఁడ నైతి

భూ—రాజేంద్రా!

సీ. గాడంపుమోవిజ గాడంపుఁ గెంపుల
జిగిఁ గాంచి వగఁ దూల నగుచునుండు
వరసముత్తుంగపీ వరపయోధరములు
జక్కవకవఁ ద్రొక్క నిక్కుచుండు
సొలపుచూపుపిసాళి బెళుకువాల్గన్ను లిం
దిందిరమ్ముల వినిందింపుచుండుఁ
గటి యన్నిటికిని యొక్కటియ సూరాహారి
రిక్కదారిని బట్టి డొక్కసీల్పుఁ

గీ. గరము కంజంబు, జంఘ మకరము, దరము
గళము, పులినంబుఁ బిఱుఁదు, విగళన మొందఁ
దీర్ఘములఁ ద్రోయ మునుఁగుచుఁ దేలుచుండెఁ
గాదె! యానాతి కెన చెప్ప లేదు కాదె?

సిం—మహీసురోత్తమా! అట్టి సౌందర్యవతి గావున్నచో నింతమానసోల్లాసపూర్వకముగ వర్ణించుట జరుగఁగలదా?

భూ—రాజోత్తమా! కోటిమాట లాడుటయే కాని, యాబోటిగోటినీటులైనఁ జాటలే రనుకొనుఁడు.

చ. వనిత సళాకు, మేనుచలువమ్మునఁ గ్రొన్ననతీఁగెఱు, మే
లనుభ్రమిటాఁకొప్పు జలదాళికి దాపలిదారిఁ జూపు, మేల్
గొనబుకడానిగబ్బిచనుగుట్టలు దిట్టలఁ బట్టిగుట్టు వీ
థిని బడవైచుఁగా! యనుగతింప, నతింగొను నెల్లవస్తువుల్.

సిం—అట్లైన నీమృగరాజమధ్య, కీమెఱుఁగుబోఁడి కా రంభాద్యప్సరోగణములలోని వారేసరి యగుదురు గాఁబోలు?

భూ—రాజేంద్రా! అవి యేటిమాటలు?

క. ఆసతినడుమునకా! సరి
కేసరి? నునుమేనుఁవికిం జిత్తరుసం
చా! సరి? చేసరి కజ్జము
లా! సరి? లేసరి నెలంత లాసఖిసరియే?

సిం—ఆహా! పుడమివేల్పా! నిజ; మీయన్నులమిన్నకే కన్నె సరియెన్నఁబడనోపు? (అనిపటముం జూచుచు) అయ్యారే! యొయ్యారీ! వియ్య మొందనినీయొయ్యారము నిరాబారు లగుజడదారులనెయ్యంపుమ్రోడులనుఁ గూడఁ దియ్యనై చయ్యన మొల్కలనొత్తింపకున్నె? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) అమాత్యోత్తమా!

ఉ. ఏటికి నవ్యభూషణము? లేటికి మేటిపసిండికోట? లిం
కేటికి రాజ్యసంపద? లిఁకేటికి నీజగమెల్ల నబ్బను
బ్బేటికి? మేటిచెల్వ మిఁక నేటికిఁ? జుట్టలుమిత్త్రు లింక; నీ
బోటిని గూడుసౌఖ్య మొకపూఁటయ చాలదె? స్వర్గమేటికిన్.

మం—పుడమీశా! మీకుకూడ వాపోయ నేలా?

శా. పారావారగభీరశక్తిగతసంపత్ప్రాభవానూను లా
మీర ల్గోరని దెంతమాత్రము? నృపా! మీరూపముంజూడనే
నారీరత్నము చిత్తజాస్త్రపటలోన్మాదంబునుం జెందఁబో?
దేరీ! మీరలు కోరనీయ మనువారీధాత్రిలో భూవరా!

సిం—విను మొకదాని కిట్లంటి.

గీ. మన కిదంతయు సిద్ధమహామాత్యవర్య!
రాజపుత్రులకు న్మహారాష్ట్రులకును
గాంచ సంబంధములు లేవుగా! యనియెడు
కొంకుఁ జెందరె? వార లీవంకఁ జూడ

మం— అహో! నృపవరేణ్యా! అట్లనెద రేలా?

ఉ. మత్తు సిరస్సు కెక్కఁ బలుమా రలమ్లేచ్ఛులు సల్లమందు మ
దత్తులుఁ గల్లుమాంసములు ద్రావి శరీర మెఱుంగకుంట రా
జోత్తము లైనవీర లది యోజన చేసిరె? వీరి ప్రాయపుం
బిత్తరుల న్నరాధములఁ బిల్చుచు నీయరె? వారిఁ గొల్వరే?

భూ—(తనలో) ఆహా!! ఈపాపి యెంతటిమణిపూసవంటివంశమును దూఱుచున్నాఁడు? అదియునుంగాక నిష్కళంక మగు నుదయపురరాజులవంశమును దూఱినందుల కీపాపాత్ముని నాల్క తెగిపడనందుల కాభగవంతుని దిట్టఁదగియున్నది.

సిం—సెబాస్! బాగుగ నాడితివి. తురక లెందఱిని బెండ్లియాడిరి కారు? మన పాప మేమి? కావునఁ దప్పక వెంటనే భీమసింగున కీవిషమై లేఖ నంపుము. ఆవలకతఁ జూచికొందము.

మం—ఇం దావలకథ కే మున్నది? మీవంటిరాజాధిరాజు లట్టివారికన్నెలఁ గోరుటెట్లు? వారల కింతకుఁ గావలసిన దేమి?

సిం—అందులకే తప్పక నీ వాపని మొదటఁ జల్పుము; ఈభూసురోత్తమునకు మాత్రము పండితసత్కారములు పూర్తిగఁ జేసి పంపుము. మే మిదె! లీలోద్యానవిహారము సేయ నేఁగెదము.

మం—చిత్త మట్లనే నిర్వర్తించువాఁడ.

భూ—రాజేంద్రా! సెలవు దయచేయుఁడు; నే నేఁగువాఁడ.

సిం—మీసత్కారములు వడసి మీ రేఁగవచ్చును.

దీర్ఘ—నాకేటిన్నీ యినాఁయి మిప్పించినారు కారు బాభియ్యా!

సిం—నీ వేమి కోరెదవురా?

దీర్ఘ—(తల గోకికొనుచు) ముసిలిముంఢాకూఁతురు బాభో! మీగులాపుదాయి.

సిం—అట్లైన మఱియొక్కతె కావలెనా యేమి? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) పాపమీయన కట్లైన నొకపడుచుకన్నెను గట్టిపెట్టవలెను జుమా!

మం—నే నొకకన్నెను జూచి యుంటి, నా మెఱ్ఱైనచో నీయిరువుర కనుకూలదాంపత్యమై యుండ నోపు.

సిం—అబ్బా! ఈయనయీడుననె జోడయినకన్నె సృష్టి యయియే యున్నదా? ఏ మాభగవద్విలాసము? అట్లైన నీయన కాపె సొబగు స్పష్టపఱచి యైనఁ జెప్పుట విధాయక మేమో?

మం—(నవ్వుచు) ఓయీ! దీర్ఘజంఘీ! ఆపె నీరూపరేఖావిలాసములన్నిఁట ని న్నిరించియేయుండును. సంశయింప నక్కఱలేదు.

దీర్ఘ—సిత్తం భాభిమ్యో! ఏటీ శెల్సినారుకారు.

సిం—(మందహాసముతో) ఆమాట యేమియుఁ దెల్పలే దంట వివరణ చేయుము.

మం—(నవ్వుచు) అదియా కావలెను? శిరిబ్రమాసవలె నీవు, తాళధ్వజమువలె నామెయు, జీఁడిగింజవలె నీవు, తారుబుఱికివలె నామె, నీకు దుక్కలవలెఁ గాళ్లు, ఆమెకు దూలములవలెఁ జేతులు, నీకుఁ జీపికండ్లు, ఆమెకుఁ బుసికండ్లు, పెంకువలె నీవు, పేడతట్టవలె నామె, జడ్డి నీవు, జంక యామెకు, నీరీతి నన్నిగుణములచేత నామెయే హెచ్చుగుచుండుఁ జుమా?

సిం—(నవ్వుచు) అట్లైన వీనికిఁ గట్టిపెట్టుట మానరాదు.

దీర్ఘ—భాభిమ్యో! యినాయి మిప్పిస్తే సిప్పించండి, నేకుంటేను మానండికాని, గంజి నేక యీతొత్తుకూఁతురుతో నే బరించనేక సత్తుంటేను, మరొక్కదాయిని కూడ కట్టి నాగొంతుకొయ్యాలని సూడకు బాభో! (అని మ్రొక్కును)

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఈయనను రేపుగూడ మావిమోదార్థము రప్పింపుము. కొల్వుచాలించెద. నీపనులు దీర్చికొనుము. (అని గద్దియ డిగ్గి) ప్రతీహారీ! లీలోద్యానమునకు దారి సూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయసేయుఁ డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.) ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

తృతీయాంకము.

—••◆ 1. రంగము ఉదయపురము-రాజదర్బారు. ◆••—

[రాణాభీమసింగు, మంత్రి యగునజితసింగు, సౌమ్యసింగు ప్రవేశింతురు]

భీ—అమాత్యోత్తమా! సింధ్యాకు మనపంపినప్రత్యుత్తరము సహేతుకముగ నున్నట్లేకదా?

అజి—అందులకే యేమియు ననలేక యింతటిదాఁక మిన్నక యున్నవాఁడు.

భీ—ఆహా! ఏమీ! ఆయనదుర్నయము.

ఉ. పాయక కల్లుమాంసము లహారముగా నలనల్లమందు గం
జాయియుఁ గ్రోలి మత్తతఁ గసాయిలు రాకాలమందుఁ బుట్టు లే
ప్రాయఁపుఁ గన్నెలం దమయుపాయముచేతనో, బల్మిచేతనో,
డాయఁగ నైరిగాక; యకటా! యితఁ డట్టిఁడె? కోరవచ్చునే?

అ—ఆముష్కరతురుష్కు లెచ్చట? ఉపాయములెచ్చట? కాన మనవారి స్త్రీల నపాయరూపముననే గాని, యుపాయరూపమునఁ గొని రనరాదు. ఇంతియ గాక రసపుత్రులు తృణకాల మవశిష్టముండెనేనిఁ దొలుత స్త్రీల నుఱినూడుకొని పిమ్మట నాకలను బానిసలఁ జెండిచెండి రణభూములను ప్రాణము లర్పణము సేయుచు నుప్ప రాజవరులు, ఈరీతి నీయకొని రనుట నేమిప్రాజ్ఞుఁ డని నొడువుదు? అయిన నేజాతియందైనఁ గొందఱు తుచ్ఛులుండక పోరు, వారింబట్టి యెల్లర నిందింప న్యాయ మగునా?

భీ—ఆమదోన్మత్తుఁ డెట్లింతపట్టు యోజించును? ఈభాగ్యమునకే పరుల వెంచవలెనా?

చ. అతనికులంబునం దుదయమందెనుబోటులఁ గోర నన్య లే
ఖితముగఁ జేయునో కద? వివేకము లేదకటా! రాజు కాఁడె? యా

గతి నెటనైన భూమి జరుగంగని కూకలు వైచి మాన్పు బా
ధ్యత తనపైని లేదె? వినయంబున నీయ నటంటివే గదే?

(అని బాష్పముల నొత్తికొని) మంత్రివరా!

గీ. పేరు బెంపును జెందిన వారియొక్క
కొలమునకు మచ్చ నే నెట్లు గూర్తుఁ జెపుమ?
జాలి నొందక యామరాటీల కిచ్చి
కూఁతుకుత్తుక గోయుట గూడుఁ జెపుమ?

కావున నిందు శుభం బగు తెఱం గెటింగింపుము.

ఉ-చ. తెలుప నిఁకేల? భూప! భవదీయకులాగత మెంచినాఁడ వీ
తులువలతోడ మైత్రికి నధోగతిపా ల్పడకుండ సద్గుణా
కలన నిరాకరించితివి గా! యిబు సేయుట కయ్య! రాజ! నీ
తెలివికి వేయినోరుల నుతింపఁగ సాగిరి లోకులెల్లరున్.

సా—బావా! ఈవిషయమై రాజ్యసుఖముల కాసింపక సింధ్యాను నిరాకరింపుటం బట్టి మనపూర్వులకన్నను సద్యశో మందితివి.

భీ—బావా! ఎవరికులధర్మములచొప్పున వారు ప్రవర్తిల్లఁ గీర్తి యెట్లబ్బు? ఎట్లైన మనగౌరవము మనము కాఁపాడుకొనుచుంటిమి.

సా—బావా! కులధర్మములచొప్పునఁ బ్రవర్తిల్లమి నపకీర్తి గొనుచుండఁ గులధర్మాను సారముగాఁ బ్రవర్తించినఁ గీర్తి యేల యలవడకుండు?

గీ. కులము ధర్మంబు నెఱుఁగని కుమతు లెవరొ
కూటికై పిల్లలను మ్లేచ్ఛ కోటి కిచ్చి
యప్రతిష్ఠను జెంద జెడదయ్య! యోగ్య
వర్తనము మానువా రపకీర్తి గొనరె?

భీ—(మంత్రివంకఁ దిరిగి) అమ్మాయి కాజగత్సింగుసంబంధ మెట్లున్నదో చెప్పుము?

మం—ఇప్పుడు మనకుఁ దటస్థమైనసంబంధములన్నింటిలో నాసంబంధమే యోగ్య మని నాయభిప్రాయము.

మ. బలసంపన్నుఁడు బుద్ధిశాలి వినయవ్యాపారవంతుండు ని
స్తులరాజ్యప్రతిభాసమన్వితుఁడు నస్తోకార్జితద్రవ్యసం
మిళదాయత్తితకోశుఁడున్ మనకు నీమీఁద సహాయంబు దాఁ
జలుపం జాలెడువాఁడుఁ గావున నృపా! సందేహ మిం కేటికిన్?

భీ—కాని యీజగత్సింగు కొంచెము దుర్వ్యసనపరాయణుం డని వినవచ్చుచున్నదే? నీ కెఱుక వడెనా?

సౌ—బావా! కొంచె మన నక్కఱలేదు, గొంగళిపుఱుఁగునుండి వెంట్రుకల లెక్కించురీతి యౌ నని శంకించుచుంటిని, కాని మనకెల్లరకుఁ దెల్ల మైనసంగతియే కావునఁ గొంచెము నుడువుచుంటి.

చ. మొగలుల కీకులస్థులై సమున్నతులై తొలుదొల్త కన్నెలన్
దగ దని యెంచకుండియు కదా! తగఁ బెండిలి చేసినార; లీ
జగమున లేనిపోనివి నిషాలను జేయుచునుండు, నెల్లర
మిగిలి మహోగ్రపాపము లనేకము లీతఁ డొనర్చుచుండెడి.

ఇంక వినుండు కొద్దిమాటలలో వాని సర్వవ్యాపారములు చెప్పువాఁడ.

మ. నయదూరుండు నసత్యవాది విగతన్యాయైకమార్గుండు దుష్కా
ర్వ్యాయపారీణుఁడు ద్రోహి హింసకుఁడు, నిర్వ్యాజాగ్రహాగ్రుం
లయముండో! యనవచ్చు; దుర్గుణగణాలంకారుఁడుం గాఁడె? వా
సియు వన్నెం గొనఁ డంబకేశుఁడు జగత్సింగేమి సామాన్యుఁడా?

పం—ఆర్యా! ఒకవేళ నిజమే యైనను బ్రధానముచేసికొని వివాహప్రయత్నములు గూడ సాగుచుండ నీరీతి ననుకొనరాదు.

భీ—దేనికైన, నింతవ మించినసంబంధము కానరానియెడల నే మనుకొన్న నేమి లాభము?

సౌ—ఇంతవు నాయమ్మాయియదృష్ట మిట్లుండ మన మేమి చేయఁగలము? వచ్చిన సంబంధములన్నియు నిట్టివే రావలెనా? మనలోప మేమియు లేకుండ వానిఁ బరిశీలించికొంటిమి. ఇఁక విచారించిన నింతయే లేకున్న నింతయే కదా?

భీ—వివాహ మేదినమున స్థిరపఱచిరి?

మం——మనసిద్ధాంతులా స్థిరపఱుచువారు? అంబరుకన్న నేదేశమున సిద్ధాంతులు కలరు? మనజగత్సింగుతండ్రి జయసింగు జ్యోతిషమునం దనుపమాన ప్రజ్ఞాధురంధరుఁడై యనేకగ్రంథములను గూడ రచించి, మిక్కుటముగా యంత్రశాలలఁ గూడ నిర్మించుటయే కాక, తమదేశస్థులనెల్లరను స్వతుల్యులఁ జేసికొనలేదే? కావున వారే స్థిరపఱిచెదరు.

సా——మంత్రివరా! ఆయనచే స్థాపింపఁబడినపుస్తకభాండాగారములు, దివ్యభవనములును, మూఁడువంతు లీజగత్సింగువలన నాశమొందెను జూమా! ఇంకఁ బూర్తిగా నున్నవఁట.

మం——కానిండు; సిద్ధాంతు లుండిరి కదా? అంతియ చాలును.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి కేలోడ్చి) దేవా! మారువారుదేశీయుఁ డగు నొకపుడమివేల్పు ద్వారమున నిలిచి యున్నవాఁడు. మానసింగు పంపెనఁట.

భీ——బావా! మానసింగు మనకడ కేల పంపెనో కదా?

సా——ఆరజ్జులాఁ డేమి కుట్రలు పన్నెనో యేరికిఁ దెలియును? విశదముగా నుండునా యేమి?

భీ——పామ్మని; తోడ్తెమ్ము.

ప్ర——(నిష్క్రమించి భూసురునితోఁ బ్రవేశించును).

మం——రాజేంద్రా! అదె! భూసురుఁడు టెంకాయపట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు, పెండ్లిమాటలకే.

భీ——ఆయన కీయ మని తెలిసియుఁ గూడ నేల యంపెనో కదా!

మం——రాజా! కన్నె లున్నయెడ నిచ్చిన నీయకున్న నడుగుట మానుదురా?

సా——బావా! అంతకంత కొకటి కొకటి మించినసంబంధములు వచ్చుచున్నవే!

భీ——ఇఁక నెన్నితటస్థమైన నేమిలాభము?

ప్ర——భూసురేంద్రా! ఇటు దయచేయుఁ డిటుదయచేయుఁడు.

భూ——(రాజుదరిచేరును. రాజు మున్నగువారు లేచి నమస్కరింతురు)

భూ——అభీష్టావాప్తి ర్భూయా, దభీష్టావాప్తిర్భూయాత్.

భీ——అయ్యా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు.

భూ——చిత్తము (అనికూర్చుండ నెల్లరుఁ గూర్చుందురు)

భూ——రాజోత్తమా! నీకును బ్రజలకును సేమమే కదా?

భీ——శత్రువులవలనఁ బలుబాములఁ గుడుచుప్రజలతో నిట్లు జీవచ్ఛవంబువలె నున్నాఁడ.

భూ—పాప! మట్లనే వినుచుంటిమి. పూర్వమువలె నెల్లసంస్థానాధిపతులకు నైకమత్యము లేకుంటచే నాపదలపా లగుచుండిరి, మఱియుఁ దక్కటిసంస్థానములన్నిటిలో మీసంస్థానము మిక్కిలి దురవస్థలపా లగుటయు వినుచునేయుంటిమి. రాజేంద్రా! దీనికిఁ దగినకారణ ముండలే దనుకొనరాదు; మీకుపయుక్తు లగురాజులతో సంబంధబాంధవ్యాదులు సేయకుంటయే సుఁడీ!

సౌ—భూదేవోత్తమా! మీరు సెల విచ్చినదంతయు నిక్కమే, కాని మే మాపట్టుదల లింతతో విడుచుకొంటిమి సుఁడీ! ఇందులకు ముద్దార్కాణ మంబరేశుఁడగు నాజగత్సింగునకు మాకృష్ణాకుమారి నిచ్చి వివాహము సేయ వాగ్దానము సేయుటయే. ఇంక రేపో మాపో వివాహము కానున్నయది.

భూ—(తనలో) అన్నా! అంబరేశునకు వాగ్దాన మొనరించి రఁట. నారాక నిష్ప్రయోజనమేకదా! కానిమ్ము, కానిమ్ము, నా తేనివాక్యములు సెప్పి నయముననో, భయముననో మందలించెదనుగాక. (ప్రకాశము) అన్యో్యా! ఏమంత తెలివితక్కువపనిచేసినారు? ఆయన యొక్క దుష్ప్రవర్తన మెఱుఁగకుంటిరా? ఆయనదుస్స్వభావమును వర్ణింప నేరితరమౌను? మఱియు నాయన దుర్యశము దిక్కులం బ్రిక్కటిసినను గూడ నెట్లూరయరైరి? (అని తల పంకించుచు) కానిండు ఇప్పుడైన నేమియు మునిఁగిపోలేదు. కాని,—

మత్తకోకిల. వీరుఁ డాశ్రితపక్షపాతి వివేకి సద్బలసంశ్రితుం
డారయం ధరణీతలంబున నిట్టిఁ డొండొకఁ డుండునే?
సారజాత్యతురంగ సన్మదసామజాళిసమేతుఁడుం
మారువారుమహీధవుం డసమానబుద్ధివిశాలుఁడున్.

ఇట్టిమాతేని నేరీతి మఱచిరి? «బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ» యనుట నిక్కమే కదా! అందులకే మిమ్మేమియు ననరాదు.

సౌ—(తనలో) ఏమీ యీబ్రేలటి పొగఱు? కనుగానక మమ్మెల్లర నిందించుటయే కాక, దుర్మార్గాగ్రేసరుం డగుమారువారు రాజాధముని వెనుదీయక లోకోత్తరునిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు?

భీ—మీ తేఁ డట్టివాఁడే; యైన మాకంతటిభాగ్యము పట్టఁగలదే? అందులకే పెద్దపరుగులు మాని మాతలకుఁ దగినసంబంధములనే వెతకికొంటిమి.

భూ—రాజేంద్రా! మీతల కాసంబంధము తగదు కావున, నీసంబంధమే దగిన

దని నేఁ జెప్పుచుంటిని. రాజోత్తమా! మీ రీవిషయమై సంశయింపను గూడఁ బనిలేదు వినుండు.

మత్తకోకిల. వందనీయుఁడు నీకుమారి వివాహమాడఁ దలంచి యీ
చంద మిప్పుడు నన్నుఁ బంచె; విచారణం బిఁక నేల? యా
నందమే గద! యట్టిప్రేఁడు గనం దనంతటఁ గోరఁగా;
నందుకై కడువేగ మీరు సమ్మతిం దగఁ జేయరే?

పా—ఓయీ! జన్నిగట్టా! తులువ యగు నొకయనామధేయుని మాకడ వర్ణించి కర్ణములఁ బీడించుటయు కాక, మీఁదు మిక్కిలి మమ్ముఁగూడ మేరమీఱిన రీతి నూహించితివి. నీకేల యీపొగఱు?

చ. ఎఱుఁగనివారిచెంత నేటికి లేనియు దబ్బర దబ్బవచ్చు; నీ
గరుసపురజ్జు లాడి కనుఁ గప్పినఁ దాఁగునె? మీమతేని నిం
దెఱుఁగని వార లేరు? గనక నెంతటి కెంతలు సెప్పినావె? ముం
దరయక మమ్ముఁగూడ వహ్వా! యనసాగితి వెంతదిట్టవే!

మం—(తనలో) ఈతుచ్ఛబ్రాహ్మణునికిఁ దగినట్లు చెప్పినాఁడు. (ప్రకాశము) అయ్యా! భూదేవోత్తమా! ఏది యెట్టులనైన; నెవ రెట్టువంటివారైన; నిఁక నేమి లాభము? మీ కీయధికప్రసంగము గూడ నవసరములేదు, కావున మీ రేని కీస్థితి నంతయుఁ జెప్పుఁడు.

భూ—అయ్యా! మామహీపాలుఁడు నన్నీవిషయమున నడుమని పనిచె, విని పైని మీయభిప్రాయ మేమియో? సెలవిండు.

భీ—నుడువుఁడు, సావధానుల మైతిమి.

భూ-సీ. రాజోత్తమా! మూఁడు రాణాకునీకూఁతు
నీయ వాగ్దానంబు సేయఁబడియె
నంతియ కాని మా యన్నగారికిఁ గాదు
గా! యిది విశదంబు కాదె మనకు?
నాయన మృతి నొందు టాయె; నీపుత్త్రితోఁ
దక్కటియాస్తి నాహక్కు గాదె?
హాయిగా రాజసింహాసనం బే నెక్కి

మేలుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి.

గీ. గాని నీసుత నీయుప్రగా యదేమొ?
యింతతోఁ బోవు నంచుఁ జిం తింప కయ్య!
యెప్పుడును గాంచఁ గపిలేక యొప్పమనకుఁ
గయ్యమెందుకు? నీ బాల నియ్యవయ్య!

సౌ—ఆహా! బావా! ఎంతటకర్ణి మానసింగు? వింటిరా? ఎంతటికెంత పన్నెనో.

భీ—తా నెట్లు భావించికొనినను "మే మీయము" అని బిగ్గరఁ జెప్పఁడు.

భూ—చిత్తం, మఱలనే మనవి చేయువాఁడ (అని నిష్క్రమించును)
(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! సింధ్యాకటకంబునుండి భటుం డొకఁడు వచ్చి ద్వారమున వేచియున్నాఁడు.

భీ—వేగము తోడ్తెమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరించును)

భీ—ఓయీ! సింధ్యా కుశలియే కదా?

భట—దేవా! మన త్రిపురోహితబంధుపుత్ర మిత్ర కళత్రాదులతో క్షేమమున నున్నారు, ఈ లేఖ దేవర కందఁజేయుమని చెప్పినాఁడు.

భీ—(తనలో) అన్నా, ఇదియెట్టిన నానందదాయక మగునో? కాదో? (ప్రకాశము) ఏమియో? బావా. చదువుము.

సౌ—(లేఖ నందుకొని చదువ నభినయించును) ఓయీ భీమసింగమహారాజా!

ఉ. హాని యనాక, పుత్త్రి నుపహారముగా వెస నొసఁగి జాతి స
మ్మాని వహించు మే ముదముగ, నమ్ముము గాదని; మానసింగ కిట్ల్
"దాసము సేతు నే" నని ప్రతిజ్ఞాము సేయుచు విన్నవాఁడ, నిం
కేనియు బుద్ధి తెచ్చుకొని యింతి నిఁకి మ్మలమానసింగుకై.

క. ఈ వారినైనఁ ద్రొక్కుము
లేదా; మఱి నన్నుఁ గూల్చి లేచెద మిదిగో!
మీఁదాలోచన సేయుఁగ
రాదా! మా కిట్లు సేయ రాదా చెపుమా?

చ. పఱిపఱిచేయ సాధువులపైఁ బడి, బల్మినిఁ బట్టి యెల్లరన్
గొఱకొఱ లాడి మీఱి గొంకును జంకును లేక కత్తులం
బఱపఱభాగజాలములఁ బట్టి పలార్చినయట్లు జంపునా
కఱకుఁగసాయిబానిసలు గాంచిన మీకులసాము లే మొకో?

సిధ్యామొహార్ (అని మిన్నకుండును)

రా—బావా! వింటివా! ఎంతయక్రమముగ నున్నదో?

గీ. కన్నెలను బావ! కడుపారఁ గన్నయట్టి
తల్లిదండ్రుల కొప్పదే? తగినవరున
కిచ్చి మోదించుభాగ్య; మిఁక కేమి చెప్పుమఁ?
గాల మంతంత కెంత యకాల మయ్యె?

సౌ—బావా! నుఱుమాడుఁ డని కత్తుకఁ జాఁచి, «నోవ్వకుండవలె» ననవెట్లోను?

మం—రాజేంద్రా, వా రెట్లువ్రాసినను వ్రాయవచ్చును; కాని మనమిందులకు విధి వినయపూర్వకముగా ధీఁ గఱప్రుత్యుత్తర మిచ్చి, పైని వారిదుర్ణయమును గుఱించి విచారించిన బాగుండును.

భీ—మీయుభయు లుండిరికదా! వ్రాసి యేలాగునసైన వానిదుర్ణయ మణఁగురీతిని యోజింపుఁడు.

మం—అది కలలోనివార్త, అయిన నిదె! వ్రాయుచున్నాఁడ (నని వ్రాయుట నభినయించును)

భీ—వ్రాఁత యైనదా?

మం—చిత్త, మైనది, వినుండు.

చ. మొగలులకయ్య! బాలికలమూర్ఖుల దెవ్వరో? యిచ్చియున్నవా
రుగద! యదంత నీతికి విరుద్ధ మటంచును మిమ్ముఁ బోలువా
రొగినగుచుండి రేకట! మఱొక్కటి; మాకులమందునొదునర్
దగ దని కాదె ప్రాణములుధారలు వోసిరి? మీ రెఱుంగరే?

భీ—ఔను, బాగుగనే యున్నది, మునుమున్న కన్నెలమొగలుల కిచ్చినవా రంబరుగాజులే! పిదప మఱికొందఱుగూడ నిచ్చినారు, కాని మనమేనాఁడైన నిట్టిపనుల నెఱుఁగుదుమా? పైని?

మం-గీ. మేము మీవారలము గాన మిమ్ము ననుస
రించియుందుము, బాలిక నెంచి చూడఁ
బరులవస్తువు గాదటే? ప్రభువరేణ్య!
కాన నాబాల గోరనికార్య మెట్లు

సా—ఇట్లును గూడ వ్రాయుఁడు.

ఉ. కోరఁగ రాదు మీమహిమకు న్మలినంబుదయించులాగు, మా
వారలవంశవర్తన లవంబును గాంచక తీవ్రకోపవి
స్తారులు మీరలై యిటుఁ గృధాభర మించుకయైన వీడకే
దారుణవాక్కులం ధృతివిదారణ సేయఁగరాదు భూవరా!

మం—చిత్త, మిట్లు తప్పక వ్రాయఁదగినదే!

భీ—వైని?

మం—వినుండు; దీనితో విరమించితి.

ఉ. ఈయఁగఁజాలఁ బుత్త్రి నలహీనుని కేను త్రిశుద్ధిగా నృపా!
చేయఁగఁజాల మీర లిటఁ జెప్పినపద్ధతి నెంతమాత్రముం
బాయఁగఁ జాల ధర్మువు నబద్ధముగా నలరాజుఁ ద్రోసి; యే
డాయఁగఁజాలఁ బాప, మకటా! యిఁక నేటికి రాజచంద్రమా!

సా—మంత్రివరా! వ్రాయుసంగతులు ముగిసినచో లేఖ నంపివేయుము.

మం—మంచిది (అని లేఖ వార్తాహరున కిచ్చును).

భీ—మంత్రివరా!

గీ. దూదికణములరీతిఁ దుత్తునియ లగుచు
మనసుదింకను స్వాస్థ్యము గొనదదేమొ?
కష్టములనెల్లఁ బాసి నిష్కంటకముగ
నుండుభాగ్యంబు నొందుట యున్నె నాకు.

మం—మహారాజ! ఆపదలు కాపురముండునా? ఎట్లొకటి కొకటి తటస్థ మౌనో యట్లనే యొక టొకటి మరలిపోవును.

భీ—నామనము పిచ్చెత్తిన ట్లున్నది గావునఁ గొంతతడవు శయనించెద.

మం—చిత్త మట్లనే చేయుఁడు.

భీ—ప్రతీహారీ! శయనాగారమునకు దారి చూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయచేయుఁ డిటు దయచేయుఁడు.

(ఇట్లందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

చతుర్థాంకము.

1. రంగము అరణ్యమార్గము.

[మార్గాయాసఖిన్నుఁడై భూసురుఁడు ప్రవేశించును]

భూ—ఉస్సురంగా! (యని) ఈమార్గమున కంతము లేకున్నదే! నడచినకొలఁదిని పెరుగుచునే యున్నది, ఆహా! నడుమఁ గాళ్లు రాకున్నయవి. దీనికిఁ దోడు దప్పి కూడ నోట మాటనైన లేకుండఁ జేయుచున్నదే! కావునఁ బయన మించుక కట్టిపెట్టి ప్రచ్ఛాయశీతలం బగునేదేనివృక్షమూలము నాశ్రయించెదను గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! అదె! శాఖోపశాఖలచే మెండుకొని గుడారమువలె వెల్గొందుచు, బాటసారులకు మనోభీష్టసౌఖ్యసంధాయకం బై వఱలు నా మహీజము తావుఁ జేరెదను గాక. (పరిక్రమించి చేరి కూర్చుండి) ఆహా! ఏమీ! యీవృక్షరాజము సంపత్తు. తపనకిరణములనైనఁ జొరనీయక, చిగురు జొంపములచే నుంపెసఁగుచు, నానాకకుబంతసమాయాతపక్షికుల కలకలాయమానం బై నవపల్కులు పల్కు చందంబున నొప్పుచున్నయది గా! అయ్యారే! ఈభూరుహమూలం బెంతయు ఖేదాపనోదకం బగుటనే కదా! మలయజము లయ్యును సకలసరిత్తట పటీకుటీరాయితవిటపిలతామంటపచందననందనోద్యానములనెల్ల నల్లనల్లన విడనాడి మెల్లమెల్లన నీతటముననే మలయవాతపోతములెల్ల నుల్లమలర వఱలుచుండె. హాయిరే! ఇట్టిచెట్టుం గట్టెదుటఁ గాంచినమాత్ర నెట్టిసంతాపమైనఁ గిట్టుననుట యతిశయోక్తి యౌనా? మఝ్ఝూరే! అంతకంత కిమ్మహీజముక్రిందనే కాపురము సేయబుద్ధి పొడముచున్నదే! (దిగులొంది) అయ్యో! ఇంక నొకమూల యామమాత్రము నడువవలసిన మార్గము నెత్తిపైఁ దన్నుచున్నది! మన మీజాగు సేయనేలా? (అని లేచి) ఆహా! చాలకాలమునుండి యుదయపురవార్త లెఱుఁగరామిచేఁ గదా!

మన మీరీతిఁ దొందర పెట్టుచున్నది. ఆవిధివశ మెట్టిదో కాని యెంతటియుదయపురమున కెంతటి దశలఁ దెచ్చుచున్నది? కాని నాయక్క చెల్లెలు బావమఱఁది మున్నగుబంధుజనులందఱుఁగూడ నచ్చటనే యుండుటంబట్టి యాపురమున కబ్బెడువిపత్తుల గుఱించి నేనును విచారింప వలసివచ్చుచున్నది. మాబావగా రారాజగురువై యుంటచే రమ్మన్నను వీడి రారైరి. అయ్యో! ఈయనమాటకేమి? అచ్చటిప్రజ లెట్టిమొఱవఁడులోఁగాని యామరాటు లోకమూల మంగలముల వేఁచుచున్నను బుట్టినమట్టి యని వీడలేక యాపదలనెల్లఁ గుడుచుచునే యుండిరిగదా! ఇంతకు దిక్కుమాలినయక్కపక్షులవలె నున్నను మరాటులు మిడుతలదండ్లవలెఁ బైఁబడి హింసింప వెనుదీయకుంటకు నాశ్చర్యమొందవలె. ఇన్ని మనకేలా? మనబంధుల మనయూరుఁ జేర్చుకొనియెదము గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! యదె జాంబన్నావధాను లిటకే వచ్చుచున్నాఁడు. ఉదయపురము నుండియే కదా! అచ్చటివింత లేవియో? తెలిసికొనియెదను గాక. ఈ ఛాంధసుని కేమైనఁ దెలియునో? తెలియవో? నేనే చెప్పవలసివచ్చునో? (అని దరిచేరి) ఇదిగో నన్నగారు ఉదయపురమునుండియేనా? (అంత నవధానులు ప్రవేశించును)

అ—(తనలో) అన్నా! నిర్భాగ్యుఁ డగు నీపేరిగానికండ్లఁ బడితినే? ఇఁక మాకు శుష్కవాదము తప్పదు.

పే—ఏమండో! అన్నగారు! అర్ధచంద్రప్రయోగము లైనవా యేమి? ముఖమట్లున్నది.

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నన్నట్లు పిలువవలదని నీ కెన్నియోసార్లు చెప్పియుంటినే, బుద్ధిలేదా యేమి?

పే—(తనలో) అన్నా! ఈయన "నన్నగారూ" అన నీయనభార్య యౌవనావస్థయం దుండుటచే నాకు వదెనవరుస యౌననియా? ఈయనతెగులు? కానిమ్ము, కాల్చుకొనియెదనుగాక. (ప్రకాశము) అన్నగారూ! మి మ్మెలాగునఁ బిలువవద్దంటిరి?

అ—ఓరీ! ఆలాగుననే పిలువరాదు.

పే—అన్నా! మీయాపెను వదెనవగసను బిలుచుట నాకలవాటండీ!

అ—అదిగో! నీతెగులు పోయినది కాదు. నిన్నందులకే యాలాగునఁబిలువవలదంటిని.

పే—అన్నా! (అని) అయ్యో! మఱచితిని. మీ కిష్టము లేకుండవచ్చును గాని, యాపె కట్లనే యిష్టము సుమండీ!

అ—(తనలో) ఈదురాత్ముఁ డామె కట్లనే యిష్టమనుచున్నాఁడు. స్త్రీల కీవరుసల వలననే చిత్త మన్యులయెడ సంక్రమింపవచ్చును. కనుక నిటుపై నీరీతిఁ బిలువకుండఁ జేసెదను గాక. (పైకి) ఓరీ! పేరా! ఇంతతోనైన మానక, నీవీ రీతిఁ బిల్చెదేని నీప్రాణములు పుచ్చుకొనువాఁడ, నమ్ముము.

పే—మిమ్ములనా? ఆపెనా?

అ—మాయిరువురనుగూడ.

పే—ఇట్లామె చెప్పక నే నెట్లు మానఁగలను?

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నాసెలవా? దానిసెలవా?

పే—చిత్త, మల్లైన, "తాతగారూ" అనియేకదా! పిలుచుట.

అ—ఓరీ! కండ్లగపడవా యేమి? నాజుట్టు చూడుము, నెరసినదా? అట్లేల యనియెదవు?

పే—అట్లైన మీరే పరిశీలించి చెప్పుఁడు (అని వెంట్రుకలఁ దీయ నభినయించును)

అ—ఓరీ! నీతల కొట్ట! ప్రాణములు పోయినవిరా!

పే—అయ్యా! చూచి మీరే చెప్పుఁడు (అని చూపించును)

అ—(పెదవులు చప్పరించుచు) ఓరీ! పేరన్నా! పిత్తాధికముచే నట్లక్కడక్కడ నెరసినవి. అందులకే మాలతీమొదలగునూనెలు తెప్పించి వాడుచుంటిని. ఇఁక మాసమునకుఁ జూడుము.

పే—(తనలో) ఆహా! "ముదుసలికి ముచ్చటలు మెండు" అనుమాట కీయనయే యుదాహరణముకదా! మరల నీరీతి ననుఁ గత్తితోఁ బొడుచుకొనున ట్లున్నాఁడే? కానిమ్ము. (ప్రకాశము) అట్లైనఁ గట్టిను బాఱపై చిరెండడుగులు పరువెత్తుఁడు చూతము.

అ—(వెడనవ్వునవ్వి) నడు మీప్రయాణములవలనఁ గొంచెము పట్టు చేసినది, లేకున్న నాకొకలక్ష్యమా? ఇంక నెఱుఁగవు కాని, మీతాత యొకసారి గోదావరిలోఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచుండఁగా నేరును దేటిచూడని వారై నమస్కరింప, నేను మూఁడు బారలకుఁ బోయి పట్టి యొడ్డునకుఁ జేర్చితి.

పే—అబ్బా! ఎంతబలశాలురు? ఆనాఁ డెంతటి యౌవనావస్థలో నుండిరో అప్లైనఁ జిన్న వారలే?

అ— ఓరీ! ఎంతయోకాల మైన దనుకొంటివా యేమి? అంతయు నలువది యేఁబఁ వత్సరములకులోపేను రా!

పే—ఔను, మీరు చెప్పినచొప్పున నే చూచికొందము. ఆనాఁటికి మీకు సుమార ముప్పదియేండ్లే యుండుననుఁడు. మీరిప్పుడు సెలవిచ్చినయేఁబదియుఁ గ పినను, పాపము! నూటికిఁ దక్కువగా నే యున్నవి. అడ్డాప్సీలబావాజీవా ర ఱువందలవత్సరములు బ్రతుకలేదా! గనుకమిమ్ములనుబిల్లకాయలుగ నే యూ హింపఁదగి యున్నది, ఇంక మీయందు నడుముపట్టు, చిన్నకుసిదగ్గు, తఁ నెఱయుట దేహము ముడుతలువారుట, అనునివియతప్ప, మఱి యేవిధ మైనముసలిలక్షణము లున్నవాయేమి? (అనినవ్వుచు) కాని మి మ్మిక్షై నేలాగున పిలువవచ్చును?

అ—జాంబన్నావధాను లనుబహిరంగ మైనపే రెఱింగియు నిట్లనెదవేలా?

పే—అయ్యా! మీ రానామధేయము మీవయోవిశేషముంబట్టి సంపాదించి ట్లున్నదే?

అ—ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఆపేరు నా కిప్పు డిడినదా? నాశైశవముననే దీర్ఘాయ వంది యుండుటకై యట్టిడినారు.

పే—ఆహా. ఏమీ యానామధేయప్రభావము? దానికేమి, యుదయపురమునుంఁ యేనా మీ రాక?

అ—ఆహా, ఉదయపురమునుండియే, కాని నేనేమిటో శతవృద్ధును, సహస్రవృద్ధ మైనట్టు లేల నూరక యట్లు ప్రేలి పడి చచ్చెదవు?

పే—అయ్యా! అపరాధము. క్షమింపుఁడు. నేరక య టంటిని. కుఱ్ఱకాయ లేన మహాత్మా!

అ—ఓరీ! పేరన్నా! ఇందుఁ బెద్ద కేమున్నది? చిన్న కే మున్నది? నీకన్న బెద్దవారికి నీవె చిన్న, నీకన్నఁ జిన్నవారికి నీవే పెద్ద.

పే—ఆవేదాంతము నాకుఁ దెలియనిదికాదుకాని, యాపురమున దేవియుఁ జిక్కుల లేవు కదా? మీ రేఁగుటకుఁ గారణ మేమియో సెలవిండు.

అ—అయ్యో! నీ వెఱుఁగవోయీ! కృష్ణాకుమారికి వివాహ మని వేలకొలఁది బ్ర హ్మణ్య మేతెంచినదే.

పే—వివాహ మనుకూలముగా జరిగినదా?

అ—ఏలకో కాని ముహూర్తము తప్పిపోయినదోయీ.

పే—ఆమె యేరికి స్థిరపడెనో యదైనఁ దెలిసినదా? లేదా?

అ—అ దెలుఁగనా? అంబరేశుం డగుజగత్సింగున కఁట.

పే—అట్లనా యనుకొంటిరి? అందులకే మోసపోతిరి.

అ—అహా! బాగుగఁ జెప్పుచు, టివే? ప్రధానమహోత్సవమునకుఁ బోయి ఫలదానము నేనే, ఈచేతితోనే, యందుకొంటిని.

పే—అంతవట్టు నిక్కవమే! కాని, మారువారుదేశాధీశ్వరుఁ డగుమానసింగున కామె నాపై నొప్పికొనిరి.

అ—అది యెట్లు? కొంద ఱట్లుగూడ ననుకొనిరిసుమా?

పే—మొదట భీమసింగు జగత్సింగునకే ప్రధానము సేసినాఁడు. కాని మారువారు మహీపాలుఁడు సింధ్యాతో సఖ్యము చేసి యాబాలను దన కిప్పింపవలయు నని ప్రార్థించె. దానిపై సింధ్యా వల్లె యని మున్న దాఁ గోరి విఫలమనోరథుఁ డగుటచేఁ గనలి భీమసింగునకు మానసింగునకే కుమార్తె నిమ్మని యాజ్ఞాపించె. అందులకు భీమసింగు మున్ను సింధ్యావిషయమై యెట్లు నిరాదరుఁడయ్యెనో యట్లనే సలుకు నొనఁ డాయె. అందుపై సింధ్యా కోపించి మరాటులతో మిడుతలదండ్లవలె వచ్చి యుదయపురమును గప్పి తమఘోరంగులు వాముకొనసాగె, దానికి భీమసింగు భయంపడి, మానసింగునకుఁ గూఁతు నీయ నొండఁబడియె. ముహూర్తము గూడ స్థిరపఱుచుకొనిరి. ఆముహూర్తమునకే మీరేఁగితిరి.

అ—అట్లైన నాముహూర్తమునకు విఘ్న మెట్లు దాపరించినది?

పే—అదియా? వినుండు, మరాటులబారికి నిల్వలేక భీరువగుభీమసింగు మానసింగునకు బాలిక నిత్తు ననుట విని, సాహసికుఁ డగుజగత్సింగు గొప్పకుట్ర నొకదానిని బన్నినాఁడు.

అ—పాప? మాజగత్సింగున కిచ్చెద మన్న బాలికను దా వివాహ మాడుటకై తంత్రము సేయు నామానసింగువిషయమై కుట్రలు వన్నఁ దగినదే? కాని యది యెట్లో? చెప్పుము.

పే—ఆజగత్సింగు మానసింగున కొకవారసుఁ డుంట యెఱింగి, యాయనపక్షము కాఁ దలఁచి యుండె, నామానసింగుసైన్యమునుండి సగ మావారసునిపక్ష

మాయెను. అంత జగత్సింగు, మానసింగును సులభసాధ్యునిగ నెంచి, తనసైన్యములతోఁగూడ నావారసునికిఁ దోడై మానసింగుపైఁ బడె. అంత నుభయసైన్యములకు మిక్కుటమగు కయ్య మాయెను. పిమ్మట మానసింగు శత్రుధాటి కోర్వనివాఁడై రణభూమి విడిచి పాఱిపోయె.

ఆ—అబ్బా! జగత్సింగెంతటితంత్రకాఁడు? తనపైఁ గుట్రలు పన్ను వానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేసినాఁడే! పైని.—

పే—ఏమి చేయుట? అట్లు చేఁ జిక్కినశత్రువును దగిలి చంపి కృష్ణాకుమారిని జేకొనిపోయిన నెంతబాగుండును? ఎందులకోగాని యుపేక్షాపరవశుండై మిన్నకుండె.

ఆ—అయ్యో! ఏ మ[illegible] గావించినాఁడు? కాని, యామానసింగుమాటే మైనది?

పే—మానసింగు తా నట్లుపోయినవాఁడై శత్రుపరాభవమున కోర్వంజాలక పొడుచుకొనిచావ నెంచె. కాని యాతనిమిత్త్రినిచే నూఱడింపఁబడి మెల్లన గోట చేరుకొనియె.

ఆ—ఆ! యేమీ! కోటచేరెనా? అప్పుడైన జగత్సింగు తెలివొందెనా? లేదా?

పే—ఏమి తెలివొందుట? మరలనాకోట ముట్టడించెఁగాని, అట్టియెడ వారిలో వారికిఁ బొసఁగక కయ్య మంకురించె, దానిపై వారసునిసైన్యము లాజగత్సింగుసైన్యముల నొక్కపెట్టునఁ దెగటార్చె.

ఆ—అన్నా! పాప మపు డాజగత్సింగేమిచేసినాఁడు?

పే—ఏమి చేయఁగలఁడు? వారిసైన్యాధిపులకు లక్షలకొలఁది లంచముల నిచ్చి తన పట్టపుటేనుఁగును సైతము రణభూమిని విడనాడి పాఱిపోయె. పాప! మాయన సైన్యము లంబరునకును మారువారునకును నడుమను గొట్టెలుకొట్టెలుగఁ బడినవఁట. ఎట్లనో తుదకుఁ గోటఁ జేరుకొనియె.

ఆ—కాని, యామానసింగునకును, వారసునకుఁ, బైనేవైనఁ గలహములు పుట్టెనా?

పే—వినుండు, అంత మానసింగు తనకోటను సైన్యములను దృఢపఱుచుకొని, సింధియా సేనాధిపతి యగునమీర్ఖానునిచేఁ గృత్రిమముగ నాయనను జంపించి రాజ్యము నిష్కంటకముగ నేలుచుండె.

ఆ—అట్లైనఁ గృష్ణాకుమారి నేల వరించుటకై రాలేదు?

పే—అందులకే గదా! యాఖాను నుదయపురమున కంపినారు.

ఆ—ఆవిషయమై యాఖాను రా నేలా

పే—సింధియావిషయమై మఱింతనయమునను, భయమునను, జెప్పి యొప్పింత మనెడి యూహ మదిం బెట్టుకొని, యీవిషయమై కూడ శ్రద్ధవహించినట్లు మాన సింగునకు గోచర మౌటకును వచ్చినాఁడు.

అ—ఆవిషయమై యేవిధమైన మాటలు జరిగెనా ?

పే—జరిగెను. దానిచేతనే ఖాను సింధియాకు బాల నీయ రనుమాట గ్రహించి యా పెను జంపించుటకై యత్నించుచుండె నఁట.

అ—అన్నా ! ఎంతపాప మొడిగట్టుకొన నెంచినాఁడు ? కాని నీకెట్లు లింతవట్టు తెలిసినది ? నా కీసంగతులయం దంతయాసక్తియే లేదు. వివాహము తప్పిన దనుమాట వినినతోడనే నేనాతత్క్షణము "అయ్యో ప్రారబ్ధమా" యని బయలువెడలితి. పైనేమియో చెప్పుము ?

పే—ఈవిషయమై దురాలోచనల నిచ్చుటకై యాఖానుఁ డాభీమసింగునకు నమ్మిన మంత్రి యగువిజయసింగునుగూడ దువ్వుచుండెనఁట. మన కెందులకు? ఎచ్చట ననకుఁడు. మాబావమఱఁది యీసంగతులనెల్ల దినదినము వ్రాసిపంపుచున్నాఁడు. ఇది యెట్లైనఁ బెద్దపెనుప్రళయము గాక తీరదు. కావున మావారల నెట్లైన యిలు సేర్చుకొంటకై పోవుచుంటి. మఱియెక్కడ ననకుఁడు.

అ—అయ్యో ! మన కెందుకోయీ ! వెంటలోనగ్గి నింటిలోఁ బెట్టికొనుట ? ఇంక నడువఁ జాలమార్గ మున్నది. ఈవితము చాలకాలము గడపితిమి, చాలు. నిఁకఁ బోవుదము.

పే—ఔను, చాలకాల మైనది. తాతగారూ ! సెలవొసంగుఁడు. అన్నా ! మఱచితి, క్షమింపుఁడు.

అ—పోరా ! గుంటపాడగట్టా !

(ఇట్లిరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

చతుర్థాంకము.

2. రంగము ఉదయపురాస్థానము.

[భీమసింగు నజితసింగును బ్రవేశింతురు].

భీ—మంత్రివరా! మగల నాఖానుని గలసికొంటివికదా!

మం—చిత్తము, కలసికొంటిని.

భీ—వినయముగా నావాక్యములు సకృచ్ఛముగా నొడివితివికదా!

అ—నాయోపినవట్టు చెప్పితిని, చెప్పించితిని.

భీ—ఏమైనఁ గ్రొత్తపొంత ద్రొక్కునా? లేదా?

అ—ఆమరొటులకింక మీ రెఱుఁగనిదా యేమి? అగ్నిదేవునికి వాయుదేవుఁడు తోడగుమాడ్కి నీకబకుఁదురకకూడ వారిపక్షమే పలుకవలెనా?

భీ—అన్నా! ఇఁక నేమి దారి? పాషాణములనైనఁ గరఁగింపవచ్చునుగాని, వీరి హృదయములఁ గరఁగించు టెట్లు? కడుపారఁ గనినబిడ్డను జేతులారఁజంపుకొనఁగలరా? "మీవంటిన్యాయాధిపతు లీరీతి న్యాయము దప్పి చరింపరా" దంటివా? "మీ కేయపచారము నొనర్చియుండము" ననుట మఱువలేదు కదా? నాప్రార్థనలన్నియుఁ దేటపడఁ జెప్పితివికదా? మీ రిట్లాచరించుట జయము కాదని జంకక నొక్కుచుంటివే? నొడివితివా?

అ—రాజేంద్రా! ఇన్నియేలా? ఇవియేగాక యింకనెన్నియో పూసగ్రుచ్చినట్టు చెప్పితిని జెప్పించితిని. కార్యము లేదని మొదటనే యంటినే?

భీ—(దిగులుతో) మంత్రివరా! ఇఁక నేమియుఁ బ్రయోజనము లేనట్లే కదా! ఆహా! ఆమానసింగున కిచ్చెద మని యొప్పికొంటిమే! దానికైనఁ దృప్తి గొనలేదా?

అ—ఎట్లులనైన వారియనుమతిచొప్పునఁ జేయకతప్పదు గావున,మానసింగునకు బాలి కనిత్తు మని యొప్పికొంటిమి, కాని యిం దొక్కటి యూహింపవలసి యున్నది.

భీ—అ దేమియో? చెప్పుము.

అ—సీ. మానసింగునకే కుమారి నిచ్చెద మన్నఁ
ప్రబలుఁడై మనదుమీఁదవారుఁ బట్టి

సంగరంబున జగజ్జెట్టింగ భంగురశక్తి
రక్తప్రవాహసంసిక్త పఱచు,
నంగుగా నాజగజ్జెట్టింగున కీయంగ
బూనుదా! సింధ్యాప్రముఖులతోడ
మనవీటిపైఁ బడి కమూసిం గట భస్మ
పటలం బొనర్చు నక్కటా! నృపాల!

గీ. బాల నేరికి నీయక కమూల నుంచఁ
గోటపైఁ బడి మేటిమకరాటిదంష్ట్ర
తన్ను గొల్వఁగ మనల సింధ్యా, కడంక
మట్టి మనస్త్రీలఁ దాఁ జెఱఁబట్టుకున్న?

భీ—ఆహా! సర్వేశ్వరా! ఇఁక నేమి సేయుదు? నాకేమి గతి? నా కేది దైనఁ బ్రాణవిముక్త్యుపాయము నూపరాదా? కానిమూఢుఁడన్నను, గడుపునిండ వలదా? (అని కన్నీరొత్తికొని)

మంత్రివరా! విప్రతిషేధము గలయీకార్యమువిషయమై కర్తవ్యాంశ మరయం జాలక చిత్తంబు సంతాపాయత్త మగుచున్నది. నా కదియేమియోకాని, యీపల్కులు వినిన దాదిగ నించుకయైనఁ బ్రపంచజ్ఞానము లేక మున్నీటఁ బడి మునిఁగి తేలువానికిం బలెఁ జిత్తంబున దత్తరంబొందు నృత్తంబు సల్పుచుండె. కావునఁ గర్తవ్యాంశంబు యోజించి నన్నీదుఃఖాబ్ధిమగ్నుం జేర్పవే?

అ—నృపాల! సర్వముం దెలిసియు నన్నడుగనేలా? అయిన మనము చేయకతీరని దై యుండుకృత్యమును, నున్నది యున్నట్లు, నాయూహించి నవట్టిది! చెప్పుచుంటి; వినుండు.

భీ—సావధానుఁడ నైతి.

అ—చ. మనమునృపాల! స్త్రీలకవమానముదూరము సేయుటొప్పగుఁ
వినుమొకయాఁడుదానికయి విశ్రుతరాజ్యముబంధుమిత్త్రులుఁ
దనయులు ద్రెళ్లనేల? వసుధాధవర! నీమనమందుఁజూడుమా!
యనుపమరాజ్యసంపదలకై యొకయాఁడుది నచ్చు టొప్పదే?

భీ—ఆహా! ఎంత కర్ణకఠోరములైనమాటలను వింటి? (అని చెవులు మూసికొని)

పిల్లలనెల్లఁ జంపికొనినపై నీరాజ్యసంపదలేలా? కాని యోయీ! మంత్రివరా! ఎంతటియుపాయము చెప్పితివి! (అని కన్నీరొలికించుచు)

సీ. అతిదీన పసికూన యసమాన లతకూన
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
కడుబాల గుణజాల ఘనశీల యది బేల
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
యతిరూపవతి పుణ్యవతి ధర్మమతి నాదు
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
పటుభక్తి గుణశక్తి చటులోక్తి గుణరక్తి
కూఁతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపుమ?
గీ. మించి ప్రేమించి కడుపారఁ గాంచి పెంచి
యుగ్రుపాల్వోసి పెద్దగా నోపఁ జేసి,
కత్తి యొఱదూసి యెట్లు డగ్గుత్తుఁ గోతు?
నమలధీస్తుత్య! యోజఃపుమా! యమాత్య!

(అని కూఁతు నుద్దేశించి) హా! ముద్దులపట్టీ! కృష్ణాకుమారీ!

ఉ. పాలన చేసి తా నొకన్యపాలుఁడ నంచు నవిట్టీఁగి; యా
మాలనుఖమ్ములన్ని తనమట్టతఁ దొందఁగ నెంచి యెంచి, యే
గోల యెఱుంగకుండి తనకుఁ హిత మెంతయుఁ గూర్చునట్టి యా
యాలిని బిడ్డలం దునుముననంతటిపాపికిఁ బుట్టి తేలనే?

(అని కన్నీరొత్తుకొనుచు) హా! భక్తవశంకరా! శంకరా!

ఉ. హా! సమపక్షపాతివి కదా! హర! నీవు, దురాత్ములై సదా
బాసలు పెక్కు చేసి, గుణపద్ధతి నెంచక దీనజంతుని
ష్పాసము చేయువారి కధికార మొసంగి; మఱెంతొనైన నే
దోసము లేనివారల నధోగతిపాలుగఁ జేయఁ బాడియే?

అ—మహారాజా! ఇట్లు చింతిల్ల నేమి లాభము?

ఉ. కష్టము రాకమున్న నృపకైకొని యత్నము, మంచిచేయని
ర్దిష్టముగా వెలింగెదు; విరోధుల కెంతయు వశ్యుడై తుదిన్
నష్టములం గణింపుచు మనంబున ఘూర్ణిలనేల? మీకునున్
స్పష్టముగాదె? వచ్చుగతిఁ బాయఁగ నెంచుట మంచి కాదకో?

భీ—ఆయుపాయ మేదియో? చెప్పుము, నీ కవిదియుం దెలియనియంశములు లేవుకదా!

అ—అట్లైన మహారాజా! వినుము, త్రిశుద్ధిగఁ జెప్పుచుంటి.

గీ. మారుమాటాడక యనీసుమారిఁ జంపి
యాఁడువారలగుట్టు గాపాడు మయ్య!

భీ—(చెవులు మూసికొని) హర! హరా! నే నట్టిపని కలనైనఁ జేయంజాల, నిఁక వినఁజాల.

అ—అట్లు మాని మఱియేమి సేయ నగును?

బంధులను జంపి మీఁదుమీవారదెల్ల
నెత్తురేఱులు సేయంగ నేర్తు వయ్య!

భీ—హా! దైవమా! నా కట్టివాక్కులు వినవలసె?

ఉ. ఎట్టుల నుండువాఁడ? నిఁక నేమిటి సేయుదు? నేఁడె గోల్తు? నిం
కెట్టుల జీవము న్నిలిపి యొందుల డాఁగుదు? నింక నన్నుఁ జే
పట్టెడువార లెవ్వ; రిది భాగ్యమొ? హా! విధీ! హా! సుపుత్రి! హా!
పట్టిని జంప రాజ్య మనపాయము చేసితె? లోకరక్షకా!

కాని మంత్రివరా! ఇట్లెంతైనఁ జేయఁగలనే? ఒకవేళఁ జేసినను శ్రేయస్కరమై యుండునే? అదియుంగాక. యీరీతి

క. సుతదారోదరపోషణ
మతులై గతి లేక, యే రమాత్య! ధరిత్రిన్
మతిహితసుతఁ జంపిరె? జీ
వితగతిగా నెంచి, మంచి వే చెప్పు మిఁకన్.

అ—రాజేంద్రా! "చంపిరా" యని యడుగనేలా?

గీ. రాజ్యసంపదలొందమీఁక రాజులెల్ల
జోము లనుచును, దారసుతాదు లనుచు
నెంచిరే? వారు ప్రాణ మాశించి రయ్య!
మిట్టమీఁదను రాజ్యంబు కట్ట నౌనె?

కనుక వినుఁ డీమాటతో విరమింప నెంచుకొన్నాఁడ.

క. ఒకపసికూనను జంపిన
సకలము చేకూరు సౌఖ్యసంతతి భూపా!
త్రికమక చెందెద వేలా?
వికలుఁడవే? నీకు హా! వివేకము లేదే?

మహారాజా! మేటిజోదు లగుమనవా రెల్లరును ప్రాణములపై రవంతేనియు నాసనిడికొనిరే? రాజకాంతలకు బలవన్మృత్యువు గాక వేఱె యబ్బునే? మన రాజోత్తములెల్ల స్త్రీలకు మానభంగ మౌనేమో? యని, స్వయముగ నుఱుమాడుచు వచ్చిరి కారా? కావున నిర్హేతుకముగ రాజ్యభ్రష్టుఁడవు కాకుము. స్త్రీలకు మానము లైనఁ గాఁపాడుము.

భీ—(కొంత తడవు మిన్నకుండి) మంత్రివరా! "మహావిపదంబురాశినిర్మగ్నుండ నగునే నేమియుఁ జేయఁజాల" నని మున్నే యనియుండలేదా? కావున నీవే యీభారమునంతయు వహించి యెటులఁ జేయవలసియుండునో? యట్లు కావింపుము. అతిథివశ మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము? కాని రాజపుత్త్రికలలో నట్టిపనికి నొడంబడువా రెవ్వరో యారసి, వారివలనఁ గావింపుము.

అ—రాజేంద్రా! అదియు మీరన నేలా? (అని తనలో) ఆహా! ఈయన "కడుపు తీపుచే నొప్పుకొనఁ" డనుకొంటిని, కాని నావాక్యపాశములకుఁ జిక్కినాఁడే! కనుక మన ముపేక్షింపరాదు. (ఆకాశముపైపు చూచి) ఇట్టి ఘోరకృత్యమున కొప్పుకొనువా రెవ్వరో గదా? రోజానకు మితి లేనిభాగములకు తగులం గొలిచునాకలకుఁ గసాయీలుఁ గూడ నిండుజీవము గలసాదికర్మం గళవిగ్రహముం జూచినతోడనే జంకకుందురా? (తలపంకించి) కానిమ్ము, కానిమ్ము, నాశక్తిచే నట్టివారల జతనుపఱుపకుందునా? ఇంతియ చాలు

నాశక్తి, ఇతని నొప్పించితిఁగదా! ఎవ రెట్లుచచ్చినను, ఖాను మనబహుమతి మనకుఁ బాఱవైచు (పైకి) రాజేంద్రా! ఆభారమంతయు నాపై వైచితిరికదా! మీ కెందుల కీగొడవ? నేనే మోసికొనువాఁడ.

భీ—మంత్రివరా! మఱి యిట నే నుండనోప, నంతిపురమున కేఁగెద.

ఆ—చిత్తము. నాపనికై నేఁ బోవువాఁడ,

భీ—ఎవరురా! అచ్చట?

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞయొసంగుఁడు.

భీ—అంతిపురమునకు దారి సూపుము.

ప్ర—ఇటు దయసేయుఁ, డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇ ల్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

పంచమాంకము.

1. రంగము: ఉదయపురదుర్గము.

[కత్తి చేఁ బూని భైరవసింగు ప్రవేశించును]

భై—ఆహా!! జ్ఞాతిజనసామాన్య మగునీపగ యొండొరులలో నొక రంత మొందినఁ గాని, తా నంత మొందదు. అదియునుం గాక యీపగ యనుదానికిఁ బెఱ నీచోచ్ఛ్రితులతోఁ బ్రసక్తియే లేదు. అదియేమిచిత్రమో? కాని యీస్పర్థ, యేఁని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని తా నుదయ మయ్యెనో, వారి కొకయపచారమైనం జేయక తాఁ దృప్తి వడయదు. నా కేటికో గాని; మాభీమసింగునియందుఁ జవతిబిడ్డఁ డైనను, బ్రథమమునఁ గసియే లేదు. కాని యంతకంత కాయన భోగపరాయణుండై నన్నుఁ జుల్కఁజూచుటచేఁ బ్రవృద్ధమైనది. నేఁటికో మాయిరువురస్పర్ధలు నంతమొందుఁగదా! కృష్ణాకుమారి చచ్చినఁ డోడనే యీపెతల్లి యంతమొందకుండునా? ఆమెతోఁ బిడ్డలు గూడను. తుదకు భీమసింగుకూడ మడియక మానఁడు. అందులకే కదా! స్త్రీహత్య యని యిసుమంతయు జంకక యేనొప్పికొంటిని. కాన మఱితడవు సేయనేలా? (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) అబ్బా! ఎంతలో మూఁడు ద్వారములు దాఁటితిని? ఇఁక నీచెంతనే కదా! కృష్ణాకుమారిభవనము. (అని ముంగలఁజూచి) ఆఁ! యదె! యాబాలలీలోద్యానవనము. (అని పరిక్రమించి నిదానముతో)

ఏమీ! "పురుషు లిందు రా రాదు" అని యా? యీయుద్యానవనద్వారమున వ్రాయించినది. తా నేమిరో శాశ్వతముగ నందు విహరింపవచ్చు ననియే కాఁబోలు నామె యుద్దేశ్యము? మఱి యేరికైన నీవ్రాలు వారించుఁగాని, మృత్యుభటులను వారింపఁగలదా? (లోఁ జొచ్చి పరికించి) ఓ! రారా! ఎమిదీ! ఈయుద్యానము చెలువము?

సీ. సురపొన్న లోకట భాసురలీలఁ గొని చాల
తిన్నగాఁ దీర్చిన ట్లున్న, వౌర!
వన్నె సంపంగి మేల్గున్న లందంద నె
త్తావి గ్రుమ్ముచు నింపు దాల్చె నౌర!
రకముగా దిద్దు వేదికల చుట్టును వన్నె
చామంతులే తమ్ముఁ జాటు నౌర!
వికచ సౌరభ సూన వకుళ శాఖా నూన
శాలికా ద్యోతకల్ పరఁగె నౌర!

గీ. కీర కాధార కాఫలా హార సార
శారికా కీర దారికా హారి పారి
జాత భూజాళి భూగంధ జాత భూమి
నందనము కాక, యెట్లు లోనాద మిచ్చు.

పాప! మీ యుద్యానవనపు బాటల నాబోటి తా నాటల నాడుటకే గాఁ బోలు? నిట్లు బహుప్రయాసలచే నిర్మించినది. ఇఁక నాటల నాడుమనుము. (అని పరిక్రమించి దృష్టి నిగుడించి) ఆహా!! అదె! కృష్ణాకుమారి భవనము. ఇంతలోనే సమీపింపవలెనా? కొంతతడవైన నాయింతి మఱింతి సఖుల జీవించుఁ గదా!

(సౌధము దరిఁ జేరి) అయ్యారే! ఏమీ! ఈ భవనవిశేషము? చూచినకొలఁదిని జూడ వేడుక యయ్యెడిని. (సౌధము నధిష్ఠించి). ఓహో! ఈ సౌధరాజము నం దెన్ని శృంగారములు గానవచ్చుచున్నవి?

సీ. చెలువంపుఁ బాలగచ్చుల మీఁదఁ జిటిచాప
వేసినాపుర! పైఁ దివాసు లెన్నొ?
లలిత భాకలిత భిత్తులఁ జిత్రగతు లొప్పఁ
దత మోహనాకార లతల వెన్నొ?
బాగుగా నొప్పు స్తంభంబులం గట్టి రే
డంబుగాఁ గాచదీపంబు లెన్నొ?
వాటంబు లౌ కీలు కవాటంబులం దెల్ల
నిద్దంపుటద్దముల్ దిద్దిరెన్నొ?

గీ. గట్టిగాఁ దావి గ్రమ్మంగ నవట్టివేళ్ల
తడక లెన్నియొ కట్టిరే! దారులందుఁ
దనకుఁ దాఁ గట్టుముగు నియాస్థాన మేమొ?
సిరుల కీమేడ లేవ హైమవలులుఁ జూడ.

(దృష్టి నిగుడించి) ఆహా! అదె! కృష్ణాకుమారి, తనతోడిచేడియలం గూడి యాడుచున్న యది. తనపాలిఁటిమృత్యుదేవత యిట్లేతెంచె నని యెఱుఁగదాయెఁ గా! పాప! మీబాలకీగోల యెట్లెఱుఁగవలు?

(అంతఁ గృష్ణాకుమారి సఖులతోఁ బ్రవేశించును)

కృ—భాసురాంగీ! ఈపావురములు నిటఁ గొంపోయి, వీనితావులఁ జేర్పుము.

భా—మంచిది (అని చేర్చి వచ్చును)

కృ—చేలీ! నాముద్దులచిలుకకు నిన్నటిదినమున వస పోసితికదా!

భా—అమ్మా! పోసినారము, పల్కు లివు డెన్నియో పల్కనేర్చునుజూమా!

కృ—సఖీ! దానికేమి? దానియాహారమువిషయమై జాగ్రత్తతో నుంటివిగదా!

భా—అయ్యో! అట్లనవలెనా? ఆచిలుక కాహారాదులఁ జూడక మమ్ముల భుజింపవల దంటివే! మఱచితి మనుకొంటివా యేమి?

భై—(తనలో) ఆహా! ఏమిస్నేహ? మేమిస్నేహము? ఓహో! ఏ మాయాకారము? చిలుకలకన్న ముద్దుఁజిల్కుచున్నదే? పాప! మిట్లనేకదా జీవు లెల్లరుఁ దాము మృత్యుముఖమునం దున్నను; కామితార్థములఁ బ్రేమించుచునే యుందురు. (అని ఖడ్గమువంకఁ జూచి) ఓఖడ్గరాజమా! నీబుభుక్షు దీర్చుకొన సిద్ధముగ నుంటివా? కాని;

ఉ. అఱిగోటికంబు లేక యల కరారెడునీలరుణీలలామ ముం
దఱఁ గడునూలమాల మగుకదాగి నెఱుంగదు; కాన కోర్కులె
చ్చిఱిల, ముదంబుదొంత మదిఁ జెచ్చెఱ నుట్టిట లూఁగ నుండె;హా!
యెఱుఁగకయుండునట్టు లొకకయేటున కాయమునుగ్రసింపుమా!

(అని పోవ నుంకించి మరలి) అయ్యో! పాప! మింతనే చంపవలెనా? ప్రియజనులతో మఱియొక్కింతతడవు ముచ్చటింపనిమ్ము. చెవులపండువగా వన ముఁగూడు వినియెదముగాక.

కృ—కాని, చెలులారా! ఆచిలుకకు నామెతలిదండ్రులకు నెడఁబాపులుచేసి యిట్లు బంధించినందుల కెంతవిచార మందుచుండెనోగా! ప్రాణ్ణతవచ్చియు నిట్టి యక్రమములు మానకుంటిమే! మనము గాన్పించనియెడల మనతలిదండ్రు లెంత చింతింతురో, యీచిలుకను గుఱించియు నీమెతలిదండ్రు లంతవంతనొంద కుందురా?

కన—అమ్మా! అవియన్నియు నాలోచించినయెడలఁ గాలమెట్లు గడచును? సమస్త వస్తువులవిషయమై యిట్లనే జాలినొందవలసివచ్చునుగదా! అటైన మానజీవితాధారములవిషయమై కూడ నుపేక్షఁ జెంది యెట్లు జీవింపఁగలము?

శై—ఆహా!! ఎంతకనికరపుగుండె? ఓహో! ఎంతముద్దరాలు? సమస్తవస్తువుల యందు నిట్టిసుహృద్భావ మెందున్నైనను గాంచనౌనా? ఔ! రారా! ఈరీతిఁ గర్ణరసాయనము లగు పల్కులు పలుకుచు, నతిపుణ్యవతి యై నిర్దోషయై యన్యులఁదలంపక, తన సఖీజనంబుతో నిష్టగోష్ఠిని గాలం బపనయించుచు, మహానందమున నోలలాడుగోల యగునీబాలను నెట్టిమాంసాశనుఁ డైనఁ జంప నెంచునా? నాకుఁ దప్పదుగదా? (అని కత్తి యెత్తి ముందంజ వేసి క్రిందఁ బడి లేచి కూరుచుండి) అయ్యో! నాపాషాణహృదయ మేలకో ద్రవించిపోయెను? హా! శ్రీహరీ! నే నెంతయో కఠినాత్ముఁడనై పోయి చంప వలెనని గమకించినను, ఈసుహితచారిత్ర సౌమ్యతేజంబు లెల్లఁ బరవశ మొంది పడులాగున గెంటుచుండెఁగా? హా! ఏదీ నా కాఠిన్యము? నా కేమిదీ! మతిభ్రమకలుగుచున్నది! నే నేమిసేయుదు? (అని నిలిచియుండును)

కృ—కనకాంగీ! ఈచిలుకను బట్టినవా రెవ్వరో? కాని, వారలకుఁ బదిరూప్యము లేని బహుమతి నొసంగి దీనితలిదండ్రులకడఁ జేర్చుబాధ్యత నీదియ సుమ్మా!

క—చిత్తము, తల్లీ! తప్పక చేయుదాన.

కృ—అట్లైన నాచేతఁ జేయి నిడుము.

క—అట్లనే చేయును)

కృ—(దృష్టి నిగుడించి) సఖులారా! ము న్నెన్నఁడు నాస్నానమునకు రానిమాబాబయ్యగా రీయెడ కిచ్చేసినా, రేలకో? రండు, పోయి కలసికొందము. (కృష్ణాకుమారి ముందుండి సఖులు వెంటరాఁ బోయి యామున చెంతఁ జేరుదురు)

కృ—(కేలోడ్చి)

మ. మునుపేనాఁడును మీకు బాలఁగన నాన్ మోదించరే మోకదా?
జనకా! యీ యెడఁ జూడవచ్చుటను నాన్ సౌధంబు మాన్యంబు; నా
తనువా! పావనమయ్యెఁ గాంచుటఁ గనుల్ ధన్యంబులై యొప్పె; నీ
దిన మెంతో సుదినంబు; మ్రొక్కితి నిదే! దీవించరే! మీ రిఁకన్.

(అని సాష్టాంగపడును)

బై—(తనలో) కటకటా! ఇఁక నే నేమి చేయుదును. నే నెందులకు వచ్చితినందును. తండ్రీ! అని పాదములపైఁ బడనే నెట్లు చంపనేర్తు? నే నేమి పల్కుదు? (పైకి)

ఉ. మ్రొక్కకుమమ్మ! పాపుఁడను న్సూహుఁడ ద్రోహిని ఘాతుకుండనీ
యొక్క శుభంబుఁ గాంచుటకున్ నోర్వనివాఁడను; మీదు వంశ మ
మ్మక్క! నశింపఁ జేయుట మున్దావహ మంచు చెద నెంచువాఁడనీ
ప్రక్క మెలంగు బల్లెము; పన్రాభవపాత్రుఁడ నో సుపుత్రికా!

కృ—(లేచి తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! ఈరీతిఁ బల్కుచున్నారు? నా కేదియేని హాని మూఁడ నున్నదియా యేమి? లేకున్న నిట్లన నేలా? (అని సంశయముతో) అట్లైనఁ దనపని చక్కఁబెట్టుకొనియే పోవును. మాతండ్రిగారీవిధమునఁ దూలనాడి యవమానపఱచిరేమో? పాప! మీయనమో మందులకే విన్నఁబాటొందియుండవచ్చును, కాని యీయన యిదివఱకెన్నడైన నట్టియాగడములు సలుప లేదే? అయిన, నాకడ వెళ్లఁగ్రక్కనేలా! అరసెదను గాక. (పైకి)

ఉ. ఏల విచార మందెద? ఇన్టేటికి మీరలు వచ్చినార?
లీలను బల్క నేటికిఁ జన్లించెద రేటికి? మీదు కార్యమీ
బాల యొనర్పనున్న యెడఁన్ బల్కుఁడు; తప్పక ప్రాణమైన నేఁ
జాలిన నిచ్చుదానఁ, గడున్ సాహసు లింతు లటం చెఱుంగరే?

బై—(లోన) అబ్బబ్బా! సమస్తవస్తుసముదాయమందు నవ్యాజానురాగము గలయీబాల యిట్టిబంధుజనస్నిగ్ధము లగువాక్యములచే నాహృదయము నీరు చేయుచుండెఁగా! ఇఁక నే నేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తు? ఆమెహృదయధ

ర్మముం బట్టి, నాయెడఁ గ్రూరత్వారోపణచేసికొన్నను నమ్మక మఱియొక రీతి భావించికొని, ప్రాణములనైన ధారవోతు ననుచున్నయదే! హర! హరా! పెదవిమెదపుటకైన సందు లేకున్నదిగా! (పైకి)

చ. ఉసురులనైన నిచ్చుటకు ౯ నోపుదు నమ్మ! కుమారి! యైన నీ
యుసురులు వోసికోఁ దగిన౯యుత్తముఁ డెవ్వఁడు? దేవుఁడిప్పు డీ
పసరమువంటివాని౯కని ౯ భావ్యుఁడ టంచెద నెంచకున్నఁ; దా
మసమున వచ్చి నాఁడను జు౯మా! యిఁకఁ బేలతనంబ దేలనే?

కృ—(తనలో) ఆహా! ఏమీ! నాయుసురులు వోసికొనుటకా యీయన వచ్చినవాఁడు? నాయెడ నేమియపచార మున్నది? జ్ఞాతిజనసామాన్య మగు వైరముచేతనా? ఒరులచే నియోజితుఁడై యిటు లనుచున్నాఁడా? (అని శంకతో) పాప! మీతనియందు మొదటిహేతు వేమో? యన నట్టిక్రౌర్యము గానరాదే! శత్రురాజు లేరైనఁ గోట ముట్టి రేమో? అట్లనుటకును రణ దుందుభులమ్రోఁత వినరాదే! అరసెదనుగాక, (ప్రకాశము).

సీ. పట్టభద్రులు కోట౯ముట్టడి సేయ వే
వచ్చిరే యిట్లు హా౯క్రుచ్చినారు?
మాతండ్రి మిమ్మవ౯మానించి మించి కో
పించెనే యిట్లు ప౯చించినారు?
పరులు మాపైఁ గసి౯పట్టఁజాలక మిమ్ముఁ
బంచిరే యిటునిరూ౯పించినారు?
ఈబాల దోస మే౯మేనియుఁ జేసెనే
యల్కతో మీ రిట్లు౯పల్కినారు?

గీ. స్త్రీల నీలీలఁ జంపుట ౯ పీలు గాని
యంతకేమైన వ్యత్రిని క్షత్ర౯మైనరీతిఁ
జంపుదురఁటయ్య! లోఁదిల౯కింపు మయ్య!
యలుక మీ కేటి కయ్య! బా౯బయ్య! చెపుమ!

భా—(రహస్యముగ), సఖీ! కనకాంగీ! ఈరాచకలుకు మెఱుక మన చెలియను జంప టకే! వచ్చినాఁడఁట. వింటివా? ఇఁక మన కేమిగతి? ఏమి సేయఁగలము నన్నైనఁ జంపరాదా? నో రెఱుఁగని పసితూనినా చంపుట?

క—(రహస్యముగ) సఖీ! దైవదుర్విలాసమున సెట్టివారికి నేవిరో? యాపదలు తటస్థమౌచునే యుండును, కాని యిట్టియెడనైన ధైర్యముఁ బాయక యీమె పల్కినపల్కులు వింటివి గదా? అతఁ డేమి యుత్తర మిచ్చునో? వినుము.

బై—(దుఃఖముతో) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి! నే నేమి చెప్పఁగలను? మూర్ఖుఁడై యిటు లేఁగుదెంచినాఁడ; మీతండ్రి పెక్కండ్ర రాజపుత్త్రుల నిన్నుఁ జంప వేఁడుకొన; "మమ్ముఁ జంప నొప్పుకొందు,, మనువారే! కాని యం దొకఁ డైన నీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టఁ డాయె, నందులకై యీచండాలుఁ డొప్పికొని యిటేఁగుదెంచినందులకు క్షమించెదవు గాక. (అని పాదము లపైఁ బడును)

కృ—అయ్యో! పెద్దలు, మీ రిట్లాచరింప నౌనా? (అని పెడకుఁ జనును)

బై—(లేచి నిలువంబడి) ఛీ! దుష్టుఁడమా! పలుబాములు పెట్టునాపురాటుల నేమి యూఁ జేయం జాలక సూరెఱుఁగని పసికూనలపైనా నీపెత్తనము? (అని త్రిప్పి పాఱవైచును)

కృ—బాబయ్యా! నాయనగారే యి ట్లంపినారా? అది యేటికో గదా? మీరైనఁ దెల్పెదరుగాక.

బై—అయ్యో! తల్లీ! వినుము.

గీ. రాణిగా నిన్నుఁ గొన నామసింహరాట్టిరేఁడు
వ్రాసె లేఖను; దాని నిరాకరించె,
నందుకై నీదుతండ్రిపై నలిగి యతఁడు
"నీసుకూఁతును జంపుదా లేద? యిచ్చు.

క. బంధులఁ జంపుచు నీదగు
బంధురరాజ్యంబుఁ గొందుఁ బైఁబడి యిదె! నిన్
బంధించి యున్న యెల్లర
సింధువులోఁ గల్పఁ గలను జింతింపు" మనెన్.

అందులకుఁ దోడు మనమంత్రి, యొకయాఁడుదానికై సమస్త ప్రజలను జంపుట యుక్తముగాదు. రాజ్యము నైనఁ గాఁపాడుకొను,, మనిరె.

కృ—ఆహా!! ఏమిధర్మాలోచనలు పుట్టుచున్నవి? ఇట్టిచిక్కులకెవరైనఁ గోర సెంతురా? ఎంతదుర్ణయ! మెంతదుర్ణయము?

బై—తల్లీ! ఇఁక నే నిట నుండఁజాల; సెల వొసంగెదవు గాక. (అనుచుఁ దత్తరమునఁ బోవును)

కృ—(నిశ్చేష్టయై యాసనమునఁ గూర్చుండును)

క—చెలీ! భాసురాంగీ! ఈగండము గడచు టెట్లు? ఆహా! అతులవతీనిగుండె యెంతకఠిన మైనది? అయ్యో! ఏకేశ్వరా! నీవే సత్య మైనదేవుఁడ వైనచో నాకఠినాత్మునిపై నొకపిడుగైనఁ బడఁజేయరాదా? (తలపంకించి) ఇంక దేవుఁ డెచ్చట? సత్య మెచ్చట? హా! యుగధర్మ మెంతచక్కఁగా మాఱినది? ఎచ్చట నైన నెట్టి ఘాతుకమ్మృగములైన నిట్టియాసలం బెట్టుకొనునా?

కృ—చెలులారా! ఎద్దుపుండు కాకికిఁ దెలియునా? మీ రెల్లు చచ్చిన వారి కేమి? ఇంతకు "వా రప్పుడైన గుండియలపైకుంపటు" లనుకొంటిమే కదా! తుద కీవిధమున వారిదౌర్జన్యమును జూపుచుండిరి.

భా—కనకాంగీ! ఆదురాత్ముఁ డీవిధ మైనదోస మెఱుఁగనిపసికూనలపైనా కసి జెందుట?

క—సఖీ! ఆకటిలులు కిన్ని గావలయునా? కాని, (అని దైన్యముతో) నన్నుఁజంపుటకై మాబాబయ్యగారు వచ్చి సాహసింప లేనివారై పోయిరి. ఇందుల కిఁక మఱియేరైనఁ గఠినాత్ముల నంపకపోరు; కావున నీలోపున నే తరణోపాయముఁ జూచుకొనవలె, నందులకై దేవతాగృహమునకు మార్గము నూపుఁడు, పోయి సేవించుకొందము.

క—(కన్నీటితో) సఖీ! కృష్ణాకుమారి! మా కేమిగతి? ని న్నెట్లు గాఁపాడెదము? మా కీ యాపద రారాదా? అట్లైనఁ గాఁపాడకుందువా?

కృ—ఆదైవదుర్విలాస మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము?

ఉ. అక్కట! కాంతలార! మనశ్శమందఱముం దనివొంద మేడ నేఁ
డొక్కతృణంబుక్రిందట సకృమఃన్నతవై ఖరి నూట నోపలే
కెక్కడిమాలదైవమొకశదే! యిటు లెంతలు సేసినాఁడె! యి
మ్మక్క! విధాతచర్య గనకనక్కజమై వెలుఁగొందుఁ గాదఁటే!

భా—(గద్గదకంఠియై) హా! సఖీ! నిన్నే మియుఁగాఁపాడ నోపనివారమై మాచేతులార మృత్యువున కందిచ్చుచుంటిమి కదా!

క—అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారి! ఇంచుకంత హెచ్చో? తక్కువయో? కాని నీతోటివారలమే సుమా! తప్పక నమ్ముము, మే మింతకు వే ఱొండు సేయం జాలము, గనుక సమ్మతించెదవుగాక.

కృ—(తనలో) హా! ఏమీ వీరలస్నేహసంపత్తి? వీరలుఁ గూడ మడియకమానరఁట. హా! మరాటిబానిసా! ఛీ! దురాత్మా! ఈపాపములెల్ల నిన్నుఁ జుట్టుకొనుఁగాక. (అని కొంత చింతించి) అయ్యో! నామాట కేమి? సతతంబు మితిలేనిబాధలం బడునాప్రజల కీపయి నైన సౌఖ్య మబ్బునో? లేదో? (పైకి)

ఉ. యోధులు శౌర్యసాహసపయోధులు ముం జనుసట్టిభీకరా
యోధనకేళిలోన మృతినొందరె? యిప్పుడు యోగ్యుఁడౌ మహీ
నాథుఁడు లేఁడుగా! జనవినాశము పెచ్చగుచుండె నీపయిన్
సాధన మేమియో? కొన విచారణ సేయవె? దీనరక్షకా!

సఖులారా! నేఁ జచ్చిన రాజ్యబంధుమిత్త్రపరివారముల కన్నింటికి సుఖమయ్యెడిని, మీరలు నిట్లు సాహసింప నాత్మహత్యాపాతకము తక్క, వేఱె యబ్బునే? కనుక:— (అని దుఃఖముతో సఖులచేతులు పట్టుకొని)

ఉ. మక్కువతోడ నాభర మమూలుకవృత్తిని మోసినారు; మీ
కెక్కుడనైన నీచెలి సహింపనియట్టులఁ బల్కునట్టియా
వాక్కులు లెక్కసేయక; కృపారసమెంతయుఁ జిల్క, మీర లిం
కొక్కమహీపసూతిని నయోద్ధతిఁ గొల్చుచు సేమ మందుఁడీ.

హా! చెలీ! (అని యిరువురుం గౌఁగిలించి)

చ. కసరుట నేర వమ్మ! తమకమ్ము నెఱుంగవు; లోపమున్న లో
వినువుసు గాంచవమ్మ! కనుపించినఁ బ్రీతిగఁ బిల్చెదమ్మ! హా!
[illegible]సఁ గొని, దేనికైన మముఁ బిల్చుట నేరవు; మాదు చేతలన్
గొసరి యెఱుంగనట్టిపసికూనవు; నీయెడ దోస ముండునే?

కృ—హా! ఏకేశ్వరా! ఏపాప మెఱుంగనట్టిమా కెట్టిగోలదెచ్చితివి? హా! తండ్రీ! మా కిటు సేయ నేమి యపచార మొనర్చినారము?

చ. తెలుఁగను కష్టదుఃఖములఁ దాల్మిని బాయ నొకప్పుడైన; నే
పరుగ సమృద్ధిఁ గాంచి; కలనైనను బోఁకుల నాడినేర; నిం
కెఱుఁగ నధర్మ మేదో? చను వీయును దుష్టులకెన్న డేనియుఁ
మరగితి నీపదాబ్జము లమాయికవృత్తి ననంతరూపకా!

(శుకశారికాదులఁ గలయంగాంచి)

శా. గామాభిఖ్య వహించునోశుకములారా! హరిపుష్పోచ్చయా
రామప్రాంతములార! పారువములారా! శారికాపంక్తులా
రా! మత్స్నేహనిధానసాధతతులారా! మీర లీబాలపైఁ
బ్రేమం బుంచరె? దూర మాటకు నభిప్రేక్షించెఁ బ్రేక్షింపరే?

(కొంతతడవు మిన్నకుండి) ఆహా!! ఈజీవితాశానిబంధ మెంతకానిది? ఈ పాశమునకు బద్ధులు కానివార లుండుట దుర్లభముకదా! (అని యురమునఁ జేయి నిడి) ఓయీ! జీవాత్ముఁడా!

ఉ. నిత్యము కాను దేహ; మ దనిత్యము గావున; దానిచేత దు
ష్కృత్యము లాచరించి, తుద కేనియు వీడవె, మేలు చేసినన్
సత్యుఁడ వీవు; గావున నసత్యపుదేహగతాభిమానమున్
గత్యము గాఁగ నెంచెడియ గత్యమదేటికిఁ? దెల్పి నెందుమా!

ఇంక మఱియుఁ నిట్టితుచ్ఛకళేబరములకుఁ జిక్కకుండెదవుగాక. (చెలుల నుద్దేశించి) చెలులారా! మన కీతడవేలా? దేవతాగారమునకుఁ బోవుదము, రండు.

భా—చెలీ! నీతోడివారలమేకదా! పద, సేవింతము.

క—అమ్మా! మనప్రభాసిం గెచ్చట నుండెనో తెలిసెనా?

కృ—దినదినము దేశములపైఁ బడి ప్రజల బాధించుబానిసలగర్వ మడంప సరదారు లఁగొందఱఁ జెంతనిడికొని సామ్యసింగుగారితో దేశములం దిరుగుచుండె నఁట, నీ వెఱుఁగవా?

క—కాని, నాకిం దొకయాలోచన బొడగట్టుచున్నది, బా గున్న బాగుండుఁ గాక, లేకున్న లేకుండుఁ గాక.

కృ—ఏమియో కదా ?

క—(ఏమియో చెవులోఁ జెప్పును)

కృ—సఖీ! నీనోడి, నెఱవేఱుట కష్టము గావున నాకంతగా మనస్కరించుట లేదు. కాని, బాగుండకపోలేదు, గనుక యత్నము మానవలదు, పోవుదమురండు.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీరస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

షష్ఠాంకము.

1. రంగము. ఉదయపురదుర్గము.

[త్వరితగతియై భటుఁడు ప్రవేశించును]

భ—ఆహా! కృష్ణాకుమారిదే జన్మము గాక, నిష్ఠురమహారాష్ట్రబాధ పడలేక, కడుంగడు దీనులై యలరువెల్లర సేమముం గోరి, యందులకై తనప్రాణముల ధారవోయ నీయకొని, రాజ్యమునకెల్ల సుఖము కలుగుఁ గాక యని, మహానంద మొందుచున్నది. ఆహా! ఏ మావిధేయత? ఎంతధైర్య? మెంతదైర్ఘ్యము? పురుషులయందు నటిసాహసధైర్యాదులనుమేయములు కదా? ఛీ! అట్టివీరవనితకా? యిట్టి దురవస్థలు తటస్థించుట? పట్టణమంతయుఁ దమపిల్లల కీయాపద మూఁడిన ట్లేడ్చుటయే యామెమహౌదార్యమును దెల్పుచున్నది. అందులకే గదా యామెను జంపువా రుండుటయే కష్టమైనది. కాని, యిట్టిపరమపావనిని జంపించినచోఁ దన కేమియౌపున్నముల మాట యబ్బునట్లు వజీరసింగుగారు దాఁగటిలోని వెలఁగపండువలెఁ గొట్టుకొనుచున్నారు, హా! ఎంతద్రోహి? ఎంతపాపి? ఈచండాలుఁడు మాకుఁగూడ నీపాపముఁ బంచుటకుఁ గాఁబోలు? ఉండినచోట నుండనీయకున్నాఁడు. ఈదురాత్ముని కంత కాపట్యమును లేనిచో నాయమను జంపింప నంతఃపురస్త్రీల సిద్ధపఱుపఁగలఁడా? ఆహా! నేఁడే కదా విషముఁ బెట్టియాపట్టిం గిట్టించుట. మనముఁ గూడఁ బోవకతప్పదే! (తలపంకించి) మనకేమంతి గండకత్తెలు? ముష్టికి నష్టియేమి? కష్టమునకు నిష్ఠుర ముండునా? అట్టిపనుల నేనైన నియోగించినయెడలఁ దక్షుణము కొల్వు విడచి మఱియేదియైన సేవించి జీవించెదను గాక, (అవుడుకలచి) ఆఁ! ఎందులకైన వేగమె పోవుదము; లేకున్న మముఁ గొంపి, చట్టునఁ దిట్టును (అని నిష్క్రమించును)

ఇది ప్రవేశకము.

షష్ఠాంకము.

---

2. రంగము. కృష్ణాకుమారిసౌధము.

[కృష్ణాకుమారి సఖులు, తల్లి యగుప్రభాదేవి, భీమసింగు, మంత్రియుఁ బ్రవేశింతురు]

కృ—(తనలో) కడుదీను లగుప్రజలకును,దలిదండ్రులకును, నేమముఁ గోరి నాప్రాణముల బలి నీయ నీయకొని, సకల దేవతాప్రార్థనలు సలిపితిఁ గదా! ఇంతియ చాలుఁ; గృతార్థనైతి; నబల నగునావలన నెల్లరు సుఖించుట చాలదా! యోజింప నిట్టియగణ్యపుణ్యము సమకట్టవిధించునావిధాతను వేయివిధములను సాష్టాంగములు సలుపుదాన. (ప్రకాశముగా) ఓతలిదండ్రులారా! (అని కేల్మోడ్చి)

సీ. నేమముల్ నిష్ఠ లెన్నియొ దానములు మీరు
చేసి, నాభారంబు మోసినారు
గారాబుతో నన్నుఁ గాంచి యింతటిదానిఁ
బెంచి విద్దెలను జెప్పించినారు
బాల్యంబుచేత నావలన నబ్బిన బాధ
లోపి నాపైఁ బ్రేమ సూపినారు
గాంచి నాతప్పు మన్నించి లాలించి బో
ధించి మీరింక మోదించినారు
గీ. తుదకు శాత్రవరాడ్దర్పదుఃఖమతులు
ప్రజలు మీరును మోదించుభాగ్యఫలము
నాకుఁ దక్కంగ వే చేసినారు మీర
లందుకై వేడ్కఁ గొనుఁడు నావందనములు.

(అని సాష్టాంగపడును)

(అంతఁ దలిదండ్రు లియవురును దుఃఖముతోఁ గౌఁగిలించి)

తల్లి—హా తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

ఉ. పెంచితి మమ్మ! నిన్ను విలపించుట కీవిధి నోసుపుత్త్రి! మే
లెంచితి మమ్మ! నిన్ను శమియింపఁగఁ జేయుట నెమ్మనమ్మునన్
సంచిత మమ్మ! మాకిది; విసమ్ముఁగసాయిలుగూడ నెంచుమన్
గాంచినయట్టిబిడ్డలఁ "దినం"గను జేసి, సుఖమ్ము గాంతురే?

హా బేలా! నాబాలా!

సీ. ఎప్పొద్దునీసుద్దులే వినంగను ముద్దు,
చాకుమా! నేఁ జత్తు నాకుమారి!
నీభక్తి నీయుక్తి నీనీతి నీరీతి,
యేకాంత కబ్బునే? నాకుమారి!
కాకేల నీలీల సాకఁ జేసెను గోల
నాకంజగర్భుఁడే నాకుమారి!
హా! పట్టి! నా కిట్టిపాప మావలఁ బెట్టి
న న్గావ లేరుగా నాకుమారి!

గీ. నిన్నుఁ గడుపారఁ గంటి; నేమిన్న కుంటి;
నాకుఁ బుట్టితి వేటికమ్మ! నాకుమారి!
యొరులకును బుట్టి జీవింపవో? కుమారి!
నాకుఁ బోదారి లేదు, కృష్ణాకుమారి!

భీ—(తనలో) ఆహా! ఏమిదీ! ఇంతయమాయికురాలు? ఇన్నినాళ్ళవఱకుఁ బెంచి, పెద్దగాఁ జేసి, తుద కిట్టిదారుణమరణమునకుఁ గారణమైనను; మాపైఁ గసి జెందక యెంతవిశ్వాసమును జూపుచున్నది? మే మెల్లమ సుఖించినఁ జాలునని, ప్రాణములపై రవంతేనియు నాస నిడికొనక, చావ నెంచి, "పీరెల్లరు మోదింపుభాగ్యఫలము నాదియ కదా!" యని భావించుజ్ఞానవతి యగుపట్టిని గిట్టంజేయ నే నెంతటినిర్భాగ్యుఁడను? నే నెంతపాపాత్ముఁడను? (ప్రకాశము) (ఏడ్చుచు) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

సీ. నీమంబులో లేక నిష్ఠలో నోములో
పచరించి కంటి; మోహపట్టి! నిన్ని
మించి గారాబుతోఁ బెంచి నెమ్మదిని మో

దించినారల మమ్మ! కాంచి నిన్నె
ఇంతటిదాఁక మాకయింటిబిడ్డవ యంచు
నమ్మియున్నారమో కయమ్మ! నిన్నె
విద్దెలా బుద్ధులాకనుద్దు లబ్బెడులాగు
చేసితి మమ్మ! మాక చిఱుత! నిన్నె
గీ. తల్లిదండ్రులు బంధులంకదఱుఁ జలంబు
నూని, యవ్వారు సౌఖ్యంబుకనొంద నెంచి
పొట్టకూటికి నాశించికట్టి! యిప్డు
నమ్ము పెద్దగఁ జేసినాకరమ్మ! నిన్నె.

తల్లీ! మా కీపాపఫలము, జన్మజన్మమునఁ గట్టికుడుపకున్నే? ఈపాపులకడు పునఁ బుట్టకుండెదేని; నీ కిట్టిబాములు సమకట్టునా? నీకట్టైనట మా కిట్టివి రారాదా? (అని బాష్పము లొత్తికొనును)

కృ—(తనలో)అన్నా! అంత కంతకు వీరలహృదయసంతాపము హెచ్చగుచున్న దే? ఈగర్భమోహమున నాకు ముందు వీరే తెగింతురేమో? కావునఁగొంచె మూరడించెదనుగాక. (పైకి) జనకా! భూజనామూల్యకనకా! ఇందు మీదోస మే మున్నది? యోజింప నాకిది సంతోషహేతువే కాని, దుఃఖహేతు వెంత మాత్రమును గానోపదు. మఱియు,

సీ. మీకు శోకం బిట్లుకసాకకుండఁగ మీదు
కుక్షి నే మును సొచ్చకుండరాదె?
చొచ్చితిఁ బో; లోనఁకజచ్చి నిర్జీవ నై
యుండి భూమిని పడకకుండరాదె?
పడుచుంటిఁ బో; భూమికఘునరోగములు పట్టి
యింపుతో నన్ను గిట్టింపరాదె?
గిట్టకుండితిని బో; కకేటి గీటెడు వెట్టి
చేత లేపున వెల్లికసేయరాదె?
గీ. ఇట్టి వేవైన జరుగ, మీకకెట్టి గోల
యైనయను లేక, సౌఖ్యంబు క నందియుండి

యిహమునకుఁ గాంచ వెల్తి యొకింత లేక
పరమునకు లోటు లేకుండఁ బడును గాదె?

కావున జనకా! నిర్భాగ్యురాల నగు నేను మీకిట్లుపుట్టి కష్టములపాలు సేయుచుంటినిగదా! ఇఁక మీరో, నన్నుఁగనినందులకు నా కనిర్వాచ్య మగునీప్రజాసంరక్షణఫలము ప్రాప్త మౌనట్లు సేయుచుండిరి కాదా! ఈయబల కిట్టియుత్కృష్ట కార్యముకన్నఁ గావలసిన దేమి? నా కిదెంతయుఁ బండువగానే, నమ్ముఁడు.

భీ—ఆహా! నాచే నొనర్పంబడుదుర్ణయం బెంతయుఁ బ్రాణమిచ్చుటం బైనను, ఉపకారమే యని యీరీతి ధైర్యరస పూరపూరితము లగువాక్యములచే నాహృదయమును నీరు సేయుచుండెఁగా! హా విధీ! మమ్మింతపాపులఁ జేయ నెంచితివి?

(ప్రకాశము)

క. పుట్టరె బిడ్డలు ధాత్రిని?
గట్టా! యీరీతిఁ జేయఁ గల్గిరె చెపుమా?
ఎట్టుల సైకిది హింతపకాఁ?
బట్టీ! యిది గాంచ మాకు భావ్యం బెటులా?

కృ—తండ్రీ! నా కిదెంతమాత్రమును దుఃఖహేతువుగఁ దలంపకుఁడు. నాజన్మము దీనిచేఁ బావనం బయ్యె; నింకమీ కేమైన దోసముండు ననియుఁ జింతింపకుఁడు. ఏలయన.—ప్రజాక్షేమంకరములగుకార్యముల నాచరింపుచు, నావిషయమై ప్రాణములనైనఁ బెట్టుట మనకులోచితధర్మమే కదా? మీకింక బహుజనపోషకత్వము మోసియుండుటం బట్టి యీస్వల్పకార్యమునకై మీరే, ప్రాణముల నీయక, మీరక్తాంకురము నొకదానిని ద్రుంచి సకలజనోద్ధారకు లగుచుండిరి. ఇట్టి యుత్కృష్టకార్యములను స్వల్పసాధ్యములుగఁ జేసికొని సాధించుట యుక్తము గాకుండునా? కావున ధైర్యము వీడరాదు; చింతింపఁ బని లేదు. (అని దుఃఖముఁ బట్టలేక తల్లిచేయి పట్టుకొని తండ్రి నుద్దేశించి) జనకా!

ఉ. నాకయి దుఃఖ మందక, మనంబున నాదగుతల్లి యీమె,యీ
శోకము పట్టలేక కనుఁ జొక్కుచు సోలుచు సాహసించునే

మోఁకర? భద్ర మానవులు నోపికతోఁ దుత నూఱడింపరే?
కూఁకలెఱుంగదీమె, ప్రతికూలము గాంచదు మీఁకొకప్పుడున్.

(అని కన్నీరు విడచును)

త—హా! నాముద్దులతల్లీ! కృష్ణాకుమారి! ఇటేల మాహృదయముల నీరుచేసెదవు? నేనా నీకుఁ దల్లిని? (కౌఁగిలించి)

ఉ. మక్కువతోఁడఁ బెంచితిఁ గుమారి! నినుం; ముదమార నిప్డు నా
యక్కునఁ జేర్చి మృత్యువున కందియఁ బూనితి నమ్మ! కాదె? యిం
కెక్కడి తల్లి నౌదు? నతఁ డెక్కడి తండ్రి? యిటింక నిన్ను మే
మిక్కలపాలు సేసియు నసూహితజీవము నొందుచుండమే?

(అని కన్నీరొత్తికొనును)

కృ—తల్లీ! నీ విట్లేడ్వం జనదు. (కన్నీరొత్తి) మనవంటి మానైకజీవినులకు మృత్యువత్యంతహితకరం బగుచుండ వేఱుగఁ దలంపరాదు.

చ. పరువు గలట్టివారలఁ గృశోపామతి మృత్యు వుదారదృష్టిచేఁ
దిరముగఁ జూచుచుండుట నుశీతిం గొనుచుండిరిగాదె? లేనిచో
గరువము దాల్చి, ధర్మ మనుశంసను గూఁకటినుండి ద్రుంచు ప్రే
లరులకుఁ జిక్కి యెన్నివగలం బొగులక సమకట్టునో కదా?

వసం—(తనలో) ఆహా!! ఏమీ యీ మెధైర్యము! తన (కిట్టియవస్థ వచ్చినది గదా యని జంకక, శౌర్యధైర్యసారలసితము లగువాక్యములచే హృదయములను మోదానురాగములకుఁ బాదుకొల్పుచున్నది. కాని; పూర్వము దారగుణములచే వన్నెకెక్కిన స్త్రీపురుషావతారములన్నియు నీయెకడ శుశ్రూష చేయఁదగినవన నిరాక్షేపము. ఆహా!! ఇట్టిసుగుణమణి యని గణింపక నే నెంతపాపమొడిఁగట్టికొంటిని? ఇట్లు మించి వచ్చినపనికై నే నేమిచేయుదు? ఈమె జ్ఞానగర్భితము లగునీవాక్కులు వినినకొలఁది నాహృదయము నీ రగుచున్నదే? (ధైర్యమూని పైకి) అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారీ!

చ. సుగుణపవిత్రి పీ వగుట శోషితమోదముతోఁడ నెవ్వగం
బొగులుజనమ్ముపైఁ గృప నమోఘముగా నిటఁ జిల్కియాసలన్
దగ విడనాడి లోనఁ బ్రమదమ్మును గాంచితి; వైనఁ గంటచే
సెగ యెటులోనఁ గల్గదు? వచింపుము! బుద్ధివిశాలవే కదా!

కడుపు దీపుచే నీరీతి శోకానలదందహ్యమానమానసులై యిక్కార్య మాచరించుకొనుటకును, మానుటకును, జాలనినీతలిదండ్రులను రాజ్యసంపదలచే సకల సౌఖ్యంబులను నిరంతరాయ మనుభవింపం జేయునుపాయము నారసి, యెట్టులనైన నోదార్చవలెను; కాని యీరీతి మతింతసోకోద్రేకములగుమాటల నాడుటన్యాయమా?

కనకాంగి—(రహస్యముగా) భాసురాంగీ! ఈదురాత్ముని కీమెను జంపించుట యందే వేడుక కలిగిన ట్లున్నదే! కాని యీపె జ్ఞానగర్భితము లగుమాటల విననుబ్రత్యుత్తరమునకేమియు సందుతేకుంటయే కాక, యొకవిధ మైనశౌర్యము నభిమానమును, జన్యము లయి, సాహసధైర్యములను మొల్కలెత్తించు చుండెనే! ఆహా! ఎంతదురవస్థవచ్చినది.

భా—చెలీ! నా కీపలుక్కులేమియో? కాని హృదయసంతాపమును బెల్లుబ్బం జేయుచు, నణంచిన నణంగక వెల్లివిరియుచుండెనే?

కృ—అయ్యా! శోకమును సమూలముగం బీకి వేయుటకై నే నెంతధైర్యరసోచితముగం బల్కినను, దదభివృద్ధినే చేయుచుండెనా? మ ఱెందుల కీజాగు? తెం డావిషపాత్రము. క్రోలి నిర్వృతి నొందెదంగాక. (అని తనలోం దండ్రి నుద్దేశించి) పాప! మీకనైన నేవిధ మైనకష్టములు లేక సుఖంబుండుభాగ్య మున్నదియో? లేదో? నాకై యెంతవంత నొందుదురో? అనురాటిబాసిన యింక నెన్ని చిక్కులు వెట్టుదురో? (పైకి) (కన్నీటితో) నాయనగారూ!

ఉ. నే నుదయించు టాదిగ గణింపంగరానిమహావిపత్తు లె
న్నో? నయశాలులై కొనిసకమున్నత శోకపయోధి నీద నిం
తేసియుం జాల కిట్లు గృశికయింపిరి; యింకను మీశరీర మెం
తేనియు దుఃఖముర్విం సయిప; కదీపయి నాకుం దపింప కుండుడీ.

భీ—(దుఃఖముతో) అమ్మా! నా కట్టిదుఃఖము శాంతించును?

ఉ. సందడి లేని నీభవనకసంతతిం గాంచిన ; భక్తి యుక్తి నీ
చందము నారయం ; గడుంబకసం దగున ర్తన జ్ఞప్తిం గొన్న; నిం
పందంగం జాలునీపలుకుకలాదిగం జేకొన; ఖేద మీపయిం
డింగుపడంగం జేయుట కశడింది గదే? యను లోం దలంచినన్.

(అని కౌంగిలించుచు)

కృ—జనకా! ఇందుల కింతవంత నొందనేలా? (అని సఖులచేతులం బట్టుకొని)

ఉ. నాయెడ భక్తిరాగము మనంబున నూల్కొన నన్నివేళలన్
బాయనికష్టసౌఖ్యములఁ బాయక వీరలుఁగూడఁ బంచికొం
చేయెడనైన వెల్తి నొకయించుక యేనియు లేక, చూచు నీ
నాయనుగుం జెలుల్గలుగ నాకయి శోకము నొంద టికిన్?

కావున నీతివిశ్వాసభూములగు వీరల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచుకొని యెదరు గాక. (సఖుల నుద్దేశించి) చెలులారా!

గీ. మీర లీమీఁదఁ "గృష్ణాకుమారి యొక్క
సఖియు కల" దంచు మీ మానసంబునందుఁ
దలఁచి కాలంబు నాతల్లిదండ్రులకడ
వెళ్లఁబుచ్చుఁడు; మిమ్ము నే వేఁడికొందు.

(అని యేశ్చమఁ గౌఁగిలించును)

సఖులు——సఖీ! కృష్ణాకుమారి!

గీ. కోట పేఁటలు మా కేల? కొంప లేల?
కూటిపై గుడ్డపై మాకుఁ గూర్మి యేల?
వార లేటికి? వీరు మీవార లేల?
నీవు సచ్చిన నీతోడఁ జావు దక్క

తల్లి——(పరవశయై యుండును)

కృ——చెలులారా! మీ రిట్లనుట పాడియా? (తల్లిం జూపుచు)

ఉ. వెంగలి యీమె, నాజనని వెఱ్ఱిప్రియంబున దుఃఖపూరముల్
బొంగఁగఁ జేసి తాపమునుఁ బొందును, గావున దాని మీరలా
పంగ శ్రమంబు గైకొని; శుభం బగులాగునఁ జూతు రంచు నా
భంగి మనంబులోనఁ బలుభంగుల నేఁ దలపోయుచుంటిఁగా!

కావున మీరలుఁగూడ నిట్లు సాహసింపరాదు. ఈమె వెల్లైనఁ గాఁపాడుచుండవలెను. మిమ్ముల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచికొనఁగలదు, విచారింపక యను మతి నొసఁగఁడు.

(అంత నెల్లరుఁ గన్నీ రొత్తికొందురు)

కృ——(పరవశత్వమున నున్న తల్లిచేయి పట్టుకొని కలయం జూపుచు)

శా. అమ్మా! నా వగు నెమ్మినెమ్ము లవె సుకమ్మా! నాదుగారాబుకీ
రమ్మా! యల్లదె! శారికానికర మాకారాముం బదే! పెన్మిఁ జే
కొమ్మా! సొంపగుపారువమ్ము లవె! యూకొమ్మా! ననుం బోలిమా
యమ్మా! పేరెసఖీజనంబు, లిఁకఁ దెకమ్మా! పాదముల్ మ్రొక్కెదన్.

తల్లి—హా! సుగుణజాలా! కృష్ణాబాల! కడుపారఁగనుఁగొన్న నిన్నే పెంచికొన లేక, మృత్యువున కొప్పించుచుండ; నీబృందములఁగూడ నెట్లు భరింపఁగ లను? (అని కౌఁగిలించి) తల్లీ! వీనినెల్ల నొప్పించినట్లు నన్నుఁగూడ నేరి కైన నొప్పింపవా? (అని చుబుకముం బుడుకుచు)

ఉ. అమ్మ! కుమారి! కూర్మిఁ గలకయట్టిసమస్తము నొప్పగించి, తో
ర మ్మగుప్రీతితోఁ జన వకర మ్మని యోచితి; నాయ మానె? మీ
యమ్మను గానె నే? నిట నకయమ్ముగ నేరికి నైన వేగ న
న్నమ్ముడు వెట్టకుండిన రకయమ్ముగఁ దర మానె చెప్పుమా?

మం—రాజేంద్రా! ఆపాపాత్ముల సంగతి మన మెఱుంగనిది కాదుగదా! ప్రాణికుల హీనుఁ డాఖానుఁడు మన మీపని నెంతట ముగింతు మని వేచి యున్న వాఁడు. చాలతడ వాయెను; మన మీపని చేయక తప్పదు గదా! ఇంతవు నమ్మాయి కూడఁ బ్రజోద్ధరణతత్పరయై, యేవిధ మైనప్రక్షిప్తమును జెప్పక లోకోత్తరకీర్తిఁ జెంద నున్నయది. కావున, మీరలుఁ గూడ డెందము డింపు పఱుపక, ప్రజలెల్ల నీపై సుఖింతు రని యుబ్బుఁగాంచి, "లోకోద్ధరణవిషయమై దారపుత్త్రాదుల సఱకు సేయని ఘనుం డితఁడే గా," యని కొని యాడం బడుము. మఱియు నాదురాత్ముఁడు తాఁ జెప్పుపనిని వేగముగా నిర్వర్తించితిమి కా మని, యేమి చిక్కులం బెట్టునో యూహించుకొనుఁడు.

భీ—(దైన్యముతో) ఓయీ! ఈయొక్కదిన మైన మే మెల్లరము సఁగలసి మెలసి మాట లాడుకొనులాగునఁ జేయలేవా? ఇంతటితో బిడ్డకును, మాకును ఋణము సరిగదా?

తల్లి—హా! దైవమా! కడుపారఁ గనినబిడ్డతో నైన మాటాడనోఁవ మైతిమా? మ మ్మీరీతి దుఃఖములపాలు సేయ నీకేలా? రక్షింపవా? తండ్రీ!

కృ—(బిగ్గఱగా) హా! త్రిజగద్విఖ్యాతపూతా! భారతమాతా! హా! బలాసాదిత

వైరివారరమా! సిరికాపురమా! ఉదయపురమా! మీకివియా పాటులు? హా! విధీ! హతవిధీ!

సీ. బాప్పరావలువంశవారాశి కీరితి
దుర్దశ లబ్బెఁగా? తులువనలువ!
ఆ ప్రభాసింగునాఁ డవతరించిన రాచ
కొలమునకా? వంత? తులువనలువ!
సదమలవీర్యగాడుదయపురమున కీ
దొర లేకపోవుటా? తులువనలువ!
ఖరతరఖడ్గమ్ము లోఁజలలోపునఁ ద్రుప్పు
తోఁ బడియుండుటా? తులువనలువ!
గీ. కాలునకు మెడ లంకెలు గట్టిపెట్టఁ
బున్నెముల నీటఁ ద్రోయంగఁ బుట్టినట్టి
కూళ తానట్టియామ గాకటీలఁ దట్టి
దొరతనము నిచ్చి మెచ్చుటా? తులువనలువ!

హా! భారతమాత! సద్గుణవ్రాత!

సీ. ఓషధివ్రాతము హేమోల్లసద్రత్నాళి
కాంచనగిరుల భరించి నావు
కాళిదాసాదిసత్కవులభారంబెల్ల
మోసి, సత్కీర్తిని డాసినావు
గంగానదీకోటిగలింగాకతస్థలీ
సంగామలతచేఁ జెలంగినావు
నిస్సారమనక మనస్సారమిడుసస్య
సంతతి నీయంగఁజాలినావు
గీ. మగటిమికి శేవ యగురాజ మాన్యకోటిఁ
గంటివే! యమ్మ! ముదిమినిఁ గంటివిప్డు;
దానిచే సిట్టివారలు దనరి రహాహా!'
మహితగుణజాత! భారతమాత! పూత!

హా! మేవాడీయులారా! మీ కెంతతమము గ్రమ్మినది?

సీ. సతతంబు మీరు భారతమాతసుతులుగా
నారసి, లో నెంచినారు కారు
అన్యోన్య మిట్లు పోరాడుట యది దేశ
నాశంబుగా నెంచినారు కారు
గతిమాలినట్టు లేమతి లేనిమ్లేచ్ఛుల
పాలన కెదనొచ్చువారు కారు;
"మాకేల' యనుమాట మాని కష్టింపంగ
ధీరులై యోజించినారు కారు,

గీ. ఇంక మీ కేడఁ? బాలింప నెంచు టేడ?
నలఘుబల మేడ? స్వాతంత్ర్య మదియు నేడ?
మానధనులార! దేశాభిమానులార!
భవ్యమతులార! మీవారువాసులార!

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. వింటివె? మంత్రివర్య! వినువీధని రక్కసియుక్కడంపఁ దో
ల్లింటిని గాక పట్టపవలింటిదివాకరుమాడ్కిఁ గోపభృ
త్కంటకితాంగభీకరుఁడు ఖానుఁడు రాక్షకపాయితాత్ముఁడై
మింటిని మంటి నుండ కిటుమిమ్ముల రమ్మనుచుండెఁ; రండిఁకన్.

(ఎల్లరును భయభ్రాంతు లగుదురు)

మం—రాజా వింటివా? మొదటనే నుడివియుంటినే? ఆతురక, "తన కీవార్త జాములోపునఁ దెలుపవలయు,, నని యాజ్ఞాపించినవాఁడు. ఇప్పుడు రెండు జాము లయ్యెఁ, గావున మన మిపుడైన జాగ్రత్త నొందితిమేని శుభం బగు.

కృ—(తనలో) ఓరీ! పిటికిపందా! ఇదియానీజాగరూకత? రాచకొలమున నేల పుట్టితి వోరీ!

తల్లి—హా! నాముద్దులతల్లీ! మాకేల పుట్టితి వమ్మా? ఇఁకనుసరిగదా? నీకును; మాకును ఋణానుబంధము. (కౌఁగిలించిమూర్ఛిల్లును)

భీ—హా తల్లీ! కుమారీ! (అని భూమిం బడును)

సఖులు—హా చెలీ! ఇఁక మా కేమిదారి? (అని కౌఁగిలించును)

కృ—అయ్యా! తెం డావిషపాత్రము, వీరలు చూడకమున్న గ్రోలెద.

మం—అమ్మా! బుద్ధిశాలినివి గావున బాగుగ యోజించితివి, ఇదె, తెప్పించుచున్నాఁడ. (అని యిటునటుఁజూచి) ఓసీ! అంతఃపురపరిచారికా! కుటిలకా! మఱియెందులకీజాగు? నీసిద్ధపఱచుపాత్ర మిటు తెమ్ము. ఇంతతో నీమహానీయురాలివలన మన యీరాచకొలమున కేవిధమైనబాధలు లేక, సుఖం బౌఁగాక. ఆమరాటిబానిసలవలన మనయంతఃపురాంగనల కేవిధమైనమానభంగములు గాకుండుఁగాక.

(కుటిలక ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదె, తెచ్చితి. ఇఁక నాజాగేమున్నది? (అని విషపాత్రము కృష్ణాకుమారి కీయఁబోవును)

క—ఓసీ! దుర్మార్గురాలా! ఏమి ఘనకార్య మని యొప్పికొంటివే? ఛీ ముండా! పొమ్ము; ప్రాణములపై నాసయున్నయెడ నీ వీ చెంతఁ జేరకుము.

భా సు—ఓసీ! మందులమారి! ఆవిషముఁ గ్రోలి నీవు చచ్చినఁగాదే? నీకై యేడ్చువా రెవరు? మొదట మాయిరువురకు నిచ్చి, యాపెకడకుఁ బొమ్ము. (అని అడ్డుగ నిలుచును)

కు—ఓసీ! ముండలారా! నాకడనేనా మీపొగరు? మీమొగము కాలా? ఎంతటి యభిమానమే? పాప! మీబాలను గులగౌరవము లెంచక, కోటపేటల నాక్రమించి, పురుషులనెల్ల వరుసకత్తులఁ గోసి, యంతఃపుర స్త్రీలకేమి, తదితరాంగనలకేమి మానభంగము చేయ, మీఱివచ్చునామరాటుల కొప్పింపనెంచితే? నోరెత్తకపొండు, లేకున్న మూతిపైఁ దన్నుదాన.

కృ—సఖులారా! మీ కెందుల కీకుష్కవాదము? (అని యావెంజూచి) అమ్మా! కోపింపక తెమ్మాపాత్రము.

క—ఛీ! కక్కుఱితిముండా! నీ కేమే యీప్రల్లదములు? (అని లోనికిం బోయి కరవాలంబు గొనివచ్చి) ఓసీ! మందులమారీ!

ఉ. చిచ్చఱకన్ను విచ్చి, కడుఁ జెచ్చెఱ ముమ్మొనవాలు నెత్తి, యా
లచ్చిమగండు తో డని, చక్రలంబున నుగ్రుఁడు; తా మహోగ్రుఁడై

నచ్చిన వచ్చుఁగాక; యసిశ్వాన్యులుగా నిటనేరి నెంచి వా
క్రుచ్చితి; వామరాటుల నకకుంఠితమామకశక్తిఁ గూల్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచు) ఓసీ! పింజారీ! ఏదీ! యిఁక నూరెత్తుము, నాశక్తిఁ జూపుదాన, (అని పోఁబోవ)

కృ—(పట్టుకొని) సఖీ! శాంతింపుము. నీవిట్లు వీరావేశ మొందుట కిది సమయము గాదు. ఆపెహృదయ మెట్లున్నను; వెలువడినమాటలు మాత్రము గ్రాహ్యములై యున్నవి. ఇంక నేమైన నీవు పల్కిన నన్ను మనఃక్షోభచే బాధించుదాన వయ్యెదవు. (అనుచుం బోయి యాపెకడ విషపాత్ర మందుకొని కొంచెము దప్పులకుఁ బోయి పాత్రమును ద్రావుటకై యెత్తి పట్టుకొని)

మ. మహనీయా! త్రిపురాసురాంతక హిమశైలేంద్రభృత్కుమారీవరా!
యహేంద్రాభ్యాభరణ! మంజుభాషణ! యఘుశ్వాసాదిదేవాపగా
లహరీసిక్తజటాకలాప! సువినీలగ్రీవ! సర్వజ్ఞ! దు
స్సహాశత్రువ్యథ మాన్పవే? ప్రజకు రక్షుం బెట్టి, చేపట్టవే?

(అని గ్రోలును)

సఖులు—అయ్యో! అయ్యో! (అని కనులు మూసికొని నేలం బడుదురు)

మం—కీర్తిశాలినీ భవ కీర్తిశాలినీ!.

క—అమ్మా! కావలసినస్వర్గసుఖములం బడయుము.

తల్లి—(లేచి) హా కృష్ణాబాలా! హా!కృష్ణాబాలా!

సఖులు—(లేచి) ఇఁకఁ నెక్కడి కృష్ణాబాల? కుటిలకాఘుటితవిషముం గ్రోలినది, ఇఁక నిరాశఁ జేయనగు.

భీ—(విని లేచి) హాతల్లీ! విషముం గ్రోలితివే? (అనియెల్లరు నేడ్చుచుఁ గూలి లింతురు)

మం—(తనలో) ఆహా! ఈబాల ప్రాణముల వీడ విసముం గ్రోలునప్పుడు గూడఁ బ్రజాసౌఖ్యమునే కోరుచున్నదే? ఇట్టిదేశాభిమానము, సాహసము, ధైర్యము, ఏలోకమందైనఁ గానవచ్చునా? కాని, యేమీ యీచిత్రము? ఇట్టి మహాక్రూరవిషముం గ్రోలియు నావేదనలఁ జెందకున్నది?

క. విసముం గ్రోలినవారిల
నునురుల వే విడువ కిట్టులుంచుట కలదే?

యసమాంబకసంహారుం
డసమాంబకుఁ డొకఁడు దక్క; నయ్యారె! బళా!

త—హా! పట్టీ! నీ కట్టియవస్థ దెచ్చితిమి. (ఏడ్చుచు)

సీ. మనుపరే? దేవకామినులార! మునులార!
ఘనులార! నాచిన్నికందు నిపుడు
చూడరే? గుణవిభాసురులార! సురలార!
వరులార! నాముద్దుపట్టి నిపుడు
కావరే? జంతుసద్గతులార! యతులార!
వ్రతులార యీముద్దరాలి నిపుడు
గాంచరే? మీరువాక్షణులార! ఫణులార
గుణులార! నాముద్దుకూఁతు నిపుడు

గీ. అలఘుమతులార! భూతదయాళులార!
రమ్యతరభక్తమానమరాళులార!
యార్తినాశకులార! త్రిమూర్తులార!
కరుణ గొన రయ్య! నాబాలఁ గావ రయ్య!

హా! హతవిధీ! ఇట్టికార్యములకా నీసాహాయ్యము? హా! ఈపసిగాలపైనా పంతము? ఎద్దులవలెఁ బెద్దలమై యుండియు మా కీదురవస్థలం గూర్చి, కార్యసిద్ధి వడయరాదా? హా! మాకీయపకీర్తి యాచంద్రార్కమైనదేనా? మాకీజీవమేలా? హా! ఏకేశ్వరా! నీదీనరక్షణబిరుదం బెటకుఁ బోయెను? యుగవ్యత్యాసముతో పాటు నీవుతివ్యత్యాస మగుచుండెనా యేమి? అదియు మాపట్లనే గాఁబోలు? హా! తల్లీ! కృష్ణాబాల! ఈపాపులను దలిదండ్రులే యనుకొంటివి గాఁబోలు? (ఇట్లన్యోన్యమును గౌఁగిలింతురు).

(తెరలో)

ఉ. ఘంటకులోన బాలిక నఖండితదుర్విషదగ్ధఁ జేసి, ని
ష్కంటకవృత్తి రాజ్యము సుఖస్థితి నేలుకొనుండు, లేక మా
గంటుపిరంగి బారులఁ గకావికలై తగ బంధువర్గముల్
వెంట నిఁకంటిరా శమనుపీటికిఁ బోఁ బయనంబుఁ గట్టుఁడీ!

(విని యాత్రముతో) హా! ఇఁకఁ దప్పదాయెఁగా! (అని తలిదండ్రులు సఖులు మూర్ఛిల్లుదురు)

కుటి—(రహస్యముగా) అయ్యా! ఆయాదేహతత్త్వములంబట్టి విషము పనిచేయు చుండును. కావుననే యీ మెయెడ నిష్ప్రయోజన మాయెను.

మం—ఇఁక నేమిసాధనము ?

కు—(రహస్యము)అయ్యా!మఱియొక విధమునఁగూడ సిద్ధపఱచియే యుంచితిని.(అని ఘుటిక నొకదానినిఁ దీసిచూపి) అయ్యా! ఈవిషప్రభావ మేమిగానో గాని తాలినిదొలఁచి యందుల నిడినమంట లుద్భవించుఁ, గావున నీ మెయన నెంత? ఎట్టైన నాసె కిది యందీయఁడు. (అని యందిచ్చును)

మం—(పుచ్చుకొని) తల్లీ! ఇది కూడ సేవించి జగద్విఖ్యాతి వడయుము.

కృ—(తనలో) ఆహా! ఈపాపాత్ముఁ డెంత కుటిలుఁడు? మొదటినుండియు వీని యభినివేశ మిట్లులనే గాన్పించుచువచ్చెను. కాని మన కేలా? వీనికాపట్య ముతోఁ బని యేమున్నది? వీనికాపట్య మెట్లు కాలినను మనయుద్యమ మునకుఁ దోడౌచునేయుండెను గావునఁ బూజనీయుఁడే. మనస్వార్థిగ లోక సంరక్షణయే కోరి యిట్లువ్యయప్రయాసలనొందిన, నాపుణ్యమునకుఁ బోవుఁ గాక. లేకున్న నాపాపము నెందుఁ గాక. (పైకి) అయ్యా తెండు. (అని పుచ్చుకొని) హా! ఏశేశ్వరా! ఈసారి యైనమృత్యు వొసఁగవా? నాపైఁ గాకున్న దీనులగు నాప్రజలపైనైనఁగరుణింపరాదా?(అని యొక్కింత మెల్లన దలయూపి)అయ్యో! ఏమీ నా తెలివితక్కువ! బూచులకు తేఁడగు నామి త్తిగొంగయొచ్చట? మృత్యు వొసఁగుట యెచ్చట?అదియునుంగాక,యుక్తా యుక్తవిలక్షణుం డైనయాపశుపతివర్తన మేమిసున మని యన నోపు?

గీ. తలఁప వేల్పులబున్న నౌకదల ధరించి,
కంటిమంటలు గ్రాలఁ దాకగరళము దిని,
కష్టుఁడై యష్టవిధములఁ గాటిభూమి
నుండునవ్వాఁడు భూతనాకథుండు గాఁడె?

హా! దీనజనపోష! వైకుంఠవాస! హా! కృష్ణా! ముకుందా! నీవైనఁ గాపాడరాదా?

గీ. నాఁడు కోర్కుల నిచ్చి కృష్ణాసతీల
లాముఁ గాపాడవే? పుణ్యనామ! యోమ
హామహా! యద్రి ఖల మయ్యె; నావితంబు
నవ్యబిరుదంబు గొనుము కృష్ణా! మురారి!

(అని మ్రింగి వేయును)

మం—జగజ్జేగీయమానా భవ. జగజ్జేగీయమానా! (ఎల్లరు లేచి) హాతల్లీ! హా! తల్లీ

(అని కాఁగిలింతురు)

(తెరలో) భయము వలదు! భయము వలదు.

తల్లి—(లేచి) ఏడనుండి యోగా! అమృతకల్ప మగునీయభయవాక్కు? (ఎల్లరు సంతోషముతో నల్గడలఁ జూతురు)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. మాలకసాయిబానిస లశమాయికవృత్తిని గాంచి వారిగ
య్యాళితనంబుతోడుత నహహా! యొకకొంటెతనంబు నూపఁగా,
బేలలె మీరు? గాంచిన వివేకము లేదటె? చింత యేటికిం
జాలును గాలు బాలకు విసం బిడకుం డటుపైని జూచెదన్.

(విని తల్లి) హా! మా కీయాపద గడఁవంబెట్ట నెంచినమహనీయా! ఒక్కతుణముక్రిందట రారాదా? మా కట్టియదృష్టమా? ఇంక బాలిక యెక్కడ? బ్రతుకుట యెక్కడ? హా! తల్లీ! నిర్దోషురాలా!

(అని దంపతులు మూర్ఛిల్లుదురు)

సఖులు—(రహస్యము) భాసురాంగీ! ప్రభాసింగువలె నుండెనే! నే విత్తినవిత్తు మేలయ్యెను గాని; కాలము గూడ లేదు.

భా—చెలీ! మన కిన్నియేలా? ప్రయాణమునకు మనముఁగూడ సిద్ధముగ నుంటిమి గదా!

మం—(తనలో) ఎవఁడీ మరహంకారుఁడు? వీనికిఁ గూడఁ గాల మాసన్న మాయెఁ గాఁబోలు? కానిమ్ము

కృ—(కేలొడ్డి).

దండకము.—శౌరీ! సమస్తాధికారీ! నమద్భారభారీ! గుణౌఘానుసారీ! కనచ్చక్రధారీ! స్ఫురచ్చంద్రికాజాలహాసాంచితోద్యన్ముఖీబృందసందోహబృందావనాంతర్విహారీ! మురారీ! ననుంజూడవే? దీనుత్రాణాప్రజంగావవే? రావె? నీకన్న మాకెన్నఁగా నున్నవారెవ్వరో? యన్న! మాకీవిపద్వారిరాశిం దరింబెట్టఁగా నీవయో దేవదేవా! నమస్తే నమస్తే నమః.

(అని మూర్ఛిల్లును)

సఖులు—హాహా హరా! ఎంతపాప? మెంతపాపము? (అని పైఁబడి పట్టుకొని యేడ్చుచుందురు)

మం—కుటిలకా! మనయత్నమింతతో ఫలించిన దిఁక నీవు పొమ్ము. ఖానునకీ వార్త దెల్పుము.

కు—(మంచి దని నిష్క్రమించును)

(అంతఁ దెరలో)

ఉ. కండలకెక్కి క్రొవ్వు కనుగానక దుండగులై చరించుచూ
గుండియవాండ్ర నెల్లఁ బడఁగొట్టి, చలింపక యంత మించి,యా
ఖండలముఖ్యరాడ్వరనికాయము లడ్డము వచ్చి పోరినన్;
జండతరోగ్రమామకప్రచండభుజాసిబుభుక్షు దీర్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిప్పుచుఁ బ్రభాసింగు తత్తరమునఁ బ్రవేశించును)

సఖులు—(ఏడ్చుచు) బాబూ! మా చెలియపాట్లు చూచితిరా? మేము నిదె చావ సన్నద్ధలమై యున్నారము.

ప్ర—హా! కృపాబాలా! నీ కివియా పాట్లు? (అనుచు మూర్ఛిల్లును)

తలిదండ్రులు—(లేచి) హా! బాబూ! మాయొనర్చు పాపమును జూడలేక మూర్ఛిల్లితివా? మాకెందుల కీజన్మము?

ప్ర—(లేచి) ఛీ! మీకనులు కాలా! చెట్టంతబిడ్డను విసముం బెట్టి కట్టెదుట గిట్టంజేసి యెట్టుల నుండిరోకదా? ఛీ! పాపులారా! మిమ్మిఁక బ్రతుకనీ రాదు. (అని కత్తి యెత్తి కడంకతో మంత్రిం జూచి)

శా. ఓరీ! మాంత్రికులాధమా! యతిదురుద్యోగీ! మహాక్రూర, యఘా
నోరీ! యీవిధి రాజ్యతంత్రముల నెందెందో? నేర్చికొన్నాఁడ; నీ
దారిన్ మీఱి చరించి మోదమును జెందం గోరితో? దుష్టసం
చారీ! గాంచుము తత్ఫలంబిదె! కనచ్ఛాతాసికీలాహతిన్.

ఓరీ! నీతల గొట్టా నీ కేమి కూడినదోరీ! నిర్దోష యగుబాల నూరక చంప నెంచితివి? ఓరీ! నీ మొగము కాల! మనరాజులెల్ల నీవితమున నే శత్రుహితు లైరా? రాచకొలమునఁ బుట్టలేదా?

(తెరలో)

శాంతింపుము! శాంతింపుము!

ప్ర—(తనలో) నాతలపెట్టుకార్యమునకు మూర్తీభూతాంతరాయ మితఁడెవ్వఁడో కదా? (తలపంకించి) కానిమ్ము. కానిమ్ము. (ప్రకాశము కనులుజేవురించి)

ఉ. వారలు వీరుఁగాదు, మనవారలవారలుఁ గాను, క్రౌర్యదు
ర్వారవిహారులై యెఱుకవారలుఁ గా, దిఁక నెల్లవారలన్
వీరవరాళి ఘోరమతివిఘ్నపరోధకతోరమన్మహా
దారకుఠారధారలకుఁ ధారలు వోయక, శాంతి గందునే?

(అని మహాట్టహాసముతోఁ గరవాలముం ద్రిప్పును)

(అంత సౌమ్యసింగు త్వరితగతియై ప్రవేశించి సింగును బట్టుకొని) బాబూ! నీ కేల యీవీరావేశము? ఇందు శత్రు లెవ్వరున్నారు?

ప్ర—బాబయ్యా! క్షణమాత్రము విడువుఁ డీపాపులఁ బరిమార్చి యాపై విన్నవించువాఁడ. అదె! చూడుఁడు; కృష్ణాబాల కెంతటిగతి కల్పించిరో?

సౌ—(చూచి) అయ్యో! అయ్యో! విసముం బెట్టివేసిరా? హా! విధీ! ఎంతసుగుణశీలపై నల్కఁ బూనితివి? (అని ప్రభాసింగుచేయిపట్టుకొనిలాగుచు) బాబూ! ఈయభాజను లెట్లు చచ్చిన మనకేలా? రమ్మాయూరు విడచి పోవుదము.

ప్ర—బాబయ్యా! ఒక్కక్షణకాల మాఁగుఁడు. ఇట్టిదుర్మంత్రోపదేశముం జేసినందుల కీమంత్రిని యమరాజ్యాభిషిక్తుం జేసి చక్కవచ్చెద.

మం—(దైన్యముతో సౌమ్యసింగునకు నమస్కరించి) అయ్యా! అమరాటులకినుక మీ రెఱుఁగనిది కాదుగదా! ఈపెను జంపకున్నఁ దక్షణము తమసైన్యముల

తో వచ్చి కోటముట్టడి చేసి పురుషులనెల్ల నఱకుమాడుచు స్త్రీలనెల్లఁ జెఱఁ బెట్టెద మని కూర్చుండియున్నయెడ; మఱియెట్లాచరింప శుభం బగునో మీరే చెప్పుఁడు ?

ప్ర—ఓరీ! తులువా! ఉదయపురరాజులకథ లెఱుఁగవురా? ఇట్లే చేయుచువచ్చిరా యేమి ? ఇదె! వారలకడకు నిన్నంపువాఁడ. వారిశక్తి నీ వచటఁ గాంచుము (అనిపోఁబోవ)

సౌ—(పట్టుకొని) బాబూ! శాంతింపుము.

భీ—(దైన్యముతో నల్లుని కడ్డుగ నిలిచి)

ఉ. ఒరుల ననం బనేమి? యిటులోకకృతయాకడుపారఁ గన్నకూఁ
తురు నడయక విషంబు గడుదుండగురీతిని బెట్టు దుర్గుణా
కరుని మహోగ్రుఁ బాపు నతికష్టుని దుష్టుని క్రూరచిత్తు న
న్నవల సేయుమయ్య! ముదమందెడులోకము; చంపుమల్లుఁడా !

సౌ—కుమారా! దేశోపద్రవ మైనయీమహావిపత్తు నెటులనైన వారింప నెంచి ప్రాణముల లెక్కింపక విషముం గ్రోలెను గాని, లేకున్న నా వెకు వీరలా విషముం బెట్టువారు? అదియునుం గాక మనవార లెట్టులనైనఁ బిడ్డలవలెఁ దమ్ము నమ్ముకొనినతమ దేశవాసుల రక్షించి, కీర్తిం గొనుట కులోచితధర్మము కాదే? కావున నీవు వేఱు దలంపక, మనకులము మఱింత మహోత్కృష్టతఁ గాంచె నని మోదింపుము.

(అంతఁ దెరలో)

చ. తరలుము, మంత్రి! తావకసుతద్వయ మల్లన మేడ నాడి,స
త్వరగతిఁ దావకాగమనదర్శనలాలసమై, తదగ్ర వి
స్ఫురదురుకాయమై, జనముచోద్యము నొందుచునుండ, దిద్దిరం
దిరుగుచు భూమిపైఁబడిమృతింగొనెనయ్య! యిఁకేమి చెప్పుదున్?

మం—(విని) అయ్యో! అయ్యో! బిడ్డలారా! హా! బిడ్డలారా!

(అనిమూర్ఛిల్లును)

సౌ—(విని) హరహరా! (అని చెవులు మూయును)

సఖు—(రహస్యము) చెలీ! మొదటినుండియు నింతటికిఁ కుళ్లు లో నిడికొంటనే యింతఁ గావించినాఁడు. దానననే యాఫల మిప్పుడె పొందినాఁడు.

ప్ర—బాబయ్యా! చూచితిరా? ఈదుష్టుని దశ.

గీ. మొండుకొని పాపములు దన్ను ౯ నిండుకొనిన
కుడుపవే? తత్ఫలం, బేపు ౯ నుడుపకున్నె?
బురదకాల్వలపెన్నిటి౯ వఱదవలనఁ
జెఱువు నిండినఁ గట్టలు ౯ విఱుగకున్నె?

మం—హా! పుత్త్రిలారా! హా! పుత్త్రిలారా! (అని నిశ్చేష్టుఁడై కూర్చుండును)

సౌ—ఓయీ! మంత్రివరా! ఈయేడ్పులవలన లాభ మేమి? పొమ్ము, చూచుకొనుము. (అనిచేయిపట్టుకొని లేవనెత్తి సాఁగనంపును)

తల్లి—(సౌమ్యసింగు నుద్దేశించి యేడ్చుచు)

శా. అన్నా! యావిధి యీవిధింజలముమా౯యందూనుటా?భూమిని
ట్లున్నా నాకిటు సేయ నెంతయును గా౯కున్నా? ముదంబూసనా?
విన్నా నవ్వరె? లోకులెల్ల రోకకై ౯ వే నోళ్ల నిందించు, ని
ట్లున్నన్నా! కడుపారఁ గన్నబిడ నకన్నా! చంపికొన్నా రెఁ?.

సౌ—అమ్మా! నీవేల యీలీలఁ జింతిల్లెదవు? లోకు లిందులకు నవ్వరు గాని, కుల గౌరవములఁ గాపాడి, జనులెల్లర నిర్బాధులుగఁ జేసి, కులమున కెంతయు వన్నె తెచ్చుకన్నకై యేడ్చుటకు నవ్వకపోరు. (అని రహస్యముగాఁ బ్రభాసింగుం జూచి) బాబూ! జరిగినవట్లు జరిగినది. కాని దీనికై యేమియుఁ జింతింపక నావాక్కు నెఱవేర్చెదవు గాక. అందు వీరలనెల్లైన నూరార్చుట మొదటిపని, దీనికై నీ వేమియు శ్రమపడ నవసరము లేదు. నేనీపని చూచుకొనువాఁడ. నీవుమాత్ర మీపెక్కైపై జరుగవలసిన సంస్కారములన్నియు విధ్యుక్తముగ జరిపివేయుము. ఇంకవీరు స్వస్థచిత్తులైనతోడనే మన మిరువురము తక్షణము యీపురము విడిచి యథేచ్ఛం బోవుదము. కావున నీమాత్రము నిర్వహింపుము. మన మిరువురము లేకపోవుటనేకదా? యింతపని పుట్టినది. నీ పని నీవు చూచుకొనుము. నే నిదె! వీరలను వెంటంగొంపోయి యెటులనైన శాంతింపఁజేసి యాహారాదుల నిడువాఁడ.

ప్ర—(రహస్యము దైన్యముతో)బాబయ్యా! నే నెట్లీకార్యము నిర్వహించుదు? (అని కొంతమిన్నకుండి)అయిన మీవాక్యగౌరవముచే నిదె పూనుకొంటిని. కానిండు.

సౌ—బావా! ఇట్లెంతకాల మీలీలఁ జింతిల్లెదరు? లెండు స్నానాది విధుల నా

చరింపుఁడు. మనకాలమున కనుపమానయశంబు నీరీతిఁ గలుగఁజేసినందులకు వ ు మెంతయు మహోత్సాహము నొందవలసియున్నది. లె; మీ మ్మీదారి రమ్ము. (అని యాయనను భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని పోవును)

ప్ర—కనకాంగీ! మన మీమీఁద జేయవలసిన దేమిన్నైయుండు? కాని యాపె నా డీనిదానము చేయుము. ఎట్లుండెనో మాతము.

క—ఎందుల కీసంశయము? మాలేఖయందలి యంశముల వీక్షించితిరిగదా! అందుల నుదహరించితినే. అట్లనే విష మొకతూరి యాపె కిడ నేమియుం జేయ లే కుండెను. మరల నిచ్చినను గూడ నీపె దేహతత్త్వమున కేమియు విరుద్ధ ముగునట్లు కాన్పించలేదు, కాని యంతనే మీకంఠధ్వని వినవచ్చుటచే నీరీతిఁ బడినది. ఇన్ని యేలా? ఈమె చిన్నతనమునఁ దజ్ఞానవశమున విసముం గ్రోలి చెక్కు చెదరకుండుటయే మనకు గొప్పసాక్ష్యము. కావున వాయుబంధనము గావించిన ట్లూహించెద.

ప్ర—అయినఁ జూడఁ గాదా?

క—మంచిది (అని చూచుట నభినయించి) ప్రశస్తముగ నున్నది.

ప్ర—కాని యీవాడుక చెడకుండ నీపెనుగొంపోవలసి యున్నది. కావున భాసు రాంగీ! నారథమున నీపెను బడవైచి, వే ఱొకరథముం దెచ్చి తలుపుల నెల్ల మూసి, దేశమున సకలబంధుజనోద్ధరణకై ప్రాణములు విడిచినవీరవనిత యని పట్టణమంతయుఁ ద్రిప్పి యల్లరుఁ జూచుచుండ నాశూన్యశకటమును గాల్పింపుము. ఈరాత్రియందే మనపయనము. సిద్ధముగనుండుఁడు.

భా—బాగుగ యోజన చేసి చెప్పితిరి. అట్లనే చేయుదాన.

(ఇల్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

స ప్త మా ం క ము.

1. రంగము చిత్తూరులో నొకభవనము.

[ప్రభాసింగు కృష్ణాకుమారి సఖురాండ్రు ప్రవేశింతురు]

సఖులు—(రహస్యముగా) చెలీ! కనకా! చూచితే మనచెలిని? వింతవింతగఁగా న్పించుచున్నది సుమా! వింత వారెవ్వరులేక యీపె కీవింత యట్లనోగా?

క—(రహస్యముగ) భాసురాంగీ! నీ వారయకపోతివే? వినుము.

చ. వడి వలరాచవానిబలశేవంతములన్నియు నిన్నినాళ్లు మా
ర్వడి చెడియుంట, వాఁడిపుడశేవార్యుఁడు గావున; వింటనమ్ము లె
క్కిడి కడక న్మిటారిని పశేమిాప్సితవృత్తిని నొంచె, లేక యీ
చిడిముడిపాటు నీబెదరుఁ శే జిన్నెలువన్నెలు, నిట్టి వబ్బునే?

భా—సెబాస్! చెలీ! బాగుగ నుడివితివే! అదియునుం గాక యిట్టిపురుషమూర్తిని గట్టెదుటం గాంచి మనంబు బిగ్గపట్ట శక్య మౌనే?

కృ—(తనలో) హా! ఏమిదీ! నా కేమియో తత్తరం బొందు పొడకట్టుచున్నది?

ఉ. ఉంటకుఁ దోఁచదాయె; నెటశేకో? మతిపోయినయట్లులుండె;నాఁ
కంటికిఁ దింట కెంతయు నోశేకందును రుచ్యము కాదు, చెంతవా
ల్గంటులు కంఠనాదకలశేకంఠసులు పాడినఁ బాడి కా; దిఁ కా
తుంటరివింటిజోదు తతిశేతోడుతఁ గుట్రల నేమి వన్నెనో?

ప్ర—సఖులారా!

చ. నెలఁత దురంతతాపము లశేనేకములం బడి యిన్నినాళ్ల కా
చలిమలయల్లువానికృపశేచక్కటిపంవున శోకమెల్ల ని

స్థులగతిఁ బాసి, నిస్తులయ౯శోగుణశోభిత యయ్యె, నీపెకో
ర్కులుదయివారఁగోరినవ౯రుంజతగూర్చుట యుండె మా కిఁకన్.

భా—(రహస్యముగా) చెలీ! వింటివే? ఏలకో యిట్లనుచున్నాఁడు? వీరవరులగుపురుషులుతా మిట్లనరాదుసుమా!

క—ఒరుల కీపెను గట్టెద నని నాఁ డనియా యి ట్లంటివి? అట్లనుటకు హేతువు నీవారయ వైతివి. చిన్నతనంబునుండియు నీయన వీరియింటికడనే యున్నను "తెలివిడికలవాఁ డనియు, రూపసి యనియు, మేనయల్లుఁ డనియు, నీపె తండ్రి యోజించి బాలిక నీయన కీయఁ దలపెట్టెనే? అది యొకవేళఁ గొన్ని నిర్బంధములవలనఁ దలపెట్ట లే దనినను, ఈ సెహృదయధర్మ మె ట్లుండెనో తెలిసికొన ని ట్లనఁగూడదా? అయిన నే సదుత్తర మిచ్చెద వినుము. (ప్రకాశముగాఁ బ్రభాసింగు నుద్దేశించి)

గీ. కాని, యీచిన్నదానిసొం౯పూని, దీని
శౌర్యసాహసధైర్యల౯క్షణము లాని,
కుత్సితుల కెల్ల గుండెలు౯ గుబులుకొలుపు
వానిఁ గూర్పుము మాని పెం౯పూను దేని.

కృ—(తలవాంచి యుండును)

ప్ర—(తనలో) అబ్బా! ఏమీ! దీనిచమత్కారము? నన్ననుసరించియే భాషించుచున్నది? (ప్రకాశముగా) బోటీ!

ఉ. ఎట్టేఁడు, యీపె కతఁ ౯ డెయ్యేడఁ దా వసించియున్న, నీ
పట్టున నాదుబుద్ధివిభ౯వంబున నాతనిఁ దెచ్చి యీపెకుం
గట్టెదువాఁడ, నేఁ గనులు౯ గట్టెదువాఁడ జగానఁ గాంచు, మీ
గుట్టది బ్రహ్మకేనియు న౯గోచర మాగతిఁ జేసి, మించెదన్.

కృ—(తనలో) అబ్బబ్బా! ఎంతటికఠోరవాక్కులు వింటిని. హా! డెందమా! కొందల మొందకుము, హా! కందర్పా అబలులకడనేగదా! నీదర్పము? అయ్యారే! బాల్యమున మాతో నాటల నాడువీనిమేనియం దెచ్చట నీ చెల్వము దాఁగి యుండెనోగా? ఆహా!

సీ. మొల్కనవ్వులజిల్లు౯మోమున నూనూఁగు
మీసంబు దా నెంత౯మిసిమి గాంచె?

బెళుకుబేడిసమీల తళుకొత్తు మురువారు
కనులెంత నునుసోఁగతనము నూనె?
వాటమా పెద్దకవాటంబునుం బోలి
పేరురం బెంత డంబారుచుండె?
పరిఘాకృతిం బోలి పరఁగి యొయ్యన భుజా
వల్లు లెంతటి మేటి మల్లు లయ్యె?
గీ. మానమది యెంత? దేశాభిమాన మెంత?
వీఁడు తా నెట్లు మోసెనో వీని నెల్ల?
పైఁ బడం జాలఁ, దాపంబు పట్టఁజాల;
నేల యీలీల నుంటి నే నెంత బేల?.

ప్ర—(తనలో) ఔరా! నే నెంతనిర్భాగ్యుఁడను? ఇట్టిలావణ్యరాశిని, ఇట్టి జగద్విఖ్యాతను, ఇట్టిపరమపావనిని, మఱియెవనితో నేనా సమకూర్చుట? ఎంతటిమూర్ఖుఁడైనఁ దనపాలిఁటిభాగ్యదేవతను దొలఁగం ద్రోయఁగలఁడా? నే నిట్లనుటచే నెవ్వనిఁ గోరునో కదా? అయ్యో! యోజింపక నే నెంతటి వాక్కుల నుడివితి? ఆహా!

సీ. మానికమ్ములమూట మరునిక్రొన్ననతోఁట
నే నెట్టు లొరుల కందింతునొక్కొ?
[illegible]గమీఱుతుటారి శంబరారికటారి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
చిత్తసరోజాళి మత్తబాలమరాళి
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
కళుకుబంగరుబొమ్మ కన్నె ముద్దులగుమ్మ
నే నెట్టు లొరుల కందింతు నొక్కొ?
గీ. నీటువగ తెన్ను, మేటితం గేటిజున్ను
గబ్బితులకించుహరువుక్రొక్కారు మించు
కాము కంఖాణి వానిపుంఖానుపుంఖి
ఎట్టిఁ డైననసు నొరులకుఁ గట్టునొక్కొ?

క—(తనలో) ఆహా! అనురూపభర్తృసుఖోత్సేక యగుమాసఖిని జూచి కరువు దీర మోదించుదమన నట్టిభాగ్యము లేకుండెఁగా! ఈబాల బ్రహ్మాండకటాహాతిక్రాంతకీర్తిశోభిత యాటకుఁ దోడు సర్వసుఖాతిక్రాంతం బగు ననుకూల దాంపత్యసుఖముఁగూడఁ బొందిన నాయుత్సాహ మేరికిఁ గల్గనోపు? ఇదె నా నేర్పు పెంపున నీయన నీమెపాదాక్రాంతుఁ జేసెద. (ప్రకాశము) రాజకులమండనా!

ఉ. కోరినగాఁ బ్రియాతిఁ గొడఁ గూర్చెద నీపె నటంచు మీర లా
దారిని బల్కుమాట జవదాఁటఁగ రాదు సుఁడీ! మ తెందునే
వారిని గోరునో? యువిద వారక వీరినొ? లేక యేరినో?
కోరుట కేమి? భర్తనొడఁ గూర్చుటకై యిఁక యత్న మొందుఁడీ

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఏమిచాతుర్యముతో నుడివినది? కాని వీరలకు మనయం దెంతయభిమాన మోగదా? వీని కేమి గాని నన్ను వరింపఁజేయుటకై కృష్ణకుమారితోఁ జెప్పక చెప్పినయట్లు "వీరినొ, వారినొ" యని యేమిబాగుగ నుడివినది? నన్నాపె కోరెడుభాగ్య మీవిధమున నైనఁ గల్గినఁగాదె! (ప్రకాశము) కనకా! ఏరినిఁ గోరునో? కోరు నునుము.

భా—చెలీ! కనకా! నీ వెంతబేలవే?

ఉ. కోరుట కేమి యాపె? పతిఁ గూర్చుట కే మతఁ? సిర్వురీ యెర్లఁ
గోరియుఁ గోరకున్నటుల గూడియయుండిరి గాదె! యింతటఁ
గూరిమితోడ నీవ యొడఁ గూర్చిన నీ కది గాకపోయెనే?
మారుని బోలు క్రూరు బ్రతిమాలెద వేటికె? బేల వేటికే?.

ప్ర—లలనలారా! మీ కంతటిస్వాతంత్ర్యము లేకపోలేదు, అయిన నీపెతలిదండ్రులచే నేను నిర్దిష్టుఁడను గాలేదు, కావున వేఱొకనిఁ గోరిన నాకృత్యము నిర్వర్తించువాఁడ.

భా—అట్లైన నీపె కోరువారెల్ల నిర్దిష్టులేనా?

ప్ర—నావలె ననిర్దిష్టులు కారుగదా!

కృ—(తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! వీనియభినివేశమి ట్లున్నది? ఆహా! ఎంతటిప్రాజ్ఞులకైన నీరీతి మాంద్యము గ్రమ్ముకొనే యుండుఁగదా? ఛీ! ఇఁక నేలా నావకాశ్యము? (ప్రకాశముగా) బావా!

మ. విసముం గ్రోలితి రెండుసార్లది నసుర్ద వేధించ లేఁ; దిప్డు నీ
విసపుంబల్కులు విన్నదాదిగ మహావిస్ఫూర్తితో నివ్వి నా
యుసురుం బీల్చుచునుండె; నెంతటిమహాభాగ్యంబునుం జెందితో
రసికాగ్రేసర! పెండ్లిపెద్దవొకా? కోరంజాలుదో యన్యులన్?

సీ. కట్టెదో యురులఁ? జేపట్టెదో? యీ మేను
పంచ బాణా! సమర్పించుదానఁ
గోరెదో? దీని బల్ దూఱుదో? మానినీ
పంచ బాణా! సమర్పించుదానఁ
గాంచెదో? దీని నిందించెదో; కామినీ
పంచ బాణా! సమర్పించుదానఁ
గూడెదో? దీని వీడెదో? భామినీ
పంచ బాణా! సమర్పించుదాన

గీ. నేలెదో? లేక విరహాగ్ని పాలు సేయ
నెంచెదో? లేక గాపాడ నెంచుకొనెదొ?
కూర! నీదానఁ బలుబాస లాడుదానఁ
గాను; నే నింకఁ దాళెడుదానఁ గాను.

(అని దైన్యముతో మిన్నకుండును)

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఈ పెహ్బ్రదయము నెంత క్షోభ పెట్టితి? అయ్యారే! ఏమీ? యీపంచబాణునిప్రాబల్యము? ఈవీరవనితనోట నిట్టివాక్కులా వెడలుట? ఇఁక నావశమా తాళియుంటకు? ఇదె! నాప్రాణములఁజూర లిచ్చువాఁడ? (పైకి)

చ. అలరులకోరివానిమురువారెడునాటవనారసంబు! యో
పోలుపగునామపున్నెములమూట! మదుత్కటభాగ్యరాశి! తో
ల్దొలుతను నేను బల్ ముదముతోఁ దుత నోఁచిననోముపంట! యి
ఖలుని త్వదీయదాసునిగఁ గైకొని సేవల నొందు ముంగనా!

(అని కౌఁగిలించి యంకమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టును.)

సఖులు—(సంతోషముతో) అనితరావాప్తసుఖసంపత్తిరూర్భయాత్.

కృ—(తనలో) హృదయమా! అభీష్టవరబాహాలింగన సుఖమేగదా! నీతుట్టతుదియ యభిలషితము. అట్టియీమహానందామృతరసోపనతవేళయందు నీవేట లీన మైతివి? లెమ్ము. నీకోర్కులుదీర నీసుఖమును గ్రోలుము.

క—(రహస్యముగా) చెలీ! నేఁటితోఁ గదా మనసఖిబరువెల్లఁ దీరినది? ఇట్టిమహోత్సవము ప్రత్యక్షమై యున్నను; నా కొకస్వప్నమువలె నున్నదే?

బా—(రహస్యము) సఖీ! కలనైన నిట్టిమహావైభవము గాంచెద మనునిశ్చయ మిన్నినాళ్లు లేకుంటను జుమా! ఇట్టిమితిమీఱినయానంద మొందుచుంటిమి.

ప్ర—చెలులారా! మనకోర్కులెల్లఁ దీర నిన్నినాళ్లకుఁ గదా! యనుకూలదైవోపపత్తి నొందితిమి.

ఉ. కూడెఁగనద్వ్యశంబు; జత క్కూడె నిఁ కీమె వరిఁచుభర్త; చే
కూడెను మోద;మింకనొడఁ గూడెను దుఃఖమహాబ్ధిదాఁటుటల్;
గూడె ధరిత్రికెల్లనను కూలము మీఁతరళాక్షిపొందునన్
గూడెనుమీకుమాకు, ధృతి గూడెనా మీదగుముద్దుగుమ్మకున్.

క—రాజకులమార్తాండా! మీరునొడివినరీతి దైవానుగ్రహమువలన సమస్తవాంఛలుఁ దీరినవి. కాని సర్వజ్ఞులగుమీ కేమియుఁ జెప్పనవసరము కాకున్నను ముగ్ధయగుమానెచ్చెలినిగుఱించి మాదొకయభ్యర్థన గలదు; దాని నెంతయు మన్నించెదరుగాక.

ప్ర—కనకా! ఈబహిఃకాయము దక్క నిన్నయు మొదటనే మీచెలికి దత్తపఱిచితినే, ఇంక మఱియేమి కోరెదవోగా? కోరుము.

కా—రాజకులదీపా! ఇందుఁ గోరఁదగినదియుఁ, మీరుచెల్లింపఁదగినదియు నేమియులేదు. అయిన మేమిట్లనఁదగినకాలము గావున నిట్లనుచుంటిమి.

ఉ. రాజకళాధరుండు గిరి రాజకుమారిక మాడ్కి; నాసరి
ద్రాజకుమారి లోకముల రా జురమందు భరించురీతి; వా
గ్రాజు స్వకీయజాయ నుసు రాజముఖస్థితఁ జేయులాగు; మా
రాజమరాళయాన రతి రాజసుఖమ్ముల గారవింపుమా?

ప్ర—చెలులారా! ఇన్నియేలా? నాకురాజ్యరాజ్యాం గాదిచిన్నము లంతగా లేకున్నను, ఈయుండుకొనుగ్రామాదులతోనే మీచెలికి దాసుఁడనై కాలంబపనయించువాఁడ.

భా—తమరే మాకొక మహారాజ్యము. అవియున్నవారేమియింత కెక్కుడను భవింపఁగలరు? కావున మే మదియొకకొఱఁతగా నెన్నుకొనము. కాని మా చెలి యిఁకఁ దలిదండ్రులదర్శనము దుర్లభ మనివిచారించు నేమో? యని మే మిఁక నిప్పుడే విచారించుచుంటిమి.

కృ—సఖులారా! ఆవిషయమై మీ రెంతమాత్రము విచారింపవలదు. చూచుట కన్నిమాత్రములులేవు? నా కిన్నియేలా? నేఁగోరుప్రజాసంరక్షణ కేమియు వెత్తి లేదుగదా? కావున దైవానుగ్రహమువలన నెల్లప్పుడు.

ఉ. సారమనఃప్రవృత్తిఘనసారపటీరయశస్కులై సదా
చారధురీణతం గడువిశారదులై భువినాల్గువర్ణముల్
పేరిమిఁ గాంచురీతిఁ దమకీవృత్తులఁ జూచెదుఁగాత మెల్లరున్;
భారతవర్షమొంతయును భారతిభారతిఁ బెంపుఁ గాంచుతన్.

ఎల్లరు—లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

గద్య. ఇది శ్రీబొబ్బిలిపురవాస్తవ్య శ్రీమదాపస్తంబసూ
త్ర పవిత్రగౌతమగోత్ర
బులుసుకులకలశపాథోరాశికైరవమిత్త్రి బుచ్చనపుత్త్రి
చలమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాయమాన కవితా
ధురీణ సీతారామకవిప్రణీతం బగు
కృష్ణాకుమారీనామాంకిత మహానా
టకంబునందు సప్తమాంక
ము సర్వంబును
సంపూర్ణము.
ఓమ్.
శ్రీపరమేశ్వరార్పణమస్తు.

శుద్ధాశుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	5	వంకజూచి	వంకఁజూచి
4	8	కలద	కలన
4	20	ఉదపుర	ఉదయాపుర
6	6	(క్రాశముగా)	(ప్రకాశముగా)
19	14	జేవురించి	జేవుఱించి
29	24	బాయని	పాయని
,,	10	కేఁగ	క్రేఁగ
40	1	కూకలు	కూఁకలు
,,	11	ఇబు	ఇటు
41	13	చుండెడి	ముండెడిఁ
46	2	మీఱి	మీఱివడి
53	5	అట్టన	అట్లన
,,	6	జెప్పుచుటివే	జెప్పుచుంటివే
56	16	పూసగ్రుచ్చినట్టు	పూసగ్రుచ్చినట్లు
,,	18	లేనట్లే	లేనల్లే
57	19	అయిుస	అయిన
58	20	భక్తశివశంకర	భక్తశివంకర
62	14	ఉద్యావనము	ఉద్యానవనము
64	13	నుంటీరి	నుండిరి
66	6	తవలోఁ	తనలోఁ
,,	20	వచ్చినార	వచ్చినారలీ
67	7	ఏలనే	ఏటికే
68	2	దైర్యము	ధైర్యము
75	10	కాకేల	నాకేల
82	20	లింగాకిత	లింగాంకిత
73	6	ఎంతదైర్యము	ఎంతధైర్యము
95	19	ఎట్టిఁడు	ఎట్టిఁడుకాని,
96	28	డైననను	డైనను

ఆంధ్రగ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి	రూ.	అ.
ఉత్తర రామాయణము, కంకంటి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	...	1	0
డిటో మేలుప్రతి, కాలికోబైండు	...	1	8
భాస్కర రామాయణము, చక్కనికూర్పు	...	2	8
రంగనాథ రామాయణము, ద్విపద, చక్కనికూర్పు	...	2	8
మొల్ల రామాయణము, చిన్న సైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగ ముద్రితము		0	8
అచ్చ తెనుగు రామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1	4
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఈవరకుముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్ని విధముల బాగుగనున్నది.	...	3	0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు	...	4	0
డిటో మేలుప్రతి, 2 వాల్యములు	...	4	12
డిటో అత్యుత్తమప్రతి, 2 వాల్యములు	...	5	8
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దళసరికాకితములు, చక్కనికూర్పు	...	2	8
మనుచరిత్ర, సటీక, చిన్న సైజు	...	1	8
ఆముక్తమాల్యద, సటీక, అట్టబైండు	...	2	8
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము	...	0	8
కళాపూర్ణోదయము, దళసరికాకితములు	...	1	8
రాఘవపాండవీయము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	1	8
శృంగారనైషధము	...	0	10
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	...	0	8
విజయవిలాసము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	4
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవిప్రణీతము	...	0	8
ఉత్తరహరివంశము, నాచన, సోమనాథకృతము	...	1	4
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు రామభద్రకవి	...	1	4
నీలాసుందరీపరిణయము, తిమ్మకవి	...	0	4
పారిజాతాపహరణము, చిన్న సైజు, చక్కనికూర్పు	...	0	6
రసికజనమనోభిరామము	...	0	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవి ప్రణీతము	...	0	8
రుక్మిణీపరిణయము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి	...	0	6
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవి	...	1	0
సారంగధరచరిత్ర, చిన్న సైజు, పెద్దచ్చు	...	0	8
అనిరుద్ధచరిత్ర, అబ్బయామాత్య ప్రణీతము	...	0	8
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచితిమ్మకవి	...	0	8

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి.

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
పంచతంత్రము, నారాయణకవి	...	0	12
అప్పకవీయము, చక్కనికూర్పు, అట్టబైండు	...	1	6
ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువు టీకానుక్రమణికా సహితము, కాలికోబైండు	...	0	12
సులక్షణసారము, సటీక	...	0	8
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు, 1200 పద్యములు	...	0	4
డిటో బ్రౌనుదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1	0
మాతృశతకము	...	0	1
సప్తమస్కంధము, సటీక, చిన్నసైజు	...	1	0
సుమతిశతకము, సటీక	...	0	2
కుచేలోపాఖ్యానము, (భాగవతములోనిది)	...	0	4
డిటో ,, గట్టుప్రభుకృతము	...	0	6
కుమారీశతకము, సటీక	...	0	2
దాశరథిశతకము ,,	...	0	4
మానసబోధశతకము ,,	...	0	2
భాస్కరశతకము ,,	...	0	3
కలువాయిశతకము, సటీక	...	0	2
కవిచౌడప్పశతకము	...	0	2
నృసింహశతకము	...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము	...	0	1
రామలింగేశశతకము, అడిదము. సూరకవి	...	0	2
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ధూర్జటికవి	...	0	2
భోగినీదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము	...	0	1
కుక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి	...	0	2
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు, మంచికాకితములు	...	0	6
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక, చక్కనిప్రతి ,,	...	0	6
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము, వేంకటరంగశాస్త్రి కృతము.	...	6	8
ఆంధ్రవచనవిష్ణుపురాణము, శ్రీతుపాకుల అనంతభూపాలకృతము (అచ్చగుచున్నది)			
శ్రీశంకరాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0	2
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర ,,	...	0	2
బాలగంగాధరతిలకుగారిచరిత్ర	...	0	2

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ
దాదాభాయినౌరోజీచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	1
అనిబిసెంటుచరిత్ర, ప్రతిమతో ...	0	1
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర ,, ...	0	2
కన్యాశుల్కము, హాస్యరసభరితమగు నాటకము ...	0	12
ఆనందమఠ్, నవల ...	0	12
కపాలకుండల ,, ...	0	12
ఐవన్హో ,, ...	0	6
మదాలస ,, ...	0	10
సుజనరంజని ,, ...	0	6
తారాభాయి, చక్కనినవల ...	0	12
టిప్పుసుల్తాన్, నూతనకవితాశైలి శ్రీఅక్కిరాజు, ఉమాకాంతము గారికృతము	1	4
సీతారామము, శ్రీతల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారిది ...	1	0
నీతిచంద్రిక, చిన్నయసూరి గారిది, చిన్నసైజు, పెద్దచ్చు ...	0	6
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి, పెద్దచ్చు ...	0	6
దక్కనుపూర్వకథలు, కొత్తకూర్పు ...	1	4
రామదాసచరిత్ర, చక్కనికూర్పు ...	0	8
నలచరిత్ర, సటీక, చిన్నసైజు ...	0	6
అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్నసైజు ...	0	6
బాలవ్యాకరణము ...	0	12
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సటీక, శుద్ధప్రతి ...	0	6
ఆంధ్రభాషాభూషణము ...	0	2
ఆంధ్రభాషార్ణవము, చక్కనికూర్పు ...	0	12
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటిప్పణము ...	0	6
శబ్దార్థచంద్రిక, శ్రీమహాకాళి. సుబ్బారాయకృత అకారాదినిఘంటువు...	2	8
శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు. ఇందు పూర్వకవుల చరిత్రలే గాక నాధునికకవుల చరిత్రలుకూడ వర్ణింపఁబడినవి, దీనిలో దొరకు కవులచాటు పద్యములు చిత్రకథలు అపూర్వచరిత్రాంశములు మఱియొక దానయెందును గాన రావు. కాలికో బైండుకట్టబడ్డ పూర్తిగ్రంథము ...	2	8
విచారసాగరము; శ్రీజనార్దన చైతన్యస్వామి గారిది ...	5	0

ఇవి మొదలగు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు అనేకములు మావద్దగలవు. క్యాటలాగులు చూడకోరినాము.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,

192. ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి.

PRINTED AT THE PROGRESSIVE PRESS, MADRAS.